

اللہ
رسول
محمد

İNSANIN AŞKAR
DÜŞMƏNİ:
ŞEYTAN

HARUN YƏHYA
(ADNAN OKTAR)

Hər kim olursunuzsa olun, sizin sonsuz bir əzab çəkməyinizi istəyən və bütün varlığını buna həsr edən son dərəcə təhlükəli düşməniniz var - bu, şeytandır. Başqa sözlə desək, Allah tərəfindən lənətlənmiş və Onun hüzurundan qovulmuş olan iblis və onun ardıcılıarı.

O, sizin ən böyük düşmənidir. O, bir əfsanə, yaxud da bir nağıl deyil, həqiqətin özüdür. O, bəşər tarixinin hər dövründə mövcud olmuşdur. Şeytan yaşamış və ölmüş milyardlarla insanı atəşin içinə çəkib və indi də çəkməkdədir. Şeytan heç bir zaman kimsəyə fərq qoymaz. Gənc, yaşlı, qadın, kişi, dövlət başçısı və ya dilənçi olsun, fərq etməz, hər bir insan bu düşmənin hədəfindədir.

Bu yazını oxuyarkən də şeytan sizi güdür və planlar cızır. Onun yeganə bir arzusu var: özü ilə bərabər və siz də daxil olmaqla, gücü yetdiyi qədər çox insanı cəhənnəmə sürükləmək.

Şeytanın zəfər qazanması üçün insanların ona sitayiş və ya çox azgınlıq etməsinə ehtiyac yoxdur. İnsanlardan mütləq Allah`ı inkar etməsini də istəmir. Onun özü Allah`ı inkar etmir ki, insanlardan da bunu xüsusilə tələb etsin.

Onun tək bir arzusu var - düşmənlərini Allah`ın dinindən və Qurandan uzaqlaşdırmaq, onların Allah`a səmimi və ixlasla ibadət etməsinə mane olmaq, bunun da nəticəsində insanların sonsuz əzab çəkməsinə nail olmaqdır.

MÜƏLLİF HAQQINDA: Harun Yəhya imzasından istifadə edən Adnan Oktar 1956-cı ildə Ankarada anadan olub. 1980-ci illərdən bəri imani, elmi və siyasi mövzularda bir çox əsər yazıb. Bununla yanaşı, müəllifin təkamülçülərin saxta-karlıqlarını, iddialarının əsassızlığını və darvinizmin qanlı ideologiyalarla qaranlıq əlaqələrini üzə çıxaran çox mühüm əsərləri var.

Müəllifin bütün əsərlərindəki orta məqsəd Quranın təbliğini dünyaya çatdırmaq, beləliklə, insanları Allah`ın varlığı, birliyi və axirət kimi əsas imani mövzular üzərində düşünməyə sövq etmək və inkarçı sistemlərin əsassız təməllərini və batil əməllərini nümayiş etdirməkdir. Belə ki, müəllifin bu günə qədər 73 müxtəlif dilə tərcümə edilən 300-dən çox əsəri dünya səviyyəsində geniş oxucu kütləsi tərəfindən oxunur. Harun Yəhya Külliyyatı, Allah`ın izni ilə XXI əsrdə dünyadakı insanları Quranda tərif edilən hüzur və sülhə, doğruluq və ədalətə, gözəllik və xoşbəxtliyə aparmağa səbəb olacaqdır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُ
رَسُولُ
عِيسَى

İNSANIN AŞKAR
DÜŞMƏNİ:
ŞEYTAN

Harun Yəhya (Adnan Oktar)

YAZIÇI VƏ ƏSƏRLƏRİ HAQQINDA

Harun Yəhya təxəllüsündən istifadə edən yazıçı Adnan Oktar 1956-cı ildə Ankarada anadan olmuşdur. İbtidai və orta təhsilini Ankarada almışdır. Daha sonra İstanbul Memar Sinan Universitetinin İncəsənət fakültəsində və İstanbul Universitetinin Fəlsəfə bölməsində təhsil almışdır. 1980-ci illərdən bu yana imani, elmi və siyasi mövzularda bir çox əsər hazırlamışdır. Bununla yanaşı, yazıçının təkamülçülərin saxtakarlıqlarını, iddialarının əsassızlığını və darvinizmin qanlı ideologiyalarla olan qaranlıq əlaqələrini ortaya qoyan çox əhəmiyyətli əsərləri vardır.

Harun Yəhyanın əsərləri təxminən 30.000 şəklin olduğu cəmi 45.000 səhifəlik külliyyatdır və bu külliyyat 73 fərqli dilə tərcümə edilmişdir.

Yazıçının təxəllüsü inkarçı düşüncəyə qarşı mübarizə aparən iki peyğəmbərin xatirəsinə hörmət olaraq adlarını yad etmək üçün Harun və Yəhya adlarından götürülmüşdür. Yazıçı tərəfindən kitabların üz qabığında Rəsulullahın (s.ə.v) möhürünün olmasının simvolik mənası isə kitabların məzmunu ilə əlaqədardır. Bu möhür Qurani-kərimin Allah'ın son kitabı və son sözü, Peyğəmbərimizin (s.ə.v) xatəmül-ənbiya olduğunun rəmzidir. Yazıçı bütün yayımlarında Quranı və Rəsulullahın sünnəsini özünə rəhbər etmişdir. Bu surətlə, inkarçı düşüncə sistemlərinin bütün təməl iddialarını bir-bir ortadan qaldırmağı və dinə qarşı yönələn etirazları tam susduracaq son sözü söyləməyi əsas almışdır. Böyük hikmət və kamal sahibi olan Rəsulullahın möhüründən bu son sözü söyləmək niyyətinin duası olaraq istifadə edilmişdir.

Yazıçının bütün işlərindəki ortaq hədəf Quranın təbliğini dünyaya çatdırmaq, beləliklə, insanları Allah'ın varlığı, birliyi və axirət kimi təməl imani mövzular üzərində düşünməyə sövq etmək və inkarçı sistemlərin əsassız təməllərini və azgün təbiiqlərini gözlər önünə çəkməkdir.

Necə ki, Harun Yəhyanın əsərləri Hindistandan Amerikaya, İngiltərədən İndoneziyaya, Polşadan Bosniya-herseqovinaya, İspaniyadan Braziliyaya, Malayziyadan İtaliyaya, Fransadan Bolqarıstana və Rusiyaya qədər dünyanın əlavə bir çox ölkəsində sevilərək oxunur. İngilis, fransız, alman, italyan, ispan, portuqal, urdu, ərəb, alban, rus, boşnaq,

uyğur, İndoneziya, Malay, benqal, serb, bolqar, Çin, Danimarka və İsvaç dili kimi bir çox dilə tərcümə edilən əsərlər xaricdə gənş oxucu kütləsi tərəfindən izlənilir.

Dünyanın dörd tərəfində fəvqələdə təqdir toplayan bu əsərlər bir çox insanın iman etməsinə, bir çoxunun da imanında dərinləşməsinə vəsilə olur. Kitablari oxuyub araşdırən hər kəs bu əsərlərdəki hikmətli, dolğun, asan aydın olan və səmimi üslubun, ağıllı və elmi yanaşmanın fərqlində olar. Bu əsərlər sürətli təsir etmə, qəti nəticə vermə, etiraz və təkzib edilə bilinməyən xüsusiyyətləri daşıyır. Bu əsərləri oxuyan və üzərində ciddi şəkildə düşünən insanların artıq materialist fəlsəfəni, ateizmi və digər azğın görüş və fəlsəfələrin heç birini səmimi olaraq müdafiə etmələri mümkün deyil. Bundan sonra müdafiə etsələr də, ancaq romantik inadla müdafiə edəçəklər. Çünki fikri dayaqları aradan götürülmüşdür. Dövrümüzdəki bütün inkarçı cərəyanlar Harun Yəhya külliyyatı qarşısında fikirlə məğlub olmuşlar.

Şübhəsiz, bu xüsusiyyətlər Quranın hikmət və ifadə təsirliliyindən qaynaqlanır. Yazıçı bu əsərlərə görə öyünmür, yalnız Allah'ın hidayətinə vəsilə olmağa niyyət etmişdir. Bundan başqa, bu əsərlərin çap və nəşrində hər hansı bir maddi qazanc güdülmür.

Bu həqiqətlər göz önünə gətirildikdə insanların görmədiklərini görmələrini təmin edən, hidayətlərinə vəsilə olan bu əsərlərin oxunmasını təşviq etməyin də çox əhəmiyyətli xidmət olduğu ortaya çıxır.

Bu qiymətli əsərləri tanıtməyin yerinə insanların zəhinlərini bulandıran, fikri qarışıqlıq meydana gətirən, şübhə və tərəddüdləri aparmaq və imanı qurtarmaq üçün güclü və iti təsiri olmadığı ümumi təcrübə ilə sabit olan kitablari yaymaq isə əmək və zaman itkisinə səbəb olar. İmanı qurtarmaq məqsədindən çox, yazıcının ədəbi gücünü vurğulamağa yönələn əsərlərdə bu təsirin əldə edilə bilməyəcəyi məlumdur. Bu mövzuda şübhəsi olanlar varsa, Harun Yəhyanın əsərlərinin tək məqsədinin dinsizliyi yox etmək və Quran əxlaqını yaymaq olduğunu, bu xidmətdəki təsir, müvəffəqiyyət və səmimiyyətin açıq şəkildə göründüyünü oxucuların ümumi qənaətindən anlaya bilələr.

Bilmək lazımdır ki, dünyadakı zülm və qarışıqlıqların, müsəlmanların çəkdiyi əziyyətlərin təməl səbəbi dinsizliyin fikri hakimiyyətidir. Bunlardan xilas olmağın yolu isə dinsizliyin fikirlə məğlub edilməsi, iman həqiqətlərinin ortaya qoyulması və Quran əxlaqının insanların qavrayıb yaşaya biləcəkləri şəkildə izah edilməsidir. Dünyanın gündən-günə daha çox büründüyü zülm, fəsad və qarışıqlıq mühiti diqqətə alındığında bu xidmətin mümkün qədər sürətli və təsirli şəkildə edilməsinin lazım olduğu aydındır. Əks halda, çox gec ola bilər.

Bu əhəmiyyətli xidmətdə öndərliyi üzərinə götürən Harun Yəhya külliyyatı Allah'ın izni ilə 21-ci əsrdə dünya insanların Quranda təsvir edilən hüzzur, sülh, düzgünlük, ədalət, gözəllik və xoşbəxtliyə daşımağa vəsilə olacaq.

OXUCUYA

- Bu kitabda və digər fəaliyyətlərimizdə təkamül nəzəriyyəsinin süqutuna xüsusi yer ayrılmasının səbəbi bu nəzəriyyənin hər cür din əleyhinə fəlsəfənin əsasını təşkil etməsidir. Yaradılış və dolayısıyla Allah'ın varlığını inkar edən darvinizm 150 ildir ki, bir çox insanın imanını itirməsinə və ya şübhəyə düşməsinə səbəb olmuşdur. Ona görə bu nəzəriyyənin yalan olduğunu insanlara göstərmək çox mühüm imani vəzifədir. Bu mühüm xidmətin bütün insanlara çatdırılması isə vacibdir. Bəzi oxucularımızın bəlkə birçə kitabımızı da oxuma imkanı yoxdur. Bu səbəbdən hər kitabımızda bu mövzuya xülasə şəkildə də olsa bir bölmə ayrılmışdır.
- Kitabların məzmunu ilə bağlı digər cəhəti də nəzərə çatdırmaq lazımdır. Müəllifin bütün kitablarında imani mövzular, Quran ayələri işığında izah edilir, insanlar Allah'ın ayələrini öyrənməyə və yaşamağa dəvət olunurlar. Allah'ın ayələri ilə bağlı bütün mövzular oxuyanın ağılında heç bir şübhə və ya sual doğurmayacaq şəkildə açıqlanır.
- Buradakı izahlarda istifadə edilən səmimi, sadə və axıcı üslub isə kitabların hər kəs tərəfindən asanlıqla başa düşülməsini təmin edir. Bu təsirli və sadə izah sayəsində kitablar “bir nəfəsdə oxunan kitablar” ifadəsinə tamamilə uyğun gəlir. Dini qətiyyətlə rədd edən insanlar belə bu kitablarda izah edilən həqiqətlərdən təsirlənir və izah edilənlərin doğruluğunu inkar etmirlər.
- Bu kitab və müəllifin digər əsərləri oxucular tərəfindən fərdi şəkildə olduğu kimi, qarşılıqlı söhbət mühitində də oxuna bilər. Bu kitablardan istifadə etmək istəyən bir qrup oxucunun kitabları birlikdə oxumaları, mövzu ilə bağlı öz fikir və təcrübələrini bir-birləri ilə paylaşmaları baxımından faydalı olar.
- Bununla yanaşı sadəcə Allah rizası üçün yazılmış bu kitabların tanınmasına və oxunmasına kömək etmək də böyük xidmət olar. Çünki müəllifin bütün kitablarında sübut və inandırma çox güclüdür. Bu səbəbdən dini izah etmək istəyənlər üçün ən təsirli üsul bu kitabların digər insanlar tərəfindən də oxunmasına sövq etməkdir.
- Kitabların arxasına müəllifin digər əsərlərinin təqdimatının əlavə edilməsinin isə mühüm səbəbləri var. Bu sayədə kitabı əlinə alan şəxs yuxarıda bəhs etdiyimiz xüsusiyyətləri daşıyan və oxumaqdan zövq aldığını ümid etdiyimiz bu kitabla eyni vəsflərə malik olan daha bir çox əsər olduğunu görəcəkdir. İmani və siyasi mövzularda faydalanacağı zəngin mənbə toplusunun mövcud olduğuna şahid olacaqdır.
- Bu əsərlərdə digər bəzi əsərlərdə görünən, müəllifin şəxsi qənaətlərinə, şübhəli mənbələrə əsaslanan izahlara, müqəddəs şeylərə qarşı ədəbə və hörmətə diqqət verilməyən üslublara, narahatlıq verən şübhəli və ümitsizliyə sürükləyən izahlara rast gələ bilməzsiniz.

Bu kitabda istifadə edilən ayələr Ə. Musayevin tərcümə etdiyi
Qurani-kərim kitabından götürülmüşdür.

İÇİNDƏKİLƏR

İNSANIN ƏN BÖYÜK DÜŞMƏNİ ŞEYTAN	8
ŞEYTANIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ	20
ŞEYTANIN TAKTİKALARI.....	24
ŞEYTANIN TƏSİRLƏRİNİN FƏRQİNƏ VARMAYAN CƏMİYYƏT: CAHİLİYYƏ CƏMİYYƏTİ	58
ŞEYTANIN FİRQƏSİ: MÜNAFİQLƏR.....	70
ŞEYTANIN GÜCÜ ZƏİFDİR	83
ƏLAVƏ BÖLMƏ: TƏKAMÜL YALANI	86

İNSANIN ƏN BÖYÜK DÜŞMƏNİ ŞEYTAN

Hər kim olursunuzsa olun, sizin sonsuz bir əzab çəkməyinizi istəyənlər və bütün varlığını buna həsr edən son dərəcə təhlükəli düşmənləriniz var - bu, şeytandır. Başqa sözlə desək, Allah tərəfindən lənətlənmiş və Onun hüzurundan qovulmuş olan iblis və onun ardıcılıqları.

O, sizin ən böyük düşmənlərinizdir. O, bir əfsanə, yaxud da bir nağıl deyil, həqiqətin özüdür. O, bəşər tarixinin hər dövründə mövcud olmuşdur. Şeytan yaşamış və ölmüş milyardlarla insanı atəşin içinə çəkib və indi də çəkməkdədir. Şeytan heç bir zaman kimsəyə fərq qoymaz. Gənc, yaşlı, qadın, kişi, dövlət başçısı və ya dilənçi olsun, fərq etməz, hər bir insan bu düşmənin hədəfindədir.

Bu yazını oxuyarkən də şeytan sizi güdür və planlar cızır. Onun yeganə bir arzusu var: özü ilə bərabər və siz də daxil olmaqla, gücü yetdiyi qədər çox insanı cəhənnəmə sürükləmək.

Şeytanın zəfər qazanması üçün insanların ona sitayiş və ya çox azgınlıq etməsinə ehtiyac yoxdur. İnsanlardan mütləq Allah`ı inkar etməsinə də istəmir. Onun özü Allah`ı inkar etmir ki, insanlardan da bunu xüsusilə tələb etsin. Onun tək bir arzusu var - düşmənlərini Allah`ın dinindən və Qurandan uzaqlaşdırmaq, onların Allah`a səmimi və ixlasla ibadət etməsinə mane olmaq, bunun da nəticəsində insanların sonsuz əzab çəkməsinə nail olmaqdır. O, bəzən dindarlıq

maskası altında Allah`ın adına istinad edərək insanları həqiqi dindən uzaqlaşdırır, azdırır. Bu isə insanları özü ilə bərabər cəhənnəm dərəsinə çəkmək üçün yetərlidir. Hansı vəsilə ilə olursa-olsun, onun ardıcılarının sonu dəyişmir:

“Onun haqqında əzəldən belə yazılmışdır. Hər kəs onunla dostluq etsə, onu yoldan çıxarıb cəhənnəm əzabına sürükləyər” (“Həcc”, 22/4).

İblisin Allah`a üsyanı

Qurana görə, şeytan ilk insan olan həzrəti Adəmdən bu yana insanları Allah yolundan çıxarmaq üçün yorulmadan çalışan və qiyamətə qədər də çalışacaq varlıqların ümumi adıdır. Bütün şeytanların atası və ən böyüyü isə Hz. Adəmin yaradılması ilə birlikdə Allah`a qarşı üsyan edən iblisdir.

Qurandan öyrəndiyimizə görə, Allah Hz. Adəmi yaratmış və mələklərin ona səcdə etməsini əmr etmişdi. Mələklər Allah`ın əmrini yerinə yetirdilər. Ancaq cinlərdən olan iblis Hz. Adəmə səcdə etmədi. Özünün insandan daha üstün yaradıldığını söylədi. Bu itaətsizliyi və təkəbbürlülüyü üzündən Allah`ın dərgahından qovuldu.

Şeytan Allah`ın hüzurundan ayrılmazdan öncə insanları da özü kimi azdırmaq üçün Allah`dan möhlət istədi. Allah ona qiyamət gününə qədər möhlət verdi. Beləcə, iblisin insana qarşı düşmənçilik fəaliyyəti başladı.

Allah iblisi və ona uyanları cəhənnəmə dolduracağına hökm verdi. Allah Quranda bu hadisəni belə xəbər vermişdir:

“Sizi yaratdım, sonra sizə surət verdik və mələklərə: “Adəmə səcdə edin!” - dedik. İblisdən başqa hamısı səcdə etdi. O, səcdə edənlərdən olmadı”.

Allah iblisə: “Mən sənə əmr edəndə sənə səcdə etməyə nə

mane oldu”, - deyə buyurdu. İblis: “Mən ondan daha üstünəm, çünki sən məni oddan, onu isə palçıqdan yaratdın!” - dedi. Allah buyurdu: “Oradan aşağı en. Orada sənə təkəbbür göstərmək yaramaz. Oradan çıx, çünki sən alçağın birisən!” İblis dedi: “Mənə qiyamətə qədər möhlət ver!” Allah buyurdu: “Sən möhlət verilənlərdənsən!” İblis dedi: “Sən məni azdırıb yoldan çıxardığın üçün mən də Sənin düz yolunun üstündə oturub insanlara mane olacağam! Sonra onların qarşılarından və arxalarından, sağlarından və sollarından gələcəyəm və sən onların əksəriyyətini şükür edən görməyəcəksən!” Allah buyurdu: “Oradan rüsvay olmuş və qovulmuş halda çıx. Onlardan hər kim sənə uysa, cəzasını alacaq. Əlbəttə, cəhənnəmi sizin hamınızla dolduracağam!” (“Əraf”, 7/11-18)

İblis, beləcə, Allah`ın dərgahından qovulduqdan sonra qiyamətə qədər sürəcək davasına başladı. İnsanları aldaraq azdırmaq üçün onlara hücum etdi. İlk böyük tələsi cənnətdə yaşayan Hz. Adəmi və zövcəsini aldadaraq onları Allah`ın əmrinə üsyan etməyə sövq etməsi idi. Bəşər tarixinin lap əvvəllərində baş vermiş bu hadisə Quranda belə bildirilir:

“Ey Adəm! Sən zövcənlə birlikdə cənnətdə sakin ol. Hər ikiniz istədiyiniz yerdən yeyin, ancaq bu ağaca yaxınlaşmayın, yoxsa zülm edənlərdən olarsınız! Şeytan Adəmin və Həvvanın örtülü ayıb yerlərini özlərinə göstərmək məqsədi ilə pıçıldayıb dedi: “Rəbbiniz sizə bu ağacı yalnız mələk olmamağınız və ya əbədi qalmamağınız üçün qadağan etmişdir”. Həm də onlara: “Mən sizin xeyirxah məsləhətçilərinizdənəm”, - deyərək and içdi. Beləliklə, şeytan onları batıl sözlərlə aldatdı. Adəm və Həvva ağacın meyvəsindən daddıqda ayıb yerləri (gözlərinə) göründü. Onlar cənnət yarpaqlarından dərib ayıb

yerlərinin üstünü örtməyə başladılar. Rəbbi onlara müraciət edib buyurdu: “Məgər sizə bu ağaca (yaxınlaşmağı) qadağan etməmişdimmi? “Şeytan sizin aşkar düşməninizdir”, - deməmişdimmi?” Adəm və Həvvə: “Ey Rəbbimiz! Biz özümü zülm etdik. Əgər bizi bağışlamasan və mərhəmət etməsən, biz şübhəsiz ki, ziyanə uğrayanlardan olarıq!” - dedilər. Allah buyurdu: “Bir-birinizə düşmən olaraq yer üzünə enin. Yerdə sizin üçün bir müddət sığınacaq və dolanacaq vardır”. Allah buyurdu: “Orada yaşayacaq, orada öləcək və oradan çıxarılacaqsınız” (“Əraf”, 7/19-25).

Hz. Adəm Allah`a tövbə etdi və Allah onu bağışladı. Ancaq İblisin insanlara qarşı apardığı mübarizə bitmədi. Quranın “Maidə” surəsində də bildirildiyi kimi, şeytan Hz. Adəmin iki oğlundan birini aldatdı və onu qardaşını öldürməyə sövq etdi (“Maidə”, 5/27).

O tarixdən sonra da İblis insan nəsindən çox insanı aldadıb öz tərəfinə çəkdi. O biri tərəfdən digər cinlərdən də çoxlu yoldaşı oldu. İblisin yolunu gedən bu cinlər eynilə onun kimi insanları azdırmaq üçün onların qəlbinə girib gizlicə vəsvəsə verməyə (“Nas”, 114/4) başladılar. İblisin yoldaşı olan bu cinlər və insanlar da onun sahib olduğu “şeytan” sifətini qazandılar. (Şeytan “uzaq olmaq” kökündən gələn kəlmədir və Allah`ın rəhmətindən qovulub uzaqlaşdırılmış hər azgın və üsyankar bəndənin sifətidir).

Dolayısıyla, insan oğlunun üzbəüz qaldığı ən böyük təhlükə olan şeytan İblis tərəfindən rəhbərlik edilən cin və insandır. Bu cin və insanlar İblisin yolu ilə gedirlər. Özləri azdıqları kimi, digər insanları da azdırmağa çalışırlar. “Cinni” (cinlərdən olan) şeytanlar insanlar tərəfindən görülmədikləri üçün onlara hiss edilmədən yanaşır, zehinlərinə azdırıcı düşüncələr doldurur. “İnsi” (insanlardan olan) şeytanlar isə digər insanların qəlbinə açıq-aşkar soxulur, onları Allah`ın yolundan çıxarmaq üçün öz fikirlərini onlara aşılayır. Bu tiptən olan

şeytanlar insanın yaxın dostu olacağı kimi, cəmiyyətdə qəbul edilən mütəfəkkir də ola bilər. Quranda bu təhlükəyə qarşı möminlərə bu dua öyrədilir:

“De ki: “Pənah aparıram insanların Rəbbinə; insanların ixtiyar sahibinə; insanların Tanrısına; vəsvəsə verən, qaçıb gizlənən şeytanın şəridən; o şeytan ki, insanların ürəklərinə vəsvəsə salır; cinlərdən də olur, insanlardan da” (“Nas”, 114/1-6).

Şeytan insana müxtəlif yollarla yaxınlaşa bilən bir düşmən olduğuna görə, ondan qorunmaq üçün böyük diqqət göstərmək lazım gəlir. Bunun ən birinci şərti şeytanı tanımaqdır. Şeytanı tanımaq üçün ona baxdıqda olduqca qəribə və əsrarəngiz bir məntiqə sahib olduğunu görürük. Əvvəlcə, iblis tərəfindən istifadə olunan, sonra da onun bütün ardıcılıqları tərəfindən davam etdirilən bu məntiqin əsasında təkəbbürlülük və özünü bəyənmək hissi dayanır.

Şeytanın əsrarəngiz məntiqi

Quranın şeytanla bağlı hekayətində iblisin Allah`a üsyanının səbəbi belə bildirilir:

“Allah iblisə: “Mən sənə əmr edəndə sənə səcdə etməyə nə mane oldu?” - deyərək buyurdu. İblis: “Mən ondan daha üstünəm, çünki Sən məni oddan, onu isə palçıqdan yaratdın!” - dedi” (“Əraf”, 7/12).

İblis özünün daha üstün varlıq olduğunu iddia edərək insana səcdə etməyi rədd edir. Ancaq üsyanının səbəbi zahirlə bağlıdır və çürük bir fikrə dayanır. Özünün oddan, insanın palçıqdan yaradıldığını bildirir və odun palçıqdan daha üstün bir maddə olduğunu öndə çəkir. Yəni iblisin lovğalanmasının bütün səbəbi iki maddə arasındakı fiziki bir fərqlə bağlıdır. Ancaq yaradılış istər palçıqdan, istərsə

oddan olsun, iblisi də, insanı da Allah yaradıb. Yaradılmış bir varlığın Yaradanın əmrinə yaradıldığı maddəni irəli sürərək üsyan etməsi həm çox böyük ağılsızlıq, həm də böyük bir nankorluqdur.

Ancaq iblisin insana qarşı olan qısqanclığı və içindəki tə-kəbbürlülük hissi onun bunu başa düşməsinə mane oldu. İblis isə sadəcə olaraq fiziki olan fərqə qapılaraq Yaradanın əmrinə üsyan etdi. Özünü üstün və fərqli gördüyü üçün iblisin şüurunun korluğu başqa ifadələrdən də aydın olur:

“Şeytan dedi: “Sənin quru və qoxumuş palçıqdan yaratdığım insana səcdə etmək mənə yaraşmaz” (“Hicr”, 15/33).

İblis özünün Allah tərəfindən yaradıldığını inkar etmir. Üsyanının səbəbi inkarçılıq deyil. Əksinə, onu yaradanın Allah olduğunu birmənalı şəkildə söyləyir. Ancaq: “Mən ondan daha üstünəm, mənə oddan yaratdın, onu isə palçıqdan yaratdın”, - deyərək üsyan edir. Bu ağılatmaz üsyanın heç bir məntiqi əsası yoxdur.

İblisin məntiqsizliyinin digər bir təzahürü isə belədir:

“Yenə yadına sal ki, bir zaman mələklərə: “Adəmə səcdə edin!” - deyə əmr etmişdik. İblisdən başqa hamı səcdə etmişdi. “Sənin palçıqdan yaratdığına mən səcdə edərdəmmi?” - demişdi” (“İsra”, 17/61).

Buradakı son ifadə iblisin nə qədər böyük bir qəflət və yanlışlıq içində olduğunu çox açıq şəkildə göstərir. Başqa bir kimsənin ucaldırılması, özünün isə arxa planda qalması, hətta o kimsəyə səcdə edilməsinin istənilməsi onu qorxunc bir qısqanclığa gətirib çıxardı. Bu ruhi hal içində isə onda Allah`a qarşı hörmətsizlik və üsyan yaranır.

“Allah buyurdu: “Ey iblis! Sənin mənim öz əlimlə yaratdığımıza səcdə etməyinə nə mane oldu? Təkəbbür göstərdin, yoxsa özünü yuxarı tutdun?” İblis dedi: “Mən ondan daha

yaxşıyam. Çünki sən məni oddan, onu isə palçıqdan yaratmışsan!” (“Sad”, 38/75-76).

İblisin hz. Adəmə səcdə etməyi rədd etməsindəki şeytani düşüncə Allah elçisini qəbul etməyən, ona itaət etməyi rədd edən insanlarda da, yəni insi şeytanlarda da görünür. Bu insanlar zahirən özləri kimi olan bir insanı Allah`ın elçisi olaraq qəbul etməyi rədd edirlər. Allah`ın elçisi olaraq qəbul edəcəkləri insanda çox böyük üstünlük görmək istədiklərini söyləyirlər. Bu üstünlüyün ancaq siyasi və ya maddi bir gücə əsaslanmalı olduğunu iddia edirlər. Hz. Muhəmməd (s.ə.v.) dövründəki inkarçıların söylədikləri ifadələr buna bir nümunədir:

“Onlar dedilər: “Məgər bu Quran iki şəhərdən birinin böyük bir adamına nazil edilməli deyildimi?” (“Zuxruf”, 43/31)

Ya da inkar edənlər elçiyə iman gətirmək üçün fəvqəltəbii bir güc və ya başqa bir aydın dəlil istəyirlər. Quranın bir çox ayələrində bu insanların istəklərinə aid misallar verilmişdir:

“Belə dedilər: “Bizə yerdən bir bulaq çıxarmayınca və yaxud (ağacları) arasından şırıl-şırıl çaylar axan xurma və üzüm bağın olmayınca; yaxud iddia etdiyini kimi, göyü parça-parça edib başımıza endirməyincə; yaxud Allah`ı və mələkləri açıq-aşkar qarşımıza gətirməyincə; və ya qızıldan bir evin olmayınca; yaxud sən göyə qalxmayınca biz sənə iman gətirməyəcəyik. Əgər oxumaq üçün bizə səmədan bir kitab endirməsən, göyə qalxmağın da əsla inanmayacağıq”. De ki: “Rəbbim pak və müqəddəsdir! Mən isə yalnız peyğəmbər olan bir insanam!” (“İsra”, 17/90-93)

Elçilərə qarşı çıxan və onlara qarşı vuruşan insanların qəbul etmədiyi məsələlərdən biri budur. İnkər edənlər özləri kimi adi bir insana elçilik verilməsini və bu insana itaət etməyi qürurlarına sığış-

dıra bilmir. Bu həsəd və təkəbbür dolu üsyan iblisin hz. Adəmə səcdə etməyi rədd etməsi ilə eyni təməl üzərində dayanır. Ayənin davamında insanların çoxunun ancaq bu səbəbdən hidayətə gələ bilməməsindən bəhs edilir:

“İnsanlara doğru yolu göstərən bir rəhbər gəldiyi zaman ona iman gətirməyə mane olan şey yalnız onların: “Allah bir insanımı peyğəmbər göndərdi?” - demələridir” (“İsra”, 17/94).

İblisin üsyanına əsrarəngizlik hakimdir. İblis elm sahibi olan bir varlıqdır. Allah`ın varlığına şəxsən şahiddir. Ətrafında mələklər var, insanın yaradılışından xəbərdardır. Allah`ın izzətini, gücünü və sonsuz cəhənnəm əzabını da bilir.

İblisin və onun ardıcılı olan bütün şeytanların əsrarəngiz məntiqi burada gizlidir: Allah`ın varlığını və birliyini bildiyi halda, onun hökümünə qarşı çıxmaq və kafirlərdən olmaq... Bu son dərəcə möcüzəvi bir hadisədir. Çünki bu biliklərə və elmə sahib olan iblisin çox güclü bir imanı olmalıdır. Şüür səviyyəsi də eyni şəkildə yüksək, Allah`a son dərəcə hörmətli və itaətli olmalıdır. İblis isə ən şüursuz bir insanın cəsarət etmədiyi bir hərəkət etmişdir.

İblisin varlığındakı sirlər bununla qurtarmır. İnsanlara inkar etmək kimi qorxunc bir günahı aşılamağa çalışdığı halda, əslində, Allah`dan qorxdığını söyləyir. Bu isə olduqca xəstə bir məntiqə işarədir:

“Şeytanın aldatmasına bənzəyir. O, insana: “Kafir ol!” - deyər. İnsan kafir olan kimi şeytan (onu qoyub qaçaraq): “Mənim səninlə heç bir əlaqəm yoxdur. Mən aləmlərin Rəbbi olan Allah`dan qorxuram!” - deyər” (“Həşr”, 59/16).

Başqa bir ayədə şeytanın kafirləri möminlərin əleyhinə qızıdırıb qaldırdıqdan sonra onlardan aralandığı və Allah`dan qorxdığını etiraf etdiyi bildirilir:

“O zaman şeytan onlara öz əməllərini gözəl göstərib demişdi: “Bu gün insanlar arasında sizə qalib gələ biləcək kimsə yoxdur. Mən də sizin pənahınız, dadınıza çatanam!” Lakin iki dəstə üz-üzə gəldiyi zaman dönüb qaçaraq: “Mənim sizinlə heç bir əlaqəm yoxdur. Mən sizin görmədiklərinizi görürəm. Mən Allah`dan qorxuram. Allah şiddətli əzab verəndir!” -demişdi” (“Ənfal”, 8/48).

İblisin bir yandan Allah`ın varlığını, onun sonsuz gücünü və elmini qəbul etməsi, digər bir yandan da Ona bilə-bilə üsyan etməsi son dərəcə dolaşq bir vəziyyətdir. Eyni zamanda, Allah`ın Quranda bildirdiyi əməlləri tənqid və rədd etməyə, Allah`ın hökm verdiyi bir söz haqqında öz dar düşüncəsinə görə mühakimələr yürüdüüb ilahi hökmü əhəmiyyətsiz göstərməyə çalışan hər bir kəsin halı iblisin halı kimidir. Bu kimsələr də Allah`ın varlığını eynilə iblis kimi bilir, ancaq özlərini bilməməzliyə vurmaqla onun vəziyyətinə düşürlər.

İblis itaətsizliyi üzündən alçaldılıb, Allah qatındakı vəziyyətindən lənətlənərək qovulub. Qüruru və təkəbbürü üzündən üsyan edən iblis bu xarakterinə görə ən ağır gələcəyə, alçaqlığa sürüklənir. İblis Allah`ın hüsurundan ayrılmadan öncə Allah`dan möhlət və izn istədi. Ancaq bu möhləti Allah`dan bağışlanma diləmək, tövbə etmək, yoluna qayıtmaq və peşmanlığını dilə gətirmək üçün istəmədi. Arzusu insanı da eyni zəlil vəziyyətə salmağa çalışmaqdır.

Beləliklə, şeytanın insana qarşı olan düşmənçiliyi və mübarizəsi belə başlamışdır. Ancaq şeytanın da bütün xüsusiyyətləri ilə Allah tərəfindən yaradılmış və tamamən onun nəzarətində olan bir qüvvə olması unudulmamalıdır. Yəni şeytanın Allah`a qarşı heç bir müstəqil gücü yoxdur. Ancaq cahiliyyə cəmiyyətində yayılmış olan batil inanca görə, şeytanla Allah arasında bir mübarizə mövcuddur. Bu insanların düşüncəsinə görə, şeytan insanları azdırmağı bacardığı zaman Allah`la mübarizədə zəfər qazanır (Allah bütün nöqsanlardan uzaqdır).

Halbuki, həqiqət budur ki, şeytan bütün fəaliyyətini Allah`ın izni və iradəsi ilə həyata keçirir. Ancaq burada insanların böyük bir qismi üzərində təsiri olur. Allah`ın izni olmadan o, heç bir şey edə bilməz. Quranda şeytanın istədiyi möhlət və Allah`ın verdiyi izn belə bildirilir:

“(İblis) dedi: “Ey Rəbbim! İnsanların qəbirlərindən qalxıb diriləcəkləri günə qədər mənə möhlət ver!” (Allah) buyurdu: “Sən möhlət verilənlərdənsən!” (“Hicr”, 15/36-37)

Bir başqa ayədə şeytanın aldığı izndən belə bəhs edilir:

(İblis) həmçinin: “Pərvərdigara! Bir de görək, nə üçün onu məndən üstün tutdun? Əgər qiyamət gününə qədər mənə möhlət versən, az bir qismi istisna olmaqla, onun nəslini öz hökmüm altına alaram”. (Allah) buyurdu: “Çıx get (sənə qiyamətə qədər möhlət verdim). Onlardan hər kəs sənə uysa, (bil ki) cəzanız cəhənnəmdir. Özü də tamam-kamal bir cəza!” (“İsra”, 17/62-63)

Ayələrdən də aydın olduğu kimi, şeytan Allah`ın iradə və təqdirinə uyğun fəaliyyət göstərir. Fəaliyyəti insana zərər vermək üçündür. Şeytan onsuz da Allah`ın aləmlərin Rəbbi olduğunu bilir.

Hətta iblis insanları azdırarkən Allah`ın böyüklüyünün adına and içər:

(İblis) dedi: “Sənin izzətinə-qüdrətinə and olsun ki, onların hamısını azdıracağam” (“Sad”, 38/82).

Allah şeytanı hüzurundan qovmamışdan əvvəl ona bunları bildirir:

“Onlardan kimi bacarırsansa, səsinlə yerindən oynat, atlı və piyadanı onlara qarşı səfərbər et, (onları harama, zinaya sövq etməklə mallarına və övladlarına) ortaqlaş, onlara

cürbəcür vədlər ver”. Şeytan ona uyanlara yalnız yalan vədlər verir!” (“İsra”, 17/64)

Şeytanın Allah`ın izni çərçivəsində işlətdiyi hiylələri sonrakı səhifələrdə təfərrüatları ilə açıqlayacağıq. Ancaq unudulmamalıdır ki, şeytanın Allah`ın ona verdiyi imkan xaricində bir gücü yoxdur. Şeytanın vəzifəsi cəhənnəm üçün yaradılmış insanların aid olduqları yerə getmələrinə vasitəçi olmaqdır. Şeytana tabe olanlar Allah`ın cənnətinə layiq olmayan və əxlaq baxımından heyvandan daha aşağıda dayanan varlıqlardır. Allah bunu ayələrində belə açıqlayır:

“Biz cinlərdən və insanlardan bir çoxunu cəhənnəm üçün yaratdıq, onların qəlbləri vardır, lakin onunla anlamazlar. Onların gözləri vardır, lakin onunla Allah`ın möcüzələrini görməzlər. Onların qulaqları vardır, lakin onunla eşitməzlər. Onlar heyvan kimidirlər, bəlkə də daha çox zəlalətdədirlər. Qafil olanlar da məhz onlardır” (“Əraf”, 7/179).

Bununla yanaşı, Allah`ın Ona qarşı səmimi bəndələri üzərində şeytanın heç bir təsiri yoxdur. Allah ona sığınan və ona şəriq qoşmayan səmimi bəndələrini şeytanın azdırıcı hiylələrindən qorumuşdur.

“Həqiqətən, iman gətirib yalnız öz Rəbbinə təvəkkül edənlərin üzərində şeytanın heç bir hökmü yoxdur” (“Nəhl”, 16/99).

Nəticə olaraq deyək ki, şeytan da bütün digər varlıqlar kimi Allah tərəfindən vəzifə verilmiş bir varlıqdır. Onun vəzifəsi Allah`ın cənnət üçün yaratdığı möminlərlə cəhənnəm üçün yaratdığı digər insanların bir-birindən seçilib fərqləndirilməsinə vəsilə olmaqdır. Bu işə bir növ təmizlik mənasına gəlir. Qəlbində xəstəlik və pislik olanlar şeytan vasitəsi ilə möminlərdən uzaqlaşır, ayrılırlar. Ayədə şeytanın hökmünün yalnız bu kimsələr üzərində olacağı bildirilir:

“Şeytanın vəsvəsesini qəlblərində mərəz və ürəkləri qanlı, sərt olanlar üçün bir sınaq vasitəsi etsin. Şübhəsiz ki, zalımlar

haqdan uzaq bir ixtilaf içindədir” (“Həcc”, 22/53).

Şeytanın möminlərə verməyə çalışdığı sıxıntılar möminlərin dünyada Allah`a yaxınlaşmasına, Allah`a daha sıx sarılmasına və hidayətinin artmasına vəsilə olur:

“Və özlərinə elm verilən kəslər də bilsinlər ki, haqq sənin Rəbbindəndir. Artıq ona inansınlar və ürəkləri ondan xə-tircəm olsun. Şübhəsiz ki, Allah iman gətirənləri doğru yola yönəldər!” (“Həcc”, 22/54)

ŞEYTANIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Şeytan hər insanın həyatı boyu min dəfələrlə qarşılaşacağı ən böyük düşmənidir. Ona görə düşməndir ki, insanın ucbatından Allah dərğahındakı məqamını itirmişdir. Yer üzündəki fəaliyyətinin əsas səbəbi də insanları azdırmaq üçün Allah`dan aldığı möhlətdir. Qi-yamətə qədər ona verilən möhlət davam etdikcə şeytan hələ çox insanı cəhənnəm atəşinə sürükləyəcək, bunu bacarmaq üçün hər cür hiyləyə əl atacaq. Bu məqsədlə, şeytan insanları hər an təqib edir (“Əraf”, 7/27), insana zərər vermək üçün plan və oyunlar hazırlayır.

Əksər insanlar şeytanın nə qədər böyük təhlükə olduğuna əhəmiyyət vermir. Bu insanların məntiqinə görə, şeytan uzaq, hətta xəyali bir varlıqdır. Onların fikrinə görə, yalnız böyük cinayətlər edən vəhşi və cani insanlar şeytana tabe olur, özlərini və özləri kimi adi insanları təmiz qəlblə görürlər. Ancaq arabir etdikləri kiçik xətlərlə bağlı: “Şeytana uydum”, - deyirlər.

Ancaq bu qəflət insanın həyatı boyunca etdiyi ən böyük xətalardan biridir. Çünki şeytan iman gətirən kiçik qrupdan başqa insanların çoxunu öz nəzarəti altına alıb. Bu insanlar əhəmiyyət vermədən ən böyük düşmənləri olan şeytanın istədiyi bir şəkildə həyat yaşayır və onun ardınca cəhənnəmə gedirlər.

İnsanların əsas işi şeytanı çox yaxşı tanımaq və onu özünə düşmən bilməkdir. Allah bunu insanlara “Fətir” surəsində əmr edib:

“Həqiqətən, şeytan sizin düşməninizdir, onu özünüzdə düşmən tutun. O, özünə uyanları cəhənnəm əhli olmağa çağırır”
(“Fətir”, 35/6).

Şeytana lazım olan qiyməti vermək, onu bir düşmən olaraq qavramaq insanı qurtuluşa aparan addımlardandır. Bunun üçün, əvvəlcə, şeytanın xüsusiyyətlərini, sonra işlətdiyi hiylələri bilmək lazımdır. Bir çox Quran ayələrində ayrı-ayrılıqda bildirilən bu xüsusiyyətlər aşağıda müxtəlif başlıqlar altında izah edilir.

Hiyləgər və yalançıdır

Şeytan insanları doğru yoldan uzaqlaşdırmaq üçün, əvvəlcə, həqiqətlərin üstünü örtür. Bunun üçün ən əlverişli yol isə hiyləgərcəsinə yalan söyləyərək insanları aldatmaqdır. Yalan yolu ilə saxta və boş vədlər verərək insanları öz tərəfinə çəkməyə çalışır. Daha yaxşı sosial vəziyyət, daha çox pul, daha rahat bir həyat, hətta axirətdə daha üstün bir məqam vəd edir. Ancaq yalan söylədiyini və boş vədlər verdiyini axirətdə özü etiraf edəcək:

“İş bitdikdə şeytan belə deyəcək: “Allah sizə cəhənnəmə düşəcəyiniz barədə doğru vəd vermişdi. Mən də sizə vəd vermişdim, amma sonra vədimə xilaf çıxdım” (“İbrahim”, 14/22).

Bu etiraf ancaq dünya həyatı qurtarıqdan sonra, şeytan və dostları qiyamət günü həşr edildikləri vaxt ortaya çıxacaq. Əlbəttə, bu gerçəyi öyrənmək şeytanın dostlarına heç bir fayda verməyəcək. Onların hamısı tarix boyu şeytana tabe olan digər insanlarla bərabər cəhənnəmə gedəcək.

İtaətdən çıxmış, sayğısız və nankordur

Şeytan onu yoxdan var edən və daşdığı bütün xüsusiyyətləri ona verən Allah'a qarşı böyük bir nankorluq etməkdədir (“İsra”, 17/27). **Bu nankorluq** və düşüncəsizlik xüsusiyyəti ilə Yaradanına qarşı asi olmuş və itaətdən çıxmışdır.

Azğın və firıldaqçıdır

Şeytanın diqqət çəkilən bir başqa xüsusiyyətləri də həm azğın, həm də firıldaqçı (“Həcc”, 22/3) olmasıdır.

Qurduğu tor inananlar üçün çox zəifdir

Şeytanın iman gətirənlərə qarşı tələ və hiylə ilə qurduğu torlar xaricdən baxıldıqda güclü görünsə də, əslində, bir aldatmadır. Çünki həqiqətdə şeytanın hiyləli toru zəifdir və dağılmağa məhkumdur:

“İman gətirənlər Allah yolunda, kafir olanlar isə şeytan yolunda vuruşurlar. O halda, şeytanın dostları ilə vuruşun! Şübhəsiz ki, şeytanın hiyləsi zəifdir!” (“Nisa”, 4/76)

Gücü yalnız dəvət etməyə çatar

Şeytanın insanı nəyəsə məcbur etmək gücü yoxdur. O, ancaq insanları öz yanlış yoluna dəvət edir. Bu dəvətə uyan insan öz iradəsi ilə hərəkət edir. Yəni insan bir vicdansız iş tutduqda bunun məsuliyyətini şeytanın üzərinə ata bilməz. Əsl qınanmalı olan məsələ isə insanın şeytana uyan nəfsidir. Şeytan bu həqiqəti axirətdə onu günahlandıran kafirlərə belə bildirəcək:

“Əslində, mənim sizin üzərinizdə heç bir hakimiyyətim yox idi. Lakin mən sizi (günah işləməyə, Allah`a asi olmağa çağırırdım), siz də mənə uydunuz. İndi məni yox, özünüzü qınayın. Nə mən sizin dadınıza çata bilərəm, nə də siz mənim dadıma. Mən öncə sizin məni Allah`a şəriq qoşmanızı da inkar etmişdim”. Həqiqətən, zalımları şiddətli əzab gözləyir” (“İbrahim”, 14/22).

İnsanların düşmənidir

Şeytanın insanın əsl düşməni olduğu bir çox ayədə bildirilmişdir

(“Ənam”, 6/142; “Kəhf”, 18/50; “Yasin”, 36/60). Çünki şeytanın insana vermək istədiyi zərər yer üzündə heç kimsənin verməyəcəyi qədər böyükdür. Şeytan insanın cəhənnəmdə əbədi yanmasını istəyir. Bu səbəblə də insanın ən böyük düşmənidir. Bu ayələrdə bildirilir:

“Ey insanlar! Yer üzündəki şeylərin təmiz və halal olanlarını yeyin. Şeytanın izi ilə getməyin. Həqiqətən, şeytan sizinlə açıq-açıqına düşməndir” (“Bəqərə”, 2/168).

“Çünki şeytan insanın açıq düşmənidir” (“Yusif”, 12/5).

Yaxşılıqdan və xeyirdən tamam uzaqdır

Varlığını insana zərər verməyə, onu sıxıntıya salmağa həsr etmiş şeytan insanlar üçün heç bir xeyir və yaxşılıq istəmir. Şeytanın bu xüsusiyyəti ayələrdə də **“hər cür xeyirlə əlaqəsi kəsilmiş”** (“Nisa”, 4/117) olaraq bildirilir.

İnsanlara qarşı bir pislikdir

Şeytanın insan üzərindəki təsiri Quranda pislik olaraq tanınır:

“Sizi pisliklərdən təmizləmək, şeytanın vəsvəsesini sizdən çıxarmaq, ürəklərinizi doldurmaq və ayaqlarınızın altını möhkəm etmək üçün göydən üstünüzə yağış yağdırmışdı” (“Ənfal”, 8/11).

Allah`ın dərgahından qovulmuşdur

Şeytan itaətsizliyi və nankorluğu üzündən Allah`ın dərgahından alçaldılaraq və lənətlənərək qovulmuşdur. “Şeytan” kəlməsi qovulmuş mənasına gəlir. Şeytanın bu xüsusiyyəti “Təkvir” surəsinin 25-ci və “Hicr” surəsinin 17-ci ayələrində bildirilir.

ŞEYTANIN TAKTİKALARI

Qiyamətə qədər davam edəcək mübarizəsinin sonunda şeytan milyardlarla insanı özü ilə birlikdə cəhənnəm atəşinin içinə aparır. Ancaq bir qrup insanlar var ki, şeytan onlara qarşı əsla zəfər qazanmayacaq. Onlar möminlərdir. Çünki möminlər Allah`ın yer üzündəki xəlifələridir və onun himayəsi altındadırlar. Şeytanın oyunlarının onlara heç bir təsiri olmur. Şeytan tərəfindən də etiraf edilən bu həqiqət Quranda belə bildirilir:

“İblis dedi: “Ey Rəbbim! Məni azdırmağına and içirəm ki, mən də insanlara pis əməllərini yer üzündə yaxşı göstərən onları hamısını yoldan çıxaracağam. Yalnız sənə sadıq bəndələrindən başqa” (“Hicr”, 15/39-40).

Ayədən də aydın olduğu kimi, şeytanın gücü həqiqi möminləri azdırmağa çatmaz. Ancaq heç kim də özünü cənnətlik hesab edə bilməz. Mömin bir kəs “Şübhəsiz, Rəbbinin əzabından arxayın olmaq olmaz” (“Məaric”, 70/28) ayəsi üzrə imanını qorumaq üçün hər zaman Allah`ın ipindən möhkəm yapışmaq (“Ali-İmran”, 3/103) məcburiyyətindədir. Şeytan insanların düz yolunun üstündə oturacağı (“Əraf”, 7/16), onların ayaqlarını büdrətmək (“Ali-İmran”, 3/155) istəyəcəyi üçün mömin onun hiylə və oyunlarına qarşı ayıq olmalıdır. Əks təqdirdə, bu tələlərə düşər və hətta bir müddət sonra dindən də çıxa bilər. İndi şeytanın insanları cəhənnəmə çəkmək üçün işlətdiyi fəndlərini ayırı-ayrı araşdıraq.

Vəsvəsə verir

Möminlərin ən böyük düşmənlərinə qarşı mübarizəsi ömür boyu davam edib. Bu savaş zamanı şeytan müxtəlif fəndlərdən istifadə edir. Şeytan insana heç bir zaman əsl üzünü göstərməz, qarşısına çıxıb: “Mən şeytanam və sənin cəhənnəmdə yanmağımı istəyirəm”, -deməz. Onun əvəzinə insanların ürəklərinə vəsvəsə verərək (“Nas”, 114/4-5) öz varlığını məharətlə gizlədər.

Şeytana əhəmiyyət verməyən insan onun tələqlərini öz düşüncəsi zənn edər. Sonra şeytan onu bu fikirlərin doğru olduğuna inandırır. Bunun nəticəsində bir çox insanı - ağılları özlərində olmadığı anda - tam nəzarət altına alar.

Ancaq möminlər sinələrə və qəlblərə girib vəsvəsə verən bu düşməni Quran vasitəsi ilə aşkar edə bilir. Mömin, əvvəlcə, qəlbindən gələn bu səsin şeytana, yoxsa öz vicdanına aid olduğunu ayırd edəcək bir nur və fərasət sahibidir. İnsan şeytanın oyununa fikir verdikdən sonra Quranda əmr edilən qayda üzrə hərəkət edər, Allah`a sığınar. Çünki Allah`ı anan bir möminin qarşısında şeytanın vəsvəsəsinin heç bir hökmü qalmaz. Allah bu önəmli sirri Quranda belə bildirir:

“Əgər sənə şeytandan bir vəsvəsə gəlsə, Allah`a sığın. Şübhəsiz ki, Allah hər şeyi eşidən və biləndir. Allah`dan qor-xanlara şeytandan bir vəsvəsə toxunduğu zaman onlar xatırlayıb düşünərlər və dərhal görən olarlar” (“Əraf”, 7/200-201).

Dünya həyatı bir imtahan yeri olduğu üçün hər gün insanın qarşısına müxtəlif hadisələr çıxır, insan müxtəlif vəziyyətlərlə qarşılaşır. Bütün hallarda şeytan kənardə pusquda dayanır və möminin bu vəziyyətlərdə göstərə biləcəyi kiçik zəiflik onun üçün böyük bir fürsət olur.

Şeytan bu fürsətlərin hamısından istifadə edir, ancaq özünün varlığını heç bir şəkildə hiss etdirməməyə çalışır.

Əgər mömin içində olduğu hadisələrdə və işlərdə hər şeyin tərs getdiyini, sıxıntı verdiyini, vicdanının narahat olduğunu hiss edərsə, o dəqiqə dayanıb düşünməlidir. Bunun üçün ən asan yol insanın özünə xaricdən başqasının gözü ilə baxmasıdır. Beləliklə də insan qarşısındakı insanı, yəni özünü bu suallar vasitəsilə aydın görür;

Həmin an beynindəki düşüncələr Quranla uyğun gəlirmi?

Allah`ı anmaqda tənbellik göstərirmi?

Quranda buyurulan hökm və qadağalara əməl etməkdə tənbellik edirmi?

Planları Allah`ın rızası və axirəti xaricindəki məqsədəmi yönəlib?

O an üçün öz xeyri digər möminlərdən ön plandadır mı?

Möminlər içində özünün xüsusi bir yeri olduğunu və yerinin dolurulmayacağını düşünür mü?

Olan hadisədən təvəkkül etmədiyini, buna görə, haqsızlığa uğradığını düşünür mü?

Etdiyi fədakarlığı başqa insanların bilməsini və danışılmasını istəyirmi?

Sevdiyi maldan vermək lazım olduğu halda, bir bəhanə edib verməməyəmi çalışır?

Hər hansı bir dünya malına qarşı hərislikmi edir?

Gələcəyə bağlı qorxu hissində malikdirmi?

Özünə qarşı Quran əsasında hərəkət ediləndə buna dözümsüzlük göstərirmi?

Allah`a və dinə düşmən olan bir kimsəyə qarşı içində sevgi və bağlılıq varmı?

Quran oxumağı, dua etməyi və ya əməli saleh işlərdə olmağı üzr-süz səbəblər üzündən təxirə saldımı?

Əgər içindəki sıxıntı burada sayılanlardan və ya bunlara bənzər

hallardan əmələ gəlirsə, bu insanın qəlbinə şeytan daxil olmuşdur. Zənn etdiyi bu düşüncələrin hamısı şeytanın qəlbinə verdiyi vəsvəsidir. Şeytan müxtəlif insanlara müxtəlif yollarla təsir etməyə çalışır.

Dindən uzaq, Qurandan xəbərsiz yaşayan bir kimsəni bu həyat tərzinə davam etməsi üçün fəndlər işlədir. Şeytan onları tamamilə dünya həyatına yönəldir, dünyanın fani, keçici bərbəzəyinə bağlayır, beləliklə də onların pak dindən uzaq olmalarına səbəb olur.

Şeytan dinə yeni maraq göstərən insanı ətrafı tərəfindən təklənəcəyi, din üzrə yaşamağa başlayarsa, bunu davam etdirə bilməyəcəyi kimi boş və yersiz düşüncələrə salaraq dindən uzaqlaşdırmağa çalışır.

Şeytan möminlərə qarşı da fəaliyyəti davam etdirir. Məsələn, möminin digər möminə hirsənməsi və ya Quran oxumağı ağılından keçirdikdə əsassız bir bəhanə tapıb bundan imtina etməsi bu fəaliyyətin nəticəsidir. Ancaq şeytan möminə: “Quran oxuma”, “Allah`ı anma”, - demir. Çünki bunun təsirsiz olacağını bilir. Onun əvəzinə, insanın beynini boş və mənasız, uzun-uzadı işlərlə məşğul edir. Əgər insan bu təsir altına düşürsə, axirəti unudub dünya həyatına bağlansa, bu qəflətin təsirindən Quranın əmr etdiyi şəkildə yaşamaqdan uzaqlaşır. Bu tələyə düşməməyin yeganə yolu şeytanın pıçılıtlarını vaxtında bilib Allah`a sığınmaqdır.

Şeytanın xüsusiyyətləri, taktikaları və insan üzərində oynadığı oyunlar bəlli olduğu təqdirdə bundan sağlam nəticə çıxarıla bilər. Bunun üçün yeganə yol göstərən Qurandır. Sonrakı səhifələrdə Quran ayələrinə görə şeytanın fəndləri, onun insanları Allah yolundan uzaqlaşdırmaq üçün qurduğu tələlər, möminlərin hərəkətlərindəki xətalardan istifadə edərək qurduğu hiylələr açıqlanacaq.

Şirk

Qurana görə, “şirk” Allah`a şirik qoşaraq ondan başqasını tanrı qəbul etmək mənasını bildirən kəlmədir. Ancaq içində olduqları şirk ucbatından cəhənnəmə gedəcək milyardlarla insan həqiqətdə şirk kəlməsinin mənasını bilməz. “Şirk qoşmaq, Allah`dan başqasını tanrı qəbul etmək” ifadəsinin köməyi ilə Yaradan olaraq Allah`dan başqa yaradıcı qəbul etmək, bütlərə ibadət etmək kimi əsrlərlə əvvəllərin çoxtanrılı dinlərini qəbul etmək kimi başa düşərlər. Bu məntiqdən çıxış edən cahil insanlar “mən Allah`a inanıram, bir kimsəyə zərərım dəymir, insanlara daim yaxşılıq etməyə çalışıram, cəhənnəmə gedəcəyimi zənn etmirəm” kimi tamamilən Qurandan kənar və azgün məntiqə sahib olur.

Əslində isə Allah`dan başqa bir varlığı qoruyucu güc olaraq qəbul etmək, Allah`dan başqasından qorxmaq, Allah`dan başqasına qarşı müstəqil bir sevgi duymaq kimi Allah`a şirik qoşmaq mənasına gəlir. Allah`dan başqa yol göstərən axtarmaq şirkin ən çox yayılmış növlərindəndir. İndiki dövrün cahil toplumu Allah`dan başqa yol göstərəcəklər qəbul edərək və bu yol göstərənlərin ardınca gedərək əsrlərlə əvvəlki büt-pərəstliyi yaşadır. Çoxtanrılı dinlərin yerini insanlar tərəfindən ortaya atılan dindən kənar ideologiyalar, bütlərin yerini isə bu ideyaların qurucuları, ya da onların heykəlləri tutur. Ölkələrdən və millətlərdən asılı olmayaraq, milyardlarla insan Allah`ın dinini yaşamaqdan bu yolla uzaqlaşmışdır.

Əlbəttə, insanı bu azgünlüğe ən çox təhrik edən qüvvə şeytandır. Çünki insanın Allah`dan uzaqlaşdığı nöqtə şeytanın insana qarşı qurduğu cəhəddir. Buna görə, şeytan şirk sayəsində cahil insanların beynini keyləşdirir. Bütün həyatı şirkə dolu olan bu insanların sağlam düşünməsinə mane olur. Və belə insanlar həyatlarını Allah`ın istədiyi şəkildə, Quran üzrə deyil, şeytanın göstərişləri üzərində yaşayır.

Şirk içində olan həyat şeytan tərəfindən hazırlanmış elə bir tələdir

ki, bu tələdə olan insanlar öz vəziyyətlərinə əhəmiyyət verməz. Bu insanların çoxu özlərini doğru yolda, hətta hər kəsdən daha çox cənnətlik hesab edir. Şərik qoşduqlarını bilməyən və özlərini çaşdıran bu insanların axirət günü, əslində, müşrik olduqlarını bildikdə məruz qaldığı zülm ayədə belə anladılır:

“O gün onların hamısını bir yerə toplayacaq, sonra şərik qoşanlara deyəcəyik: “Tanrı olduqlarını iddia etdiyiniz şərikləriniz haradadır?” Onların: “Rəbbimiz Allah`a and olsun ki, biz müşrik deyildik!” - deməkdən başqa heç bir çarələri qalmayacaq. Gör onlar özlərinə qarşı necə yalan deyirlər! Özlərindən uydurub düzəlttikləri bütələr də onlardan qeyb olacaq” (“Ənam”, 6/22-24).

Şirki doğuran səbəblərdən biri də insana yaradılışdan verilən sevgi hissənin düzgün yönəldilməməsidir. İslamda Allah`a yaxınlaşmağa səbəb olan bu duyğu cahiliyyədə Allah`dan uzaqlaşdıran şeytani tələ olmuşdur. Möminlər fitrətlərindəki sevgini əsl sevgiyə layiq olan Allah`a yönəldirlər. Bu sevgi bütün sevgilərin fəvqündür. Digər insanları və varlıqları isə Allah`ı sevdikləri üçün sevrələr. Möminlərin bir insana qarşı müstəqil şəkildə sevgi bəsləməsi, məsələn, Allah`a asi olan bir kafirə qarşı sevgi bəsləməsi Qurana görə mümkün deyildir. Möminlər Allah`ın razılığını, yəni rizasını qazanmaq üçün Allah`ın sevdini sevrər, sevmədiyini sevməzlər. Möminlərin insan sevgisi Allah`a yönəldilən sevginin bir nəticəsi olduğundan müşriklərin insana qarşı sevgisindən daha dərin və möhkəm olur.

Müşriklər isə sevgilərini sahib olduqları sayısız-hesabsız tanrılara bəsləyirlər. Bu kimsələr Allah`ı sevdiklərini iddia edirlər. Ancaq bu sevgi sözdə qalır. Onlar bütün həyatlarını, həqiqi sevgilərini öz bütələrinə xərcləyirlər. Məsələn, atalarını, oğullarını, həyat yoldaşlarını, pulu, şöhrət və vəzifəni Allah`dan daha çox sevrələr. İnkaredənlərin bu sevgiləri bir ayədə belə bildirilir:

“İnsanların içərisində Allah`dan qeyrilərini Allah`a şəriki qoşub onları Allah`ı sevən kimi sevənlər də vardır. Halbuki, iman gətirənlərin Allah`a məhəbbəti daha qüvvətlidir. Əgər özlərinə zülm edənlərin vaxtında görəcəkləri əzabdan xəbərləri olsaydı, onlar bütün qüvvətin və qüdrətin Allah`a məxsus olduğunu və onun əzabının şiddətli olacağını bilərdilər” (“Bəqərə”, 2/165).

Cahiliyyə dövründə ən çox yayılan şirk ünsürlərindən biri qadınlara duyulan böyük sevgi idi. Əgər hər hansı bir qadına duyulan sevgi Allah`a qarşı olan sevgidən artıqdırsa, bu, şirki doğurur. Bir insana qarşı olan sevgi o insandakı gözəlliklərin sahibinin Allah olduğu düşünülürək olursa, bunun bir mənası olur. Allah`a qarşı bəslənən sevgidə bir son olmadığından Allah üçün sevən bir insanın qarşısındakına olan sevgisi çox güclü və davamlı olur.

Allah qadınlara qarşı olan bu asılılığın şeytan oyunu olduğunu belə bildirmişdir:

“Allah`ı qoyub yalnız qadın bütlərə tapınır və yalnız asi şeytana ibadət edirlər” (“Nisa”, 4/117).

Şirk Allah`a qarşı işlənən ən böyük günah və nankorluqdur. Odur ki, Allah bütün günahları bağışlaya biləcəyini, ancaq şirki qəti olaraq əfv etməyəcəyini bildirmişdir:

“Şübhə yoxdur ki, Allah özünə şəriki qoşanları əfv etməz, amma istədiyi şəxs bundan başqa olan günahlarını bağışlar. Allah`a şəriki qoşan şəxs, əlbəttə, böyük günah etmişdir” (“Nisa”, 4/48).

Şirk o qədər böyük bir təhlükədir ki, bütün ömrünü Allah`a ibadət etməklə keçirən kimsələri belə məhvə aparar. Çünki edilən bütün saleh əməllər şirkin olduğu təqdirdə boşa gedər. Bu səbəbdən, şeytan həyatını Allah`a bağlamış möminləri şirkə aparmaq üçün müxtəlif

tələlər qurar, fürsət, məqam gözləyər. Kiminə qadınları, kiminə pulu və başqa yolları təklif edər. Məsələn, birisinin qazandığı uğura: “Bunu mən etdim”, - deməsi şeytanın hazırladığı tələdir. Beləliklə, insanı Allah`ın iradəsindən kənarı şəxsi bir gücü olduğuna inandırmağa çalışır.

Möminlər əməllərinin boşa getməsinə səbəb olacaq hər cür təhlükəyə qarşı son dərəcə diqqətli olmalıdır. Bunun üçün Quranda möminlərə çox aydın şəkildə bildirilir:

“Sənə və səndən əvvəlkilərə belə vəhy olunmuşdur: “Əgər şərik qoşsan, bütün əməlin puça çıxacaq və mütləq ziyan çəkənlərdən olacaqsan. Xeyr! Yalnız Allah`a ibadət et və Onun nemətlərinə şükür edənlərdən ol!”” (“Zumər”, 39/65-66)

İnsanların şükür etməsinə qarşı maneələr

Şeytan Allah`ın hüzurundan qovulmamışdan əvvəl özünə söz vermişdir. Bu söz şeytanın insanlara qarşı edəcəyi çox önəmli fəndlərdən birini göstərir:

“Sonra onların qarşılarından və arxalarından, sağlarından və sollarından gələcəyəm və sən onların əksəriyyətini şükür edən görməyəcəksən!” (“Əraf”, 7/17)

Şeytan insanların şükür etməsinə maneçilik törədir. Çünki şükranlıq Allah`ın Quranda üzərində ən çox dayandığı əməllərdən biridir. 60 ayədə şükürdən və şükranlığın əhəmiyyət və vacibliyindən bəhs edilir. Allah`ın bu qədər diqqətlə xatırladığı bu vəzifəni insanlara unudurmaq şeytanın, əlbəttə ki, başlıca məqsədlərindən biridir.

Şükür edə bilmək üçün, əvvəlcə, şükürün vacibliyini qavraya biləcək şüura sahib olmaq gərəkdir. Şükür edən insan ona verilən nemətin sahibinin Allah olduğunu və Allah qarşısında acizliyini bilir.

Allah`ın böyüklüyünü və əzəmətini görməyib bunu qəlbi ilə təsdiq etməyən bir insanın şükürü də zahiri olur.

Şeytanın təsiri altında olan cahil cəmiyyət şükürdən uzaq olur. Şükür etmək kimi əsas bir ibadəti ancaq baş verən müsibət keçdikdən sonra və ya xoşagəlməz bir vəziyyət ortadan qalxdıqda xatırlayar, sonra yenə öz işlərinə dönərlər.

Quranda buna misal olaraq başlarına fəlakət gəldiyi zaman dua edən, sıxıntı aradan qalxdığı zaman şərik qoşan insanların halları göstərilmişdir:

“De ki: Gizləndə Allah`a dua edib: “Əgər bizi suyun və qurunun zülmətindən qurtarsan, əlbəttə, şükür edənlərdən olarıq”, - deyə yalvardığınız zaman sizləri bundan xilas edən kimdir? De ki: “Sizi ondan xilas edən və hər bir qəmdən qurtaran Allah`dır. Bütün bunlardan sonra siz yenə də ona şərik qoşursunuz?” (“Ənam”, 6/63-64)

Halbuki, şükür etmək insanın ən mühüm vəzifələrindən biridir. Çünki hər bir insanın həyatı şükürü tələb edən saysız-hesabsız nemətlərlə doludur. Bu nemətlərin saymaqla bitməyəcəyi “Nəhl” surəsinin 18-ci ayəsində aydın şəkildə bildirilir. Quranda şükür üçün xüsusi hədd qoyulmadığından insan əlindəki nemətlərdən şükür etmək üçün istifadə edə bilər. Məsələn, Hz. İbrahim kimi onu yedirən və içirən Allah olduğunu bilən insan (“Şüəra”, 26/79) hər yemək yeyəndə və ya bir şey içəndə bütün bunları ona lütf edən Allah`a şükür etməlidir.

Ancaq şükür etmək təkcə yemək-içməklə məhdudlaşmamalıdır. İnsanın gün ərzində istifadə etdiyi halda, çox zaman ağına gətirmədiyini, dəyərini ancaq onu itirdiyi zaman bildiyi saysız nemətlər var. Quranda tez-tez bildirilən “görmə” və “əşitmə” nemətləri də buna nümunə olaraq göstərilə bilər.

Görmə və eşitmə təsadüfən ortaya çıxmış nemətlər deyil. Allah`ın insanlara göz, qulaq verməsi ona şükür etməsi və layiqincə qulluq

etməsi məqsədi ilədir:

“Allah sizi analarınızın bətnindən heç bir şey bilmədiyiniz halda çıxardı. Sonra sizə qulaq, göz və qəlb verdi ki, bəlkə, şükür edəsiniz” (“Nəhl”, 16/78).

Eyni şəkildə, insanlar üçün minik və yükdaşıma vasitəsi olan gəmilərin dünyanın dördü üçün təşkil edən dənizlərin, hətta küləklərin belə varlığı insanların şükür etməsini tələb edir. Allah bunu belə bildirir:

“Təzə ət yeməyiniz, taxdığınız bəzək şeylərini əldə etməyiniz üçün dənizi də sizə ram edən Odur. Allah'ın nemətindən sizin ruzi axtarmağınız üçün gəmilərin onu yara-yara üzüb gətdiyini görürsən. Bəlkə, şükür edəsiniz!” (“Nəhl”, 16/14)

“Həqiqətən, küləkləri müjdəçi olaraq göndərməsi, sizə öz mərhəmətindən daddırması, əmri ilə gəmilərin üzməsi, kərəmindən ruzi axtarmağınız onun qüdrət əlamətlərindəndir. Bəlkə, şükür edəsiniz” (“Rum”, 30/46).

“Gəmilərin onun əmri ilə dənizdə üzməsi və sizin də onun kərəmindən ruzi axtarmanız üçün dənizi sizə ram edən Allah'dır” (“Casiyə”, 45/12).

Möminin ona verilən nemətə şükür etməsi onun bu nemətin sahibini tanımasına dəlildir. Beləliklə, həm nemətin haqqını vermiş olur, həm də önündə daha üstün nemətə yol açılır. Allah'a şükür edən bəndələrinə nemətlərini artıracığını bildirərkən şükür etməyən nankorları əzabına düşürəcəyini bildirir:

“Yadınıza salın ki, o zaman Rəbiniz bunu bildirmişdi: “Əgər mənə şükür etsəniz, sizə olan nemətimi artıracığam. Yox əgər nankorluq etsəniz, mənə əzabım, həqiqətən, şiddətlidir” (“İbrahim”, 14/7).

Peyğəmbərlik məqamı verilmiş hz. Süleymanın Allah`dan ona şükür etməyi ilham etməsini istəməsi (“Nəml”, 27/19) bütün möminlərə nümunədir. Çünki şeytan insanlara önlərindən, arxalarından, sağlarından, sollarından gələrək nemətlərə şükür etməyi unutturmaq, nemətlərin özünə bağlılığa sövq etmək kimi hiylələrlə onları azdırır.

Qorxu verməsi

Möminlərin Allah`a olan yaxınlıqları şeytana qarşı qalxan kimi dayanır. Allah`a təslim olmaq, onu zikr etmək, yer üzündəki hər bir hadisənin onun nəzarətində olduğunu bilmək möminlərə mənəvi güc verir. Şeytan hər an fürsət axtararaq möminlərin bu mənəvi gücünü zəiflətmək istəyir. Bu yollardan biri də insana Allah qorxusundan başqa qorxular verməkdir.

Şeytanın bu silahı işlətməsinin daha önəmli səbəbi var. Qorxu şüurun dayanmasına, Allah`la əlaqənin qırılmasına və Allah`a təvəkkül etməyin ortadan qaldırılmasına səbəb olur. İxlasını qoruyan mömin üçün belə hal əhəmiyyətsiz olur. Şeytan ancaq qəflət içində olan, şüuru dəyişkən və ya tamamilə bağlı olan insanlara təsir edir. Quran ayəsində qorxmaq lazım gələn əsl qüvvənin Allah olduğu bildirilir:

“Sizi yalnız o şeytan öz dostlarından qorxudub çəkindirir. Amma siz onlardan qorxmayın. Əgər möminsinizsə, məndən qorxun!” (“Ali-İmran”, 3/175)

Dünya möminlər üçün onların qədərə bağlı olaraq yaşadığı keçici və fani bir məkandır. Qorxacaqları tək mütləq varlıq da bu dünyanın və qədərin hakimi olan Allah`dır.

Mömin olmayanlar isə dünyanı bir-birindən ayrı hadisə və insanların qərar tutduğu nəzarətsiz bir məkan zənn edirlər. Belə insanları

qəlbinə şeytan asanlıqla vəsvəsə verib qorxu salır. Bu insanlar üçün qarşılarına çıxan hər hadisə sonu bəlli olmayandır. Onlar ölüm qorxusu ilə, yoxsulluq qorxusu ilə və gələcəkdə olacaq hadisələr qorxusu ilə Allah`a deyil, saysız bütlərə sarılırlar.

Şeytanın qorxu tələsi möminlərin toplumunda yaşayan, ancaq qəlbində xəstəlik olan kimsələrə də təsir edir. Allah yolunda qarşısına bir çətinlik çıxdıqda onları bir qorxu bürüyür, içlərində olan qəflət ortaya çıxır. Məsələn, güclü savaş ortasında qorxuya düşən bir qrup insanın durumu Quranda belə bildirilmişdir:

“Möminlər: “Kaş (cihada dair) bir surə nazil olaydı!” - deyirlər. Hökmü bəlli bir surə nazil olub orada döyüş yada salınan kimi qəlbində xəstəlik olanların sənə ölüm ayağında bayılan kimsənin baxışı ilə baxdıqlarını görərsən” (“Mühəmməd”, 47/20).

Təvəkkül edən insan özünü tam olaraq Allah`a və qədərə təslim edər. Qorxudan tam azad olar, Allah`a tam təslimiyyətin verdiyi cəsarətlə Allah`dan başqa heç bir gücdən qorxmaz.

Möminlərin cəsarətinin inkarçıların şüursuz və ağılsız cəsarətindən fərqli olması unudulmamalıdır.

Bu hiss qədərə tam iman etməyin, Allah`a təslimiyyətin verdiyi özünəinam hissidir. Səmimi olaraq iman gətirməyənlər bu hissi duymazlar. Möminlərin bu cəsarətinin Quranda bir çox nümunələri var.

Məsələn, Hz. Musa və yanındakılar dənizlə fironun ordusu arasında qaldıqları zaman aralarındakı zəif imanlı kimsələr yaxalandıqları zənni ilə qorxuya düşürlər. Hz. Musa: **“Xeyr. Rəbbim mənimlədir”** (“Şüəra”, 26/62) - deyərək Allah`a təslimiyyətini və sığınmağını ifadə edir. Allah`a iman gətirdikləri üçün firon tərəfindən qol və ayaqları kəsilmək əmri verilən sehrbazlar da eyni qorxusuzluq göstərmişlər. Oda atılan Hz. İbrahim də eynilə heç bir qorxu duymamışdır. Quranın “Əhzab” surəsində bəhs olunan möminlər düşmən

dəstəsi ilə qarşılaşdıqları zaman iman və təslimiyyətləri artmışdır. Çünki şeytanın qorxu təlqininin təvəkkül edən insana təsiri yoxdur. Allah`ın ayəsində də bildirildiyi kimi, həqiqətən iman gətirib yalnız öz Rəbbinə təvəkkül edənlərin üzərində şeytanın heç bir hökmü yoxdur! (“Nəhl”, 16/99).

Möminlərin arasını vurmağa çalışır

Quran möminlərin birlik içində bir-birinə dəstək və köməkçi olmasını və bir-birini müdafiə etməsini əmr edir. Birliyin nə dərəcə güclü olmasının vacibliyi aşağıdakı ayədə bildirilir:

“Şübhəsiz ki, Allah öz yolunda möhkəm divar kimi səf çəkib döyüşənləri sevər” (“Saf”, 61/4).

Şeytan bu vacib hökmü gözdən yayındırmağa, möminlərin arasındakı birliyi pozmağa çalışır. Bunu həyata keçirmək məqsədilə möminlərin arasındakı söhbətlərə mənfi yöndə təsir etmək üçün çalışır. Pis söz söyləməklə, işarə ilə danışmaqla, boş-boş danışmaq kimi cahil insanlara xas olan çirkinlikləri işləməyə təşviq etməklə onların aralarını vurmağa çalışır. İman gətirən şəxs şeytana qarşı boş dayanıqda hər an belə təhlükə ilə qarşılaşır. Bunun üçün Quranda möminlər bu təhlükəyə qarşı xəbərdar edilir, bir-birinə gözəl söz söyləmələri əmr edilir və şeytanın möminlərin düşməni olduğu xatırladılır:

“Bəndələrimə de ki, gözəl sözlər söyləsinlər. Şeytan onların arasına fitnə-fəsad sala bilər. Həqiqətən də şeytan insanın açıq düşmənidir” (“İsra”, 17/53).

“Şübhəsiz ki, şeytan içki və qumarla aranızda ədavət və kin salmaq, sizi Allah`ı yada salmaqdan və namaz qılmaqdan ayırmaq istər. Artıq bu işə son qoyacaqsınızmı?” (“Maidə”, 5/91)

Nəsihət verdiyini təlqin edərək insanları buna inandırır

Şeytan əsas düşməni olan insanı sonsuz müsibətlərə düçar etməyi istədiyi üçün niyyətini heç bir şəkildə ona hiss etdirməz. Tam əksinə, insana ona öyüd vermək istəyən yaxın adam kimi yaxınlaşır. İnsanı yaxşılıq etmək istədiyinə inandırdıqdan sonra öz nəzarəti altına alır. İnsanın zəifliyindən istifadə edərək bu yöndə təlqinini edir. Hz. Adəmin cənnətdən çıxarılmasına səbəb olan xətanı işləməsi də bu tələ ilə oldu. Şeytan Hz. Adəmə və xanımına bir dost kimi yaxınlaşmış və onları nəsihət verdiyinə inandırmışdı:

“Şeytan Adəmin və Həvvanın örtülü ayıb yerlərini özlərinə göstərmək məqsədi ilə pıçıldayıb dedi: “Rəbbiniz sizə bu ağacı yalnız mələk olmamağınız və ya (cənnətdə) əbədi qalmamağınız üçün qadağan etmişdir”. Həm də onlara: “Mən, əlbəttə, sizin xeyirxah məsləhətçilərinizdənəm”, -deyə and içdi” (“Əraf”, 7/20-21).

Şeytan Hz. Adəmi və zövcəsini aldadaraq onların cənnətdən qovulmasına nail olmuşdur. Hz. Adəm tövbə etdikdən və Allah`dan bağışlanma dilədikdən sonra təkrar doğru yolu tapa bilmişdir.

Şeytanın düşməni olduğunu Allah`dan öyrənən Hz. Adəmin bu bildirişdən sonra yenə şeytan tərəfindən aldanması insanın ömrü boyunca qarşı-qarşıya olduğu gizli düşməninin nə qədər mahir bir yalançı, hiyləgər olmasının dəlilidir.

Hz. Adəmə bütün şeytanların ən böyüyü olan iblis tərəfindən edilmiş “mən sizin nəsihət edənlərdənəm” təlqini indiki zamanda insanlara da insi şeytanlar tərəfindən edilir. Buna ən gözəl misal fironun öz qövmünü Allah yolundan azdırarkən onlara: **“...Mən ancaq sizə münasib gördüyüm rəyimi bildirirəm, mən sizə ancaq doğru yol göstərirəm”** (“Mömin”, 40/29), - deməsi buna bir misaldır.

Buna bənzər təlqinlərə bugünkü cahil toplumlarda da tez-tez rast gəlmək mümkündür. Dini yaşamaq onun hökmlərinə əməl etmək istəyən bir gəncə qarşı edilən “sən hələ gəncsən, həyatı istədiyini kimi yaşa, yaşlanınca ibadət edərsən” təlqini buna bir misaldır. Bunu təlqin edən insan özünün yaxşılıq etmək məqsədilə dediyini söyləyir. Əslində isə çağırdığı yol cəhənnəm yoludur.

Şeytan “nəsihət vermə” taktikasını işlətmək üçün, əvvəlcə, insanın yan-yörəsində və nəzarətində olan insanlardan istifadə edir. Məsələn, Quranda iman gətirəndən sonra şeytan tərəfindən təlqin edilən və bundan başqa dostlarının təsiri ilə yolunu azan insanlardan bəhs edilir. Bu dostların sözləri şeytanın taktikasını göz önünə sürür: “Doğru yola- bizə gəl...” Şeytanın bu taktikasının bildirildiyi ayənin tamamı belədir:

“De: “Biz Allah`ı qoyub bizə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilən bütələrəmi tapınacağıq və Allah bizi düzgün yola yönəltməyəndən sonra yer üzündə şaşqın dolanarkən şeytanların azdırdığı adam kimi geriyəmi döndəriləcəyik?” Halbuki, dostları onu: “Bizə tərəf gəl”, - deyərək haqq yola çağırırdılar. De ki: “Allah`ın hidayəti doğru yoldur. Bizə ələmlərin Rəbbinə təslim olmaq əmr edilmişdir” (“Ənam”, 6/71).

İnsan bu düşməne qarşı son dərəcə diqqətli olmaq məcburiyyətindədir. Ancaq Allah`a tam təslim olmuş və onun zikrinə bağlanmış bir kimsə bunu bacarmaq ağılına sahib olur. Şeytanın təlqinlərinin qaynağını o dəqiqə analiz edər və beynindən çıxartıb atar. Əks təqdirdə, insan bunları öz düşüncəsi zənn edər və iradəsini ona təslim edər.

Allah`ın adından istifadə edərək azdırması

Şeytanın ən mahir və aldadıcı hiylələrindən biri də insanlara Allah`ın adından istifadə edərək yaxınlaşmasıdır. Bu qayda ilə

Allah`ın razı olmadığı hərəkətlərin din və Allah adına olduğunu təlqin edir. Boş hərəkətləri xidmət, ibadət qismində elətdirir. Bu oyuna düşən insan Allah yolunda mücadilə imkanlarını tamamən öz nəfsi üçün istifadə etməyə başlayır.

Məsələn, bir insan dinə xidmət məqsədi ilə inkarçıların çox olduğu və aldadıcı dünya zövqləri ilə bəzənmiş bir yerə gedəndə sadəcə olaraq öz nəfsini düşünərək hərəkət edir. Başlanğıcda halal olan nemətlərdən zövq alır. Sonra vəziyyət dəyişir. İnsanın xeyri üçün başladığı məqsəddən aralanar, məqsədinin yerini nemətlər tutar. Əvvəlcə, Allah`ın buyurduğu hədlər içərisində hərəkət edərkən, bir müddət sonra Allah`ın rızası deyil, nəfsi ön plana keçir. Etdiyi hərəkətdən mükafat gözləmədiyi kimi, imamı getdikcə zədələnir. (Ən doğrusunu Allah bilir) beləliklə, şeytan həmin adama Allah`ın adı ilə yaxınlaşar və bir daha dünya həyatının bəzəyindən istifadə edib axirəti beləcə unudur.

“Ey iman gətirənlər! Şübhəsiz ki, Allah`ın vədi haqdır. Dünya həyatı sizi aldatmasın. Şeytan da sizin tovlayıb yoldan çıxarmasın! Həqiqətən, şeytan sizin düşmənidir. Onu özünüzdə düşmən tutun. O, özünə uyanları cəhənnəm əhli olmağa çağırır” (“Fatir”, 35/5-6).

Kiçik hesabların və fani dünya həyatının ardına düşüb imanı zəifləyən, üstəlik, mənfəətini qorumaq üçün Allah rızasını sipər edən bu insanlar Qurana görə münafiq hökmünə girirlər:

“Münafıqlar möminləri səsləyib deyəcəklər: “Məgər biz dünyada sizinlə birlikdə deyildikmi!?” Möminlər belə cavab verəcəklər: “Bəli, bizimlə birlikdə idiniz. Lakin siz özünüzü fitnəyə salıb məhvə düşür etdiniz, gözlədiniz və şəkk etdiniz. Allah`ın əmri gəlib çatanaq sizi xam xəyallar, tamah aldatdı. Sizi Allah barəsində o tovlayan tovladı” (“Hədid”, 26/14).

Bu hiylə olduqca çəşdirici və aldadıcıdır. Çünki şeytan insanın doğru yolunun üstündə oturaraq (“Əraf”, 7/16) tələ qurmuşdur. Allah`dan lazımcına qorxan kimsələr şeytanın bu oyununa girməzlər. Çünki Allah Ondən qorxanlara doğru yolu yanlış yoldan ayırmaq anlayışı verir:

“Ey iman gətirənlər! Əgər Allah`dan qorxsanız, O, sizə haqla nahaqqı ayırd edən verər, günahlarınızın üstünü örtüb sizi bağışlayar. Allah böyük lütf, mərhəmət sahibidir” (“Ənfal”, 8/29).

Şeytanın insanı Allah`ın adı ilə aldatmasının bir başqa yolu da Allah`ın bağışlayan rəhmli olduğunu önə sürərək insanı günah işləməyə sövq etməsidir. Allah, əlbəttə, sonsuz mərhəmət sahibidir və tövbə edib Ondən bağışlanma diləyən hər bəndəsinin günahlarını əfv edir. Amma bir insan: “Onsuz da Allah əfv edəcək”, - deyərək bilə-bilə günah işləməyə başlarsa, çox təhlükəli bir yola girmiş olur. Tədricən qəlbi qatılaşır, hissiyyatsız, duyğusuz olur və Allah qorxusunu itirir. Quran: “Biz bağışlanacağıq”, - deyərək bilə-bilə günah işləyən insanlardan (“Əraf”, 7/169) bəhs edərək şeytanın insanı Allah`ın adı ilə aldatdığını bildirir.

Möminin vaxt keçdikə tükənməsini istəyir

Şeytan vaxt ötdükə möminin tükənməsini arzu edir. Səbirlə möminin zəiflik göstərməsini gözləyir. Bəzən insanın mənəviyyatından qopardığı xırda məsələlər bir müddət sonra ürəyinin qabıq qoymasına və ağılının örtülərək şeytanın daha böyük tələqin və vəsvəsələrinə düşməsinə səbəb olur. Quranın bir ayəsində zamanla qazandıqlarına görə şeytanın yoldan çıxarmaq istədiyi bir qrup möminin xəbəri belə verilir:

“İki ordu qarşılaşdığı gündə sizdən üz döndərən şəxslərin

kəsb etdiyi bəzi şeylər şeytanın onları doğru yoldan çıxarmaq istəməsi üzündən baş verdi. Allah artıq onları bağışladı. Həqiqətən, Allah bağışlayan və həlimdir!” (“Ali-İmran”, 3/155)

Yalan vədlər verir

Şeytan insanları azdırmaq üçün saxtakarlıq fəndindən istifadə edir. Qarşısındakına yalan vədlər verir. Münafiq və müşriklər bu vədlərə inanırlar. Bu, sadə aldanma deyil. İnsan sonsuz axirətini bu boş vədlər nəticəsində itirir. Bu vədlərin əsas xüsusiyyətləri fani dünya həyatına bağlı olmasıdır. Şeytan kiminə əyləncə, eyş-işrət, ticarət, pul, mülk, kiminə də daha gözəl və uzun bir həyat, mövqə, şan-şöhrət vəd edir. Zahirən gözəl, daxilən çirkin sözlər təlqin edir (“Ənam”, 6/112).

Ancaq səbəb hər nə olursa-olsun, şeytana inananlar üçün nəticə eynidir: sonsuz əzab və cəhənnəm. Bu gerçək Quranda belə bildirilmişdir:

“Şeytan müşriklərə vədlər verir, ürəklərində arzular oyadır. Lakin şeytan onlara yalnız yalan vədlər verir” (“Nisa”, 4/120).

“İş bitdikdə şeytan deyəcək: “Həqiqətən də, Allah sizə gerçək vəd vermişdi. Mən də sizə vəd vermişdim, lakin (vədimə) xilaf çıxdım...” (“İbrahim”, 14/22)

Allah`ın razılığını, rəhmətini və cənnətini qazanmağı hədəf seçən mömin keçici dünya həyatına aid olan vədləri, əlbəttə ki, qəbul etməz. Yer üzündə olan hər hansı yüksək məqam, qazanacağı hər hansı mülk və nemətlər, şübhəsiz ki, qısa müddət davam edəcək, sonra ölümlə bərabər yox olub gedəcək. Axirət nemətləri isə əbədidir.

Şübhəyə və tərəddüdə salır

Şeytanın istifadə etdiyi bir başqa yol isə insanları şübhə və tərəddüdə salmaqdır. Həqiqətdə olmayan bir şeyi sanki var imiş kimi göstərir. Qəlblərində xəstəlik olan bəzi insanlar bir müddət sonra bu şübhələrin təsiri altına düşür. Hər hadisəni özlərinə qarşı planlanmış olduğunu zənn edirlər (“Münafiqun”, 63/4). Hətta elçi tərəfindən aldandıqları zənninə qapılırlar. Davamlı həyəcan, qorxu içində nə edəcəklərini bilməyən halda olurlar. Şüurlu bir insanın ağına belə gəlməyən olmazın şübhələrə düşürlər:

“Onları hökmən sapdıracaq xülyalara salacaq, heyvanların qulaqlarını kəsməyi və Allah`ın yaratdıqlarına dəyişiklik verməyi əmr edəcəyəm! Allah`ı atıb şeytanı özünə dost tutan şəxs, əlbəttə, açıq-aşkar ziyana uğramışdır” (“Nisa”, 4/119).

Mömin şeytanın ən qatı düşməni olduğu üçün bu təhlükələrdən heç vaxt kənarda qalmaz. Göstərdiyi ən kiçik tənbellik şeytana imkan verir ki, şübhə və tərəddüd yaymaq fəndlərini işə salsın. Ancaq güclü iman və bilgi ilə axirətə inanan və hər an Allah`a sığınan möminə qarşı bu şübhə və tərəddüdlər təsirsiz qalır.

Azğın əməlləri cəlbedici göstərir

Şeytan öz təsiri altına aldığı kimsələrə elədiyi azğın əməlləri gözəl və cəlbedici göstərir. Həmin insanlar da bu əməllərə davam edirlər:

“Şeytan əməllərini onlara gözəl göstərmiş, onları doğru yoldan sapdırmışdır. Buna görə, haqq yolu tapa bilmirlər” (“Nəml”, 27/24).

“Barı əzabımız onların başlarının üstünü alanda yalvaraydılar. Lakin etdikləri əməlləri şeytan onlara süslü göstərmişdi” (“Ənam”, 6/43).

Qəlbi qatılaşan insanlar pisi və yaxşını ayırd edən hissi itirdiklərindən şeytan pis işləri onlara yaxşı göstərir. Qəlbin qatılaşması üzündən şeytanın təsir etdiyi insanlar özlərinə xoş gələn pis əməllərindən dönmürlər. Bu inadkarlıq bəzən Quranda “atalarının dini” olaraq adlandırılan batil dinin təmsilçilərində də, bəzən də Allah`ın elçisinə üsyan edən və ona qarşı vuruşan münafıqlarda da görünür. Eyni zamanda, kafirlərin möminlər əleyhinə olan fəaliyyətində də üzə çıxır. İstər müşrik olsun, istərsə də kafir, fərq etməz, onların hamısının ümumi xüsusiyyətləri şeytan tərəfindən öyrədilmiş və bu oyuna gətirilmişdir. Bir Quran ayəsində şeytanın bu insanlar üzərində təsiri belə bildirilir:

“O zaman şeytan onlara öz əməllərini gözəl göstərib demişdi: “Bu gün insanlar içərisində sizə qalib gələ biləcək bir kimsə yoxdur. Mən də sizin pənahınıza, dadınıza çatanam!” (“Ənfal”, 8/48)

Yoxsulluq qorxusu verir

Şeytan insana axirət həyatının əksinə olaraq dünya həyatını bəyəndirir. Oudur ki, şeytanın təsiri altında olan insanlar sanki ölməyəcəkmis kimi dünya üçün çalışır, lakin axirət üçün çalışmağı heç düşünmür. Şeytan min illərdir ki, insanlara bu tələni qurur. Bu günə qədər milyardlarla insan həyatı boyunca çalışmış, pul, mal-mülk qazanmış, sonra bunların hamısını bu dünyada qoyub axirətə köçmüşdür. İndi yaşayanlar isə özlərindən əvvəl ölənlərdən heç bir ibrət götürmür, heç ölməyəcəklərmis kimi mal-mülk toplayırlar.

Şeytan dünya həyatını dəyərləli və daimi göstərərək möminlərə də zərər verməyə çalışır. İmanı zəif olanları və münafıqları yoxsulluqla qorxudur. Onları dünya həyatı üçün daha çox çalışmağa sövq edir. Quran ayəsində şeytanın fəaliyyəti belə bildirilir:

“Şeytan sizi yoxsulluqla qorxudaraq alçaq işlərə sövq edər. Allah isə sizə bağışlanmaq və bərəkət vədəsi verər. Allah`ın mərhəməti genişdir, Allah hər şeyi biləndir!” (“Bəqərə”, 2/268).

İnsanlarda mal-mülk hərisliyi yaradaraq tələ qurmaq şeytanın köhnə taktikasındır. Hətta Hz. Adəmi başa saldığında: “Sənə əbədiyyət ağacını və köhnəlib xarab olmayacaq bir mülkü göstərimmi?” - deyərək (“Taha”, 20/120) yalan söyləmiş, mülk vəd etmişdir. Ona görə, Allah möminlərə mal-dövlətə aid hökmlər verir:

“Budur, siz Allah yolunda sərf etməyə çağıran kimsələrsiniz. Bununla belə, içərinizdə xəsislik edən də vardır. Hər kəs xəsislik etsə, ancaq özünə qarşı xəsislik etmiş olar. Allah zəngin, siz isə yoxsulsunuz. Əgər Ondən üz döndərsəniz, yerinizə sizlər kimi olmayan başqa bir qövmlər gətirər!” (“Mühəmməd”, 47/38)

Hər kim olursa-olsun, dünya həyatında varlı, zəngin iş adamının və ya bir dilənçinin Allah rızasına uyğun olaraq xərcləmədiyi hər qəpik-quruşda əhəmiyyət vermədiyi güclü şərikli var. Allah inkar edənlərin mallarına şeytanı şərik etmişdir. Bu şəriklik haqda ayədə belə qeyd edilir:

“Onlardan kimi bacarırsansa, səsinlə yerindən oynat, atlı və piyadanı onlara qarşı səfərbər et. Mallarına və övladlarına ortaq ol, onlara cürbəcür yalan vədlər ver. Şeytan ona uyanlara yalnız yalan vəd verər!” (“İsra”, 17/64)

Lovğalıq və təkəbbürlülük verir

Təkəbbür şeytanın ən əsas xüsusiyyətlərindən biridir. Allah`ın hüzurundan da təkəbbür və itaətsizliyinə görə qovulmuşdur:

“Yalnız iblisdən başqa! İblis təkəbbürlülük etdi və kafirlərdən oldu. O, səcdə etməyə təkəbbür göstərdi və kafirlərdən

oldu. Allah buyurdu: “Ey iblis! Sənə mənim öz əlimlə yaratdığımıza səcdə etməyə nə mane oldu? Təkəbbür göstərdin, yoxsa özünü yuxarı tutdun?” (“Sad”, 38/74-75)

Şeytanın bu önəmli xəstəliyi insanlar üçün də örtülür, şüuru bağlanır. Bu təhlükəyə qarşı Quranda möminlərə təvazökar, sadə qəlbli olmaları əmr edilmişdir: bir təhlükədir. Çünki şeytan bir insanı özünə yaxın etmək üçün öz xəstəliyi ilə onu yoluxdurur. Bu xəstəliyə yoluxan insanın ağılı

“Yer üzündə təkəbbürlə gəzib dolanma. Çünki sən nə yeri yara bilər, nə də yüksəlib dağlara çata bilərsən” (“İsra”, 17/37).

“Adamlardan təkəbbürlə üz çevirmə, yer üzündə lovğa-lovğa gəzib dolanma. Həqiqətən, Allah heç bir özündən razı olanı, lovğalanıb fəxr edəni sevməz. Yerində müvazinət gözlə və səsini qaldırma. Çünki ən çirkin səs uzunqulaq səsidir” (“Loğman”, 31/18-19).

Mömin insan şeytanın xasiyyəti olan təkəbbürdən mümkün olduqca çəkinməli və buna böyük diqqət yetirməlidir. Əks təqdirdə, savablarını itirər və imanını böyük təhlükə qarşısında qalar.

Şeytanın təsiri fərqli şəkillərdə ortaya çıxa bilər. Məsələn, bir insan İslama böyük xidmətlər edə bilər. Amma bu xidmət ona Allah tərəfindən verilən savab qazanmaq imkanındır. İnsan Allah'ın nəzarəti xaricində heç bir əməl edə bilmədiyi üçün hər hansı bacarığına, qabiliyyətinə görə öyünməməlidir. Bunun əksini edənlərə böyük xəbərdarlıq var:

“Etdikləri əməllərə görə sevinən, görmədikləri işlərə görə tərif olunmağı sevən kimsələrin əzabdan xilas olacaqlarını güman etmə. Onları şiddətli bir əzab gözləyir” (“Bəqərə”, 2/188).

Sahib olduğu var-dövləti öz qabiliyyətinin nəticəsi olduğunu sayan və: **“Bu, (var-dövlət) yalnız məndə olan elm sayəsində verilmişdir”** (“Qəsas”, 28/78) - deyən Qarun Allah tərəfindən şiddətli bir cəzaya düçar edilmişdir.

Şeytan təkəbbürlülüyü təlqin edərək, eyni zamanda, möminlər arasındakı mehribançılığı pozmağa çalışır. Çünki təkəbbür möminlərin də xoşuna gəlməyən əxlaq zəifliyidir. Bu xasiyyətdəki insan möminləri də narahat edir.

Şeytan özünü hiss etdirməyə səy göstərmədən insana hiylə-gərcəsinə yaxınlaşır. Özünü üstün tutma təlqinini uzun müddətə, bir çox fərqli hallarda yavaş-yavaş yeridir. Əgər insan bu yönləndirməyə, bu təlqinə qarşı ayıq olmazsa, təlqinlərin təsiri artır, böyüyür. Məsələn, insan bir şey əldə etdikdə ardınca şeytan mütləq təlqinə başlayır. Əgər insan bu müvəffəqiyyətin sahibinin Allah olduğunu qəlbən hiss etməzsə, şeytanın pıçılığını öz düşündüyü zənn edər, özünə inanar. Şeytan başqa hiylələr də işlədər. Məsələn, bir mömin xəta işlərsə, digər möminlərin vəzifəsi həmin möminə şəfqət və mehribanlıqla münasibət göstərmək, o möminin də özləri kimi aciz bəndə olduğunu unutmamaqdır. Çünki şeytan xəta sahibinə qarşı acıqlanmağı və ona yuxarıdan aşağı baxmağı təlqin edər. Bir möminin etdiyi xəta və ya başqa işə görə ona yuxarıdan aşağı baxan insan özünü üstün görmə xəstəliyinə tutulmağa başlayır.

Bu hal davam etdikcə təkəbbür insanın qəlbinə yerləşir və digər möminlərə qarşı mərhəmət hissi azalır. Bu vaxt yalnız öz bildiyini deyən, ağılı digər möminlərin ağılından üstün görən bir insan ortaya çıxır. İnsanın içindəki təkəbbür onun səsinə ucaldır və o, belə zənn edir ki, bu, onun üstünlüklərindən biridir. Bu psixologiyanın daşıyıcısı olan insanın imanında zaman keçdikcə ciddi yaralar yaranır. Bir müddət sonra isə qəlbə Quranda da bildirildiyi kimi, Allah'ın ayələrinə qarşı hissiyyətdən məhrum olur:

“Bizim ayələrimizdə ancaq ayələrimizlə öyüd-nəsihət olunduqları zaman səcdəyə qapananlar və təkəbbür göstərməyə-rək Rəbbini həmd-səna edənlər iman gətirənlərdir” (“Səcdə”, 32/15).

Ayədən də aydın olduğu kimi, təkəbbürü olmayan insanlar Allah`ın ayələrinə iman gətirənlərdir. Özünü yüksək tutaraq lovğalanan kimsənin ayələri lazım olduğu şəkildə anlaması mümkün deyil.

Özünü gözə soxmaq üçün ibadət etməyə sövq edər

Dünya həyatının ən aldadıcı tələlərindən biri insanların bir-birinə özünü göstərməsi üçün əməllər işləməsi və sahib olduqları dünya nemətləri ilə öyünməsidir. Özünü göstərməyin növləri insanın olduğu vəziyyətə görə dəyişir. Məsələn, pulun ön planda olduğu yerdə zənginlik, nüfuzun ön planda olduğu yerdə isə məqam öyünmə mövzusu olur. Şeytan bu tələni dindarlığın ön planda olduğu yerlərdə də qurur. Qəlbində iman olmayan bəzi insanlar ibadət edərkən Allah rızasını qazanmaq üçün deyil, dindarlar arasında etibar əldə etmək üçün ibadət edirlər. Quran bu cür insanlardan belə bəhs edir:

“Vay halına o namaz qılanların ki, onlar öz namazlarından qafildirlər. Onlar namazlarında riyakarlıq edərlər” (“Maun”, 107/4-6).

Şeytanın həqiqi məqsəddən azdırıb özünü göstərmə halına gətirdiyi ibadətlərdən biri infaqdır, yəni insanın malını Allah yolunda xərcləməsi. Bu ibadəti edərkən Allah`ın rızasını qazanmaq əvəzinə, insanların onu tərifləməsini istəyən kimsələr, əslində, şeytana dost olurlar:

“Öz mallarını xalqa göstərmək xatirinə xərcləyənləri, Allah`a və axirət gününə inanmayanları da Allah sevməz. Şeytanla yoldaşlıq edənlərin yoldaşı necə də pisdir” (“Nisa”, 4/38).

İnfaq möminin günahlardan azad olması və axirətini qazanması üçün fürsətlərdən biridir. Bu ibadətə şeytanın pisliyi olan nümayiş-karanəlik qarışarsa, mömin axirəti qazanmaq fürsətini əldən qaçırır. Onun üçün mömin infaq edərkən çox ayıq olmalı, hər ibadəti Allah rizası üçün xalis niyyətlə etməlidir! Quran möminlərə belə əmr edir:

“Ey iman gətirənlər! Sədəqələrinizi - malını riyakarlıqla sərf edən Allah`a və axirət gününə inanmayan, şəxs kimi minnət qoymaq və əziyyət verməklə puça çıxarmayın. Belə şəxslərin halı üzərində bir az torpaq olan qayaya bənzər ki, şiddətli bir yağış o torpağı yuyub aparar və qayanı çıpaq bir daş halına salar. Onlar etdikləri işlərindən bir şey qazanmazlar. Şübhəsiz, Allah kafirləri haqq yoluna yönəltməz!” (“Bəqərə”, 2/264)

Ayələrdən uzaqlaşdırmağa çalışır

Allah`ın kitabına tabe olmaq böyük məsuliyyətdir. Belə önəmli vəzifəyə laqeydliyin cəzası da şiddətli olacaq. Şeytanın ən böyük məqsədi insanın belə bir cəzaya düşər olmasına nail olmaqdır.

Şeytanın təsiri ilə Qurandan uzaq olan kimsə Allah`dan da uzaqlaşmış olur. Çünki Quran Allah`ın kəlamıdır. Möminləri hidayətə qovuşdurur və onlara ömür boyu yol göstərən nurdur.

Qurandan uzaqlaşmaq Qurana tabe olmuş kimsələri məhv edən təhlükədir. Çünki müşriklər və kafirlər Qurandan tamamilə bixəbərdir. Ayələrə qarşı gözləri pərdələndiyindən Qurandan daha çox uzaqlaşmalarına ehtiyac yoxdur. Ancaq ayələr vasitəsilə iman gətirən, ayələrdə bildirildiyi kimi yaşayan möminlər Qurandan uzaqlaşarsa, çox böyük təhlükə ilə, yəni şeytanla üz-üzə qalırlar. Sonra bunun fərfinə varmadan özlərini doğru yolda zənn edərək şeytanın təsirinə düşürlər. Quranda bu vəziyyət belə ifadə edilir:

“Hər kəs Rəhmanın zikrindən boyun qaçırırsa, biz ona şeytani ürcah edirik və o, şeytanın yaxın dostu olar. Şeytanlar onları doğru yoldan çıxarar, onlar isə özlərinin haqq yolda olduqlarını zənn edərlər” (“Zuxruf”, 43/36-37).

Belə bir qəflətə də ancaq axirəti tərkdən dünyəvi mənfəətlərinə yönələn, nəfsinin istəklərinə tabe olan və ona görə hərəkət edən kimsə düşür. Allah`ı deyil, nəfsini razı etməyə çalışaraq şeytanın ardınca gedən kimsə şeytandan çox heyvana bənzəyir. Çünki insanın da, heyvanın da maddi ehtiyacları (yemək-içmək, cinsi əlaqədə olmaq) eynidir. İnsanı yüksəldən əməl Yaradanını tanıyıb Ona Quranda əmr olunan kimi qulluq etməkdir. Bu səbəblə, Quranda nəfsinə uyub tabe olduğu ayələrdən uzaqlaşan kimsələrə bu cür təşbeh edilir:

“Onlara ayələrimizi verdiyimiz şəxsin xəbərini də söylə. O, imandan döndü. Şeytan onu özünə tabe etdi və o, azanlardan oldu. Əgər biz istəsəydik, onu həmin ayələrlə ucaldardıq. Lakin o, yerə meyil edib nəfsinin istəklərinə uydu. O, elə bir köpəyə bənzəyir ki, üstünə cumsan da dilini çıxarıb ləhləyər, cummasan da. Bu, ayələrimizi yalan hesab edənlər barəsində çəkilən məsəldir. Bu əhvalatları söylə ki, bəlkə düşünsünlər!” (“Əraf”, 7/175-176)

Bir mömin illər boyu bir neçə dəfə Qurani oxuya bilər. Bu, onu şeytanın oyunlarından uzaqlaşdırmaz. Şeytan bir çox oyunlarla onun qarşısına çıxar. Möminin Qurani inkar etməyəcəyini bildiyindən müxtəlif hiylələrlə gündəlik həyatda Quranın əmr etdiyi yaşantıdan uzaqlaşdırmağa çalışır. Məsələn, Quranda yaşanan və yaşanacaq hər anın Allah tərəfindən qədərdə əvvəldən yaradıldığı bildirilir. Bunu bildikdən sonra başına gələn hadisələr qarşısında sıxıntılı olmaq, təvəkkül etməmək Allah`ın ayələrini qulaqardı etmək mənasına gəlir. Uzun müddət bu əhvalda qalan kimsənin qəlbi Quranın təmiz parlaq

ruhunu itirər və qaralmağa başlar. Nəticədə, bu kimsə Qurandan təsirlənməyən hissiyatsız hala gələr.

Quranın əmr etdiyi kimi bir həyat sürmək istəyən kimsə həmişə bu təhlükə ilə qarşı-qarşıyadır. Hər kim olursa-olsun, kitab verildikdən sonra bu vəzifəni haqqı ilə yerinə yetirməzsə, onun qəlbi qatılaşır. Quran öncə kitab verilənlərin bu məsuliyyəti unuduğunu belə xatırlayır:

“İman gətirənlərin qəlbinin Allah`ın zikri və haqdan nazil olan üçün yumşalması vaxtı gəlib çatmadımı? Onlar özlərindən əvvəl kitab verilən kimsələr kimi olmasınlar. Onlarla peyğəmbərləri arasında uzun bir müddət keçmiş və unuduqları üçün qəlbləri sərtləşmişdir. Onların çoxu fasiqlərdir” (“Hədid”, 57/16).

Allah möminlərə şeytanın bu oyununa düşməmək üçün Qurana möhkəm sarılmasını əmr edir. Çünki Quran həyatının hər anında möminə yol göstərən bir nurdur. Möminlərin vəzifəsi təkcə ayələri oxumaq deyil, həm də onları gün ərzində fikrində saxlamaq, ayələrin hikməti üzərində düşünmək və hər hadisədə Quranla hökm etməkdir:

“Allah`ın evlərinizdə oxunan ayələrini və hikməti xatırlayın. Allah möminlərə lütfkardır və xəbərdardır” (“Əhzab”, 33/34).

“Verdiyimiz kitabı layiqincə oxuyanlar həmin kitaba iman gətirənlərdir. Onu inkar edənlər isə özlərinə zərər yetirənlərdir” (“Bəqərə”, 2/121).

Unutqanlıq və fikir dağınıqlığı

Unutqanlıq vermək şeytanın çox istifadə etdiyi, lakin insanlar tərəfindən əhəmiyyət verilməyən bir tələdir. Şeytan bunu təlqin etmək üçün müxtəlif insanlara fərqli fəndlərlə yanaşır. Şeytanın unutqanlıq verdiyi kimsələr 60-70 illik bir ömrü Allah`ı və axirəti unu-

daraq boş və yararsız işlərə sərf edir. Onlar Allah`ın axirəti xatırlatmaq üçün yer üzündə yaratdığı hikmət və ibrətləri qavramırlar. Nədən, necə və nə üçün yaradıldıkları sualının onlar üçün heç bir fərqi yoxdur. Şeytan onlara yaxşılığı, xeyri, ən önəmlisi isə onları yaradanı xatırlamağı, hər şeyin onun nəzarətində olduğunu unutturur. Belələri ölümü, qədəri və axirəti heç düşünməz.

Eyni şəkildə, münafıqlar da şeytanlarla əhatə olunduqlarından Allah`ın varlığını və onun zikrini unudurlar. Quranda münafıqların bu durumu belə izah edilir:

“Şeytan onlara hakim olmuş və Allah`ı zikr etməyi onlara unutturmuşdur. Onlar şeytanın firqəsidirlər. Xəbəriniz olsun ki, şeytanın firqəsi - məhz onlar ziyana uğrayanlardır” (“Mücədilə” 58/19).

Şeytanın unutqanlıq verməyə çalışdığı digər qrup möminlərdir. Ancaq bu unutqanlıq münafıqlərə və müşriklərə verdiyi unutqanlıqdan fərqlidir. Şeytan möminlərə istər kiçik, istərsə də böyük olan hər bir məsuliyyətli məsələdə unutqanlıq vermək istəyir. Çünki hər insan dünya həyatının hər anında Quranda əmr edilən həyatı yaşamaq məsələsində sınağa çəkilir. Buna görə, insan hər an şüurlu olmalı və yaşadığı hər an Allah`ın rızasını aramalıdır.

Quranda şeytanın möminlərə verməyə çalışdığı unutqanlıqdan bəzi misallar verilmişdir. Bunlardan biri ayələrə istehza edənlərə bir yerdə olmaqdan çəkindirir və şeytanın unuttuğu təsirinə qarşı xəbərdarlıq edir:

“Ayələrimizə istehza edənləri gördüyün zaman onlar söhbəti dəyişənə qədər onlardan üz çevir. Əgər şeytan sənə unutturursa, xatırlayandan sonra o zalım tayfa ilə bərabər oturma” (“Ənam”, 6/68).

Bir başqa hökm isə bir şeyi edərkən onun ancaq Allah`ın izni ilə mümkün olacağını yaddan çıxarmamaqdır:

“Və heç bir şey barəsində: “Mən onu sabah edəcəyəm”, - demə. Ancaq: “İnşaAllah”, - de. Deməyi unuduğun zaman Allah`ı yada salıb: “Ola bilsin ki, Allah məni bundan haqqa daha yaxın olan bir yola yönəltsin”, - de (“Kəhf”, 18/23-24).

Buna başqa bir misal hz. Musa qissəsində verilmişdir. Ayədə hz. Musa ilə yolçuluq edən gənc köməkçi özləri ilə götürdükləri balığı unuduğunu bildikdə bunun səbəbkarının şeytan olduğunu deyir:

“O isə: “Görürsənmi, biz qayanın yanında gizləndiyimiz zaman mən balığı unutdum. Doğrusu, onu xatırlamağı mənə yalnız şeytan unutdurdu. Balıq dirilib əcaib bir şəkildə dənizə yollanmışdır”, - deyə cavab verdi” (“Kəhf”, 18/63).

Mömin unutqanlığa və bunu törədən səbəblərə qarşı diqqətli olmalıdır. Möminin həyatında ağıl işləməkdən saxlayan boş xəyallara düşməyə yer yoxdur. Çünki bu xarakter insanı Allah yolunda ciddi addımlamağa qoymur. Onu dünyanın aldadıcı oyunlarına salıb Allah`a bəndə olmaq vəzifəsini unutdurur:

“Ey iman gətirənlər! Allah`dan qorxun! Hər kəs sabah üçün nə etdiyinə nəzər salsın. Allah`dan qorxun. Həqiqətən, Allah etdiklərinizdən xəbərdardır. Allah`ı unuduqları üçün Allah`ın da onları özlərinə unutdurduğu kimsələrə bənzəməyin! Onlar Allah`ın itaətindən çıxmış fasiqlərdir” (“Həşr”, 59/18-19).

Möminlər unutqanlığa və dalğınlığa qarşı Allah`ı, Allah qorusunu və Allah rızasını, cənnəti, cəhənnəmi, dünya həyatının faniyini daima düşünərək bunları unutmamalıdır. Çünki insan bunu yaddaşından hər an çıxardıqca şeytana qarşı müdafiəsiz qalır.

Emosionallıq təlqini

Emosionallıq insan duyğularının Qurandan kənara çıxaraq Quran

hökmləri ilə yönləndirilməməsi, insanı ağılın yerinə hissələrin idarə etməsi deməkdir.

Emosional insanın hərəkətlərində ağıl olmur. İnsanın səbri, adalətli davranışları, verdiyi qərarlar tamamilə hissələrinə görə olur. Ani və bir-birinə uyğun olmayan qərarlar şeytanın sadə müdaxiləsi ilə asan şəkildə verilir. Bu qərarlar çox zaman peşmanlıq gətirir. Emosional insanların ömrü peşmançılıq gətirən qərarlarla doludur.

Mömin isə hərəkətlərini Allah'ın verdiyi hökmlər daxilində edir. Ağıllı hərəkət edən insan əməllərini axirət günündə Allah qarşısında verəcəyi hesabatı düşünərək edir. Şərtlər necə olursa-olsun, Quran həqiqətlərinə uyğun olaraq hərəkət edir.

Şeytan möminlərə də emosionallığı təlqin edir. İnkər edənlərə qarşı sevgi, Qurana zidd olan hər hərəkət emosionallığın əlamətidir. Bu təlqin Quran hökmlərini yerinə yetirərkən və Allah rızasını qazanarkən təsirsiz olur. Möminlərin həyatında emosionallığa yer olmadığı bir çox Quran ayələrində bildirilmişdir. Məsələn, hər hansı bir mömin istənilən inkarçıya qarşı sevgi bəsləməz:

“Allah'a və axirət gününə inanan heç bir tayfanı Allah və onun peyğəmbəri əleyhinə çıxanlarla - öz ataları, oğulları, qardaşları, yaxın qohumları olsalar belə - dostluq etdiyini görməzsən...” (“Mücadilə”, 58/22)

Başqa bir ayədə Allah sevgisini qazanmaq üçün yola çıxan bir möminin Allah'ın düşməni olan bir kimsəyə sevgi bəsləməyəcəyi, əgər edərsə, doğru yoldan sapacağı bildirilmişdir:

“Ey iman gətirənlər! Nə Mənim düşmənim, nə də öz düşməninizi dost tutun. Onlar sizə gələn haqqı inkar etdikləri halda, siz onlarla dostluq edir, mehribanlıq göstərirsiniz. Siz rəbbiniz olan Allah'a iman gətirdiyiniz üçün onlar peyğəmbəri və sizi çıxarırdılar. Əgər siz Mənim yolumda və Mənim rizamı qazanmaq uğrunda cihada çıxmınsınızsa, Mənim

düşmənlərimi dost tutmayın. Siz onlarla gizləndə dostluq edirsiniz, onlara sirr verirsiniz. Mən sizin gizli saxladığınız və aşkar etdiyiniz hər şeyi bilirəm. Sizdən kim bunu etsə, şübhəsiz ki, haqq yoldan azmışdır!” (“Mumtəhinə”, 60/1)

Ayələrdən anlaşılır ki, möminin sevgisinin əsası imandır. İnkarcı birisi iman gətirmədikcə möminin dostu ola bilməz. Bu uzaqlıq Hz. İbrahimin dilindən Quranda belə ifadə edilir: “İbrahim və onunla birlikdə olanlar sizin üçün gözəl örnekdir. O zaman onlar öz qövminə belə demişdilər:

“Şübhəsiz ki, bizim sizinlə və sizin Allah`dan başqa ibadət etdiklərinizlə heç bir əlaqəmiz yoxdur. Biz sizin dininizi inkar edirik. Siz bir olan Allah`a iman gətirməyincə bizimlə sizin aranızda həmişə ədavət və nifrət olacaqdır!..” (“Mumtəhinə”, 60/4)

Bu məsələdən Quranda peyğəmbər qissələrində də bəhs edilir. Məsələn, Hz. İbrahimin öz atasının Allah`ın düşməni olduğunu bilincə ondan uzaqlaşması möminlər üçün nümunəvi hərəkətdir (“Tövbə”, 9/114). Bir başqa misal Nuh qissəsində var. Allah Hz. Nuha inkar edən oğlu üçün: “...Ey Nuh, o, sənin ailəndən deyildir...” (“Hud”, 11/46) - deyər səslənir. Çünki bir möminin ailəsi möminlər olmalıdır. Bunun kənarında dost arayanlar ən sonda özlərinə yeganə dost şeytanı tapırlar.

Təfərrüatlara varmağa sövq edir və xırdaçılığa aparır

Mömin insan Allah rızasını qazanmaq üçün ən sağlam və doğru yolları seçməlidir. O, boş işlərə vaxt sərf etməz. “Elə ki, azad oldun, qalx dua et!” (“İnşirah”, 94/7) ayəsinə tabe olaraq işlədiyi gözəl əməli bitirib yenisinə başlayar. Əgər insan etdiyi işi Allah rızasını qazanmaq niyyəti ilə etməsə, şeytanın hiss edilməyən oyununa

düşür. Bu oyun insanları gərəksiz düşüncələrə daldırır. Bu tələyə düşən insanın beyni qarışıq düşüncələrlə dolur, o, əsas məqsəddən uzaqlaşır və nə etməyin lazım olduğunu artıq düşünə bilmir.

Allah Quranda buna misal olaraq Hz. Musa ilə bağlı bir qissədən bəhs etmişdir. Hz. Musa öz qövmünə, yəni İsrail oğullarına Allah'ın onlardan bir inək kəsmələrini istədiyini xəbər verir. Buna qarşı qövmü inək haqqında gərəksiz sorular sorub ibadəti yerinə yetirmir. Əlamətləri öyrəndikdən sonra: “İndi işi həqiqətə gətirib çıxartdın”, - deyirlər. Ancaq bu ibadətin məqsədindən necə uzaqlaşdığı və qövmün Allah'ın əmrini yerinə yetirməyəcəyi sonrakı ayədə bildirilir:

“İnəyi tapıb kəsdilər. Amma az qalmışdı ki, bu işi yerinə yetirməsinlər” (“Bəqərə”, 2/71).

İsrail oğulları onlara inək kəsmək əmrini gətirən Hz. Musaya: “Bizi məsxərəyəmi qoyursan?” (“Bəqərə”, 2/67) - dedilər və imandan çox inkara, yəni şeytana yaxın olduqlarını göstərdilər.

Bu məntiqin arxasında şeytanın yuxarıdakı hiyləsi gizlədir. İnək kəsmək kimi sadə bir işi gərəksiz sözlərlə çətinləşdirən şeytan hərdə ibadətə mane olmağı bacarır. Günümüzdə böyük kütlənin din anlayışı şeytanın bu təsiri ilə əhatələnmişdir. Bir çox insan Allah'ın dini adı altında təfərrüat və xırdalıqlarda boğulur və Qurandan uzaq bir din yaşayır.

İsrafçılığa təşviq edir

İsraf etmək cahil insanların önəmli xüsusiyyətidir. Hədsiz şəkildə pul xərcləyib bununla öyünmək küfrə aparır:

“Və: “Mən xeyli mal-dövlət sərf etmişəm”, - deyir? Məgər o, heç kəsin görmədiyini güman edir?” (“Bələd”, 90/6-7)

Halbuki, israf tək Allah tərəfindən kəskin olaraq qadağan edilmiş

çirkin bir əməldir. Hətta israf edənlər üçün ayədə “şeytanın qardaşı” ifadəsi işlənir. O halda, şeytanın ən böyük düşməni olan möminlər bu tələyə diqqət yetirməlidir. Allah bir ayəsində belə bildirir:

“Eyni zamanda, sağa-sola da səpələmə! Həqiqətən, sağa-sola səpələyənlər şeytanın qardaşlarıdır. Şeytan isə Rəbbinə qarşı nankordur!” (“İsra”, 17/26-27)

Bu təhlükədən qorunmaq üçün möminin diqqət yetirməli olduğu bir məsələ var. Mömin canını və malını cənnət əvəzində satdığını (“Tövbə”, 9/111) heç vaxt unutmamalıdır. Malını Allah yolundan başqa heç bir şeyə xərcləməz. Çünki Allah yolundan kənarda xərcləmək israfçılıqdır. Mömin sahib olduğu malla axirət üçün çalışmalıdır. Mal isə əcr qazanmaq üçün ən yaxşı fürsətdir. Bu fürsəti əldən vermək axirət əvəzinə dünya həyatına razı olmaq deməkdir. Allah möminlərin halal nemətlərdən istifadə etməyi buyurarkən israf etməməsini əmr edir:

“İsraf etməyin. Allah israf edənləri sevməz” (“Ənam”, 6/141).

“Ey Adəm oğulları! Hər ibadət vaxtı gözəl libaslarınızı geyin, yeyin-için, lakin israf etməyin. Çünki Allah israf edənləri sevməz” (“Əraf”, 7/31).

Şeytanın insanı yoldan çıxarmaq üçün istifadə etdiyi vasitələr

Quranda şeytanın özəl olaraq istifadə etdiyi bəzi pis adətlərin olmasından bəhs edilir. Möminlərə bunlarla bağlı xəbərdarlıq edilir. İçki, qumar və fallə məşğul olmaq şeytanın insanları yolundan azdırmaq üçün istifadə etdiyi alətlərdir:

“Ey iman gətirənlər! Şərab da, qumar da, bütələr də, fal oxları da şeytan əməlidən olan murdar bir şeydir. Bunlardan

çəkinin ki, bəlkə nicat tapasınız!” (“Maidə”, 5/90)

Ancaq burada mühüm olan məsələ şeytanın bu vasitələrdən hansı nəticəyə doğru aparmaq üçün istifadə etməsidir. Çünki ayələrdə əsas diqqət yetirilməli olan məsələ şeytanın məqsədidir. Bu məqsəd sonrakı ayədə bildirilir: möminlər arasına düşmənçilik salmaq, onları Allah`ı xatırlamaqdan və namazdan uzaqlaşdırmaq:

“Şübhəsiz ki, şeytan içki və qumarla aranızda ədavət və kin salmaq, sizi Allah`ı yada salmaqdan və namaz qılmaqdan ayırmaq istər. Artıq bu işə son qoyacaqsınız mı?” (“Maidə”, 5/91)

ŞEYTANIN TƏSİRLƏRİNİN FƏRQİNƏ VARMAYAN CƏMİYYƏT: CAHİLİYYƏ CƏMİYYƏTİ

Cahiliyyə cəmiyyəti şeytanın gücünün və təsirinin fərqudə deyildir. Bu insanlara görə, şeytan gündəlik həyatda heç bir təsiri olmayan pislilik simvoludur, o, ancaq böyük günahlara sövq edir. Canilər və qatillər şeytanın təsiri altında olan cəhənnəmliklərdir. Onlara görə, digər insanlar, məsələn, özlüyündə bir evdar qadın və ya bir şagird şeytandan uzaqdır. Ağılı itirib öz uşaqlarının başını kəsən qadın şeytana uymuşdur, ancaq min bir əziyyətlə uşaqlarını oxudan ananın şeytanla əlaqəsi yoxdur. İbadət etməsələr də, bu insanların qəlbi təmizdir. Başqasının varında, pulunda gözü olmayan, başqalarına pisliliyi, zərəri toxunmayan insanlardır. Cinayət etmədikləri və haram yemədikləri üçün sonda cənnətə gedəcəklər. Yəni eyni məntiqə görə, şeytanın ordusu qanıçən, insanları qətlə yetirən, ancaq qorxu filmlərində rast gəlinən azğın ruhlu kimsələrdir. Cəhənnəmlik olan bu kimsələr ruhlarını tamamilən şeytana satmış yer üzünün həqiqi pislilikləridir. Zətən cəhənnəm yalnız bu pis insanlar üçün yaradılmışdır.

Cahil insanların beyinlərinə həkk olan bu aldadıcı məntiq şeytanın işini asanlaşdırır. Çünki kimsəyə zərər vurmadıqları üçün özlərini cənnətlik hesab edən bu kimsələr şeytanın asanca hökm etdiyi və onun nəzarətində olan kütləni təşkil edir. Onlar öləcəkləri və cəhənnəmə gedəcəkləri günə qədər şeytanın təlqini altında özlərini aldadırlar. Qurandan bildiyimizə görə, bu insanlar həqiqəti ancaq axirət günü görür və buna özləri də məəttəl qalırlar:

“Onların: “Rəbbimiz Allah`a and olsun ki, biz müşrik deyildik”, - deməkdən başqa heç bir çarələri qalmayacaq” (“Ənam”, 6/23).

Şeytanın əsas məqsədi insanları Allah`ın istədiyi şəkildə yaşamaqdan uzaqlaşdırmaq, Quranın əmrlərindən boyun qaçırmaq, Allah`ın qoyduğu hədləri pozmaqdır. İnsanın şeytana uyması üçün təkcə qətlər törətməsi, qan içməsi gərək deyil. Allah`ın kəskin olaraq əmr etdiyi ibadətləri etməyən, amma özünü təmiz qəlblə görənlər və ya insanlara xidmət etdiyini, dolayısıyla, ibadət etmiş olduğunu düşünən kimsə də şeytanın istədiyinə qovuşub. Qurana görə, şeytanın istədiyi kimi yaşayan bu insanlar böyük kütlə təşkil edirlər.

Sayı çox az olan bir qrup iman əhli şeytanın təsirindən uzaqdır:

“İblisin onlar haqqındakı zənni düz çıxdı. İşlərindən bir dəstə mömin istisna olmaqla, hamısı ona uydu” (“Səba”, 34/20).

Əgər insan bir az diqqət edərsə, öz ətrafının şeytanın bu səssiz ordusu ilə əhatəli olduğunu görər. Bu səssiz, amma itaətkar əsgərlər çox fərqli xarakterlərlə ortaya çıxır. Bunlardan biri insanın anası, atası, arvadı, əri, dostu, hətta özü ola bilər. Bunu öyrənmək üçün yeganə yol insanı da, şeytanı da yaradan Allah`ın endirdiyi Qurana baş vurmaqdır. “Məncə”, “məncə görə”, “qənaətimcə” kimi sözlərlə başlayan fəlsəfi fikirlərin heç bir önəmi yoxdur. Yeganə rəhbər Qurandır. Bir insan Quranın göstərdiyi, yəni Allah`ın istədiyi kimi yaşamırsa,

o zaman şeytanın istədiyi kimi yaşayır. Bu həqiqətin fərqində olmasa da, bunu qəbul etməsə də, nəticə dəyişmir.

Allah'ın əmr etdiyi kimi yaşamayan kimsə şeytanla bərabər cəhənnəm atəşinin içinə atılır. Məhşər günü cəhənnəmə atılanlar Quranda belə anladılır:

“Onlar və azğınlar cəhənnəmə atırlar! İblisin bütün əsgərləri də ora sürüklənib salınarlar” (“Şüəra”, 26/94-95).

Şeytanın onlara mənimsətdiyi həyat tərzini heç soruşmadan qəbul edərək 60-70 illik ömürlərini heçə sərf edirlər. Bu həyat tərzinin detalları insanların sosial vəziyyətinə görə fərqli görünərsə də, ana xətt eynidir: axirəti, Allah'ı düşünmədən heç ölməyəcək kimi dünya həyatı üçün çalışmaq. İnsanların çoxu illər boyu akademik təhsil alır, daha yaxşı həyat, daha yüksək mövqe üçün hər gün çalışır, sonra sanki bütün bunlar heç yaşanmamış kimi bir gün ölürlər. Qısa müddətdən sonra unudurlar, yerlərini başqaları doldurur. Ölümdən sonra nə qazanılan pulların, nə sosial vəziyyətin, nə də geri qalan ailənin dəyəri qalır. Verilən həyatın müddəti bitmişdir.

Amma insanlar qarşılaşacaqları tək həqiqət olan ölümü düşünmədən, buna heç hazırlaşmadan “dini” günlərdə özünə təsəlli üçün camaatdan ayrılmamaq şərti ilə edilən ibadətlərdən başqa qalan ömürlərini asanca xərcləyirlər.

Bu kimsələr şeytana qulluq edirlər və şeytan onların bədənləri ilə öz fəlsəfəsini yayır. Bu insanların dilləri, gözləri, dəriləri şeytana xidmət edir. Şeytan bir deyil, milyardlarla gözdən baxar və milyardlarla qulaqdan eşidər. Qurana xas məntiq və ağıl qalxıb yerini şeytanın fikirləri tutar. Şeytan dilə, irqə, milliyyətə fərq qoymadan bütün insanları öz fəlsəfəsinin təbliğatçısına çevirər.

Qıssası, şeytan bu insanların bütün mənlüyindən özü üçün istifadə edir:

“Öz qardaşlarını azğınlığa sürükləyər, sonra da ondan əl çəkməzlər” (“Əraf”, 7/202).

Şeytan insanın beyninə daxil olub onun bədənindəki hər nöqtəyə hökm edər. Rəhmani düşüncənin girişinə mane olar. Artıq şeytan davamlı olaraq bu təlqinini edir. Şeytanın ruhlarını ələ keçirib bədənlərinə hakim olduğu bu insanlar Allah'ın yolundan insanları uzaqlaşdırmaq üçün şeytanla eyni metoddan istifadə edir. Eynilə şeytan kimi rəhmani vəhyin ağıllara təsirini yox etmək, insanın vicdanlı davranmasını təmin edən hər şeyi onlara unutturmaq kimi min bir tələ qurur və şeytanın dinini yayırlar.

Möminlər Quranın bir çox ayələrində şeytanın dostlarına qarşı ayıldılıblar. Şeytanın istədiyi dini yaşayan bu insanların sosial vəziyyəti eyni olmaya bilər. Ancaq bunların ortaq xüsusiyyətləri var, yəni onlar Qurandakı gerçək yoldan uzaqdırlar. Fərqli xüsusiyyətlər sərgiləyən, lakin bütün varlığı ilə şeytanın nəzarətində olan cahil fərdləri aşağıdakı başlıqlar altında incələyək.

Peyğəmbərlərin düşmənləri

Hidayət və haqq dinlə gələn hər elçinin insan və cinlərdən bir qrup şeytan düşməni olacağı Quranda bildirilir. Cin şeytanlar insanların qəlbinə vəsvəyə verirlər. Bu şeytanlardan insan olanları peyğəmbərə və onunla birlikdə olan möminlərə qarşı düşmənliklərini bəlli edirlər. Peyğəmbərə qarşı vuruşarkən öz bənzərləri ilə birləşərək ortaq fəaliyyətdə olurlar. Bu fəaliyyətdə bir-birini qışqırdır, cəlbədicə və aldadıcı cümlələrlə möminlərə qarşı cəsarətləndirməyə çalışırlar. Quran bu işbirliyini belə ifadə edir:

“Beləcə, biz hər peyğəmbər üçün insan və cin şeytanlarından düşmənlər yaratdıq. Onlar biri digərini aldatmaq məqsədilə bir-birinə təmtəraqlı sözlər təlqin edirlər. Əgər Rəbbin istəsəydi, onlar bunu etməzdilər. Onları uydurduqları yalanla birlikdə boşla getsinlər. Axirətə inanmayanların ürəyi ona

meyil etsin, onlar həmin sözlərdən xoşlansınlar və gördükləri işləri bir daha görsünlər deyər təlqin edərlər” (“Ənam”, 7/112-113).

Ayədə də bildirildiyi kimi, Allah istəsəydi, bu şeytanlar peyğəmbərə düşmənlik etməz, möminlərə sıxıntı əziyyəti verməz və onlara qarşı vuruşmazdı. Ancaq Allah`ın izni ilə Allah`ın dostlarının imtahan edilməsi, axirətdə dəyərlərinin yüksəldilməsi üçün bu varlıqlar öz işlərini yerinə yetirirlər. Bu sayədə möminlər mətinləşir, qəlbləri təmizlənir, səbri artır. Axirətə inanmayanlar isə şeytanın vəsiləsi ilə cəhənnəmə girmələri üçün günahlarla yüklənirlər. Allah`ın izni xaricində hərəkət edə bilməyən şeytan möminlərlə kafirləri bir-birindən ayırmaq üçün Allah tərəfindən təyin edilmiş bir vəzifəlidir.

Şeytanın qızışdırdığı inkarçılar

İnkər edənlərin azgınlıqlarının, möminlərə qarşı düşmənçiliklərinin arxasında dayanan ən vacib ünsür şeytanın qızışdırmasıdır. Quranda belə deyilir:

“Məgər kafirlərin üstünə onlar yoldan çıxarır günaha sövq edən şeytanları göndərdiyimizi görmədinmi?” (“Məryəm”, 19/83)

“...Həqiqətən, şeytanlar öz dostlarına sizinlə mücadilə etmək üçün təlqin edirlər. Əgər onlara itaət etsəniz, şübhəsiz ki, siz də müşrik olarsınız” (“Ənam”, 6/121).

Şeytan müşrikləri və kafirləri bəzən atalarının dini adı ilə, bəzən irqçiliklə, bəzən də maddi mənfəətlərə görə möminlərə qarşı qaldırır. Yüz illər boyu haqq dinin qarşısına çıxan hər inkarçının ortaq xüsiyyəti onların şeytan tərəfindən qızışdırılmasıdır.

Bu hücumlar sözlə olduğu kimi, öldürmə məqsədi ilə felən

gerçəkləşə bilir. Bir ayə inkarçıların Allah elçisinə qarşı hərəkətlərini belə bildirmişdir:

“Yadına sal ki, bir zaman kafirlər səni həbs etmək və ya öldürmək, yaxud da çıxarıb qovmaq üçün sənə qarşı hiylə qururdular” (“Ənfal”, 8/30).

Şeytanın kafirlərə təlqini o qədər güclüdür ki, bu insanlar lazım olduqda ölümü gözləri önünə alaraq elçi və möminlər əleyhinə fəaliyyətini davam etdirirlər. Bunun əyani nümunəsi möminlərə qarşı olan savaqları anladan ayələrdən görünür. Şeytan savaş əsnasında kafirləri möminlər əleyhinə qısqırdır və möminlərə qarşı savaqlağı onlara cəlbədicə göstərir. Hətta kafirləri onlara qalib gələ biləcək ordunun olmadığını inandıraraq onları təhrik edir. İki ordu yaxınlaşanda şeytan ona inananları üzə üstə buraxır:

“O zaman şeytan onlara öz əməllərini gözəl göstərmişdi: “Bu gün insanlar içərisində sizə qalib gələ biləcək bir kimsə yoxdur. Mən də sizin pənahınız, dadınıza çatanam”. Lakin dəstə-dəstə üz-üzə gəlmiş zaman dönüb qaçaraq: “Mənim sizinlə heç bir əlaqəm yoxdur. Mən sizin görmədiklərinizi görürəm. Mən Allah`dan qorxuram. Allah ona asi olanlara şiddətli əzab verəndir!” - demişdi” (“Ənfal”, 8/48).

Çünki şeytan həqiqətdə insanlardan heç birinin yaxşılığını istəməz. Buna görə də istər mömin olsun, istərsə də kafir, şeytan hər kəsin cəhənnəmə girməsini istər. Onun özünü dost kimi göstərməsi isə insanları bir-birinə düşmən etmək, fitnə və pozğunçuluq salmaq üçün istifadə etdiyi fənddir. Məqsədinə çatandan sonra özünə dost tutduqlarını üzə üstə buraxır.

Şeytan tərəfindən qızıqdırılmış başqa inkarçılar da irqçilərdir. Dünyanın harasında olursa-olsun, irqçi insan və ya toplum heç bir əsas olmadan özünü başqa insanlardan üstün tutur. Bu insanlarda bir

qəzəb var. Çox zaman şeytanın təsiri ilə nəyə görə olduğunu bilmədən həyatlarını ortaya qoyurlar. Quranda inkarçıların bu hərəkətinə xüsusi diqqət çəkilib.

“Kafirlər öz ürəklərində cahiliyə təkəbbürünə və təəssübünə qapıldıqları zaman Allah Peyğəmbərinə və möminlərə öz dərgahından xatircəmlik, qəlb rahatlığı, mənəvi möhkəmlik göndərmiş və onlara təqva kəlməsini xas etmişdi. Onların bu sözə daha çox haqqı var idi və ona layiq idilər. Allah hər şeyi biləndir!” (“Fəth”, 48/26)

Onların özlərini üstün tutaraq başqa insanlara nifrət bəsləməsi şeytanın əvvəl dediyimiz xüsusiyyətini bizə xatırladır. Özünü hz. Adəmdən üstün gördüyü üçün nifrət edən şeytanın düşüncəsi inkarçılarınkı ilə eynidir. İrqi toplumların özlərini üstün tutmasında öz fiziki hərəkətlərini, keçmişlərini, atalarını üstün görmələri əsas yer tutur. Nəslinin üstün olduğunu irəli sürən insanların vəziyyətinə diqqət etsək, atəşin palçıqdan üstün olduğunu deyən şeytanın vəziyyəti ilə paralel bir məntiq görürük.

Şeytanın öz azgınlıqlarını gözəl göstərdiyi insanlar

Kafir və müşriklər haqq dini buraxıb batil dinə - əslində, şeytanın süsləyib cəlbedici göstərdiyi cəhənnəm yoluna tabe olurlar.

Şeytanın cəlbediciliyi o qədər təsirlidir ki, buna inananlar doğru yolda olduqlarını zənn edərək yollarını azırlar. Şeytanın cəlbedici göstərdiyi bir dinin hz. Süleyman dövründəki insanları necə təsir altına alması Quranda belə bildirilir:

“Mən onun və tayfasının Allah`ı qoyub günəşə sitayiş etdiklərini gördüm. Şeytan əməllərini onlara gözəl göstərmiş, onları doğru yoldan sapdırmışdır. Buna görə də haqq yolu tapa bilmirlər” (“Nəml”, 27/24).

Ayədə günəşə tapınan bir topluma şeytanın bu azğınlığı gözəl göstərdiyi bilinir. Bu gün insanlar günəşə sitayiş etməsələr də, müxtəlif azğın ideologiyalara kor-koranə bağlanıb onun ardınca gedirlər. İslamı tərک edib başqa ideologiya ardınca gedənlərlə günəşə tapınanlar arasındakı bənzərlik şeytanın onlara bu durumlarını daha cəlbədicə göstərməsidir.

Allah haqqında bilmədən mübahisə edənlər

Cahiliyyə toplumun öndə gələnlərinin istifadə etdiyi bir qayda var. Onlar özlərini təmizə çıxarmaq və içində olduqları azğın vəziyyəti doğru göstərmək, həm də özlərinə tərəfdar toplamaq məqsədilə din haqqında əsassız mülahizə və açıqlamalarla çıxış edirlər.

Əsas xüsusiyyətləri özlərini xalqdan üstün görmələridir. Özlərini o qədər bəyənilər ki, Allah tərəfindən cəzalanacaqqlarını qəbul etməzlər. Allah'ın dinindən həm qaçır, həm də başqalarını uzaqlaşdırırlar (“Ənam”, 6/26).

Dindar insanları cahil və kiçik görürlər. Öz düşüncələrinə görə dini şərhlər edirlər. Bunlardan bəzilərini sadalayaq.

Allah heç kimə zərəri olmayan, üstəlik, insanlara həmişə yararlı olan kimsəyə niyə əzab versin? (Bu düşüncənin sahibi özünü təmizə çıxarandır).

İslam sevgi dinidir, insanları sevdiyin, onlar üçün müəyyən işlər gördüyün müddətdə Allah'ı da sevmiş, ibadət etmiş olursan.

Çalışmaq, insanlara faydalı olmaq ən böyük ibadətlərdir.

Mən Allah'ı və onun yaratdıqlarını sevirəm. Onun da məni sevdiyini bilirəm. Ona görə, namaz qılmağa, oruc tutmağa lüzum yoxdur. Kimsəyə zərərim yox ikən, Allah'ın məni cəhənnəmə atacağına inanmıram.

Bu cür fikirlərlə öz beyinlərində uyduqları saxta dinin təbliğatını

aparırlar. İnsanları ibadət üçün xəlc etmiş, hər şeyin tək sahibi olan Allah`a qarşı nankorluq edib özləri bilmədən üsyanda olurlar. Bir Quran ayəsində bu tip insanlar haqqında belə deyilir:

“İnsanlar içində eləsi də vardır ki, heç bir şey bilmədən, haqq yolu göstərən heç bir rəhbəri və nurani bir kitabı olmadan Allah barəsində mübahisə edir. O, boynunu əyərək Allah yolundan çıxarmaq məqsədi ilə bunu edər. Onu dünyada rüsvayçılıq gözləyir, qiyamət günü isə ona cəhənnəm odunun əzabını daddıracağıq!” (“Həcc”, 22/8-9)

İstər sənətçi, istər iş adamı, istər siyasətçi, istərsə də, adi insan olsun, bunlar özləri kimi azğın və fitnəkar olan şeytanın arxası ilə gedirlər. Özlərinin Quranla və dinlə heç bir əlaqəsi olmayan fikir və sistemlərini düzgün göstərmək üçün dini alət edən və tarixin hər dövründə ortaya çıxan bu insanların hamısı şeytanın yolunu davam etdirir. Quranda bu insanlar barədə belə deyilir:

“Allah haqqında heç bir şey bilmədən, elmsiz-dəlilsiz mübahisə edən və Allah`a asi olmuş hər bir şeytana uyan insanlar da vardır. Onun haqqında əzəldən belə yazılmışdır: hər kəs onunla dostluq etsə, onu yoldan çıxarıb cəhənnəmin əzabına sürükləyər” (“Həcc”, 22/3-4).

Qurana şeytan müdaxiləsi olduğunu düşünənlər

Sayları çox az olsa da, bəzi azğın kimsələr fitnə törətmək və savadsız insanları İslamdan uzaqlaşdırmaq məqsədi ilə Quran ayələrinə cinlərin və şeytanın sözlərinin qarışdığını iddia edirlər. Bu azğınların ən məşhuru tanınmış “Şeytan ayələri” kitabını yazan Salman Rüşdüdür.

Eyni azğın anlayış Peyğəmbər (s.ə.v.) dövründə cahiliyyə cəmiyyətində də var idi. Müşriklər Peyğəmbəri (s.ə.v.) hətta “kahin”,

“məcun” adlandırıldı (‘‘Tur’’, 52/29). Çünki kahinlərin cinlərdən və şeytandan xəbər alan, onların təsiri altında olan kimsələr olmasına inanılırdı (‘‘məcun’’ - ‘‘cinlənmiş’’ deməkdir). Yəni eyni məntiqləhz. Muhəmmədi (s.ə.v.) məcunluqda, yəni cinlənmiş olmaqda ittiham edənlər də olmuşdur. Bütün azğın kafirlərə ən gözəl cavabı Quran verir:

‘‘Quran da məlun şeytanın sözü deyildir’’ (‘‘Təkvir’’, 81/25).

‘‘Quranı əsla şeytanlar endirmədi. Bu, onlara layiq deyildir. Onlar bunu heç bacara da bilməzlər’’ (‘‘Şüəra’’, 26/210-211).

Ayənin ardında şeytanların Allah`ın vəhyini dinləməsinin ya-saqlandığı və qarşısının alındığı bildirilir:

‘‘Axı onlara (vəhy eşitmək) qadağan edilmişdir’’ (‘‘Şüəra’’, 26/212).

‘‘Göylərin sərhədləri də şeytanlardan mühafizə edilmişdir. Bu sərhədlərə yaxınlaşıb xəlvəti qulaq asmaq istəsələr, onu odlu axan bir ulduz üstünə düşüb yandırar’’ (‘‘Hicr’’, 15/17-18).

Bəlli olduğu kimi, şeytan bir cindir və cinlərin Tanrı vəhyi dinləməməsi üçün sərt tədbirlər görülmüşdür. Bu maneə ‘‘Cinn’’ surəsində cinlərin ağzından belə bildirilir:

‘‘Biz cinlər göyə qalxmaq istədik, amma onun mələklərdən ibarət güclü gözətçilər və yandırır-yaxan bir ulduzlarla dolu olduğunu gördük. Biz göyün bəzi yerlərində otururduq. La-kin indi kim qulaq asmış olsa, yandırır-yaxan bir ulduzun onu gözlədiyini görər’’ (‘‘Cinn’’, 72/8-9).

Şeytan həqiqəti yalan sayanların üzərinə enər

Quranda şeytanın üzərinə endiyi və öz təsiri altına aldığı

kimsələrin xüsusilə yalançı və günaha meyilli olmasından bəhs edilir. Əhəmiyyət verib-verməsələr də, bu insanlar şeytana qulaq verir, onun təlimatları üzrə hərəkət edirlər. Quranda bu haqda belə bildirilir:

“Şeytanların kimə nazil olduqlarını sizə xəbər verimmi? Onlar hər bir günahkara, yalançıya nazil olurlar. Şeytanlar mələklərdən oğrun-oğrun eşitdiklərini onlara təlqin edərlər. Onların əksəriyyəti yalançıdır!” (“Şüəra”, 26/221-223)

Bu ayələrin ardından Quranın endiyi dövrdəki şairlərdən bəhs edilməsi diqqət çəkicidir:

“Şairlərə gəlincə onlara yalnız azğınlar uyar. Məgər görmürsən ki, onlar hər bir vadedə sər-gərdan gəzib-dolaşırlar? Və onlar etmədikləri şeyləri deyirlər!” (“Şüəra”, 26/224-226)

Məkkə dövründə şairlər toplumu insanlara təsir etmə gücünə malik idi. Yazdıqları şeirlər insanlar arasında tez yayıldığından bir növ informasiya vasitəsi sayılırdı. Ancaq bu şairlərdən çoxu İslam əleyhinə şeirlər yazır, insanları haqq dindən uzaqlaşdırırdılar.

Ayədən görünür ki, onlar xalqı aldatmaq üçün boş vədlər verdiklərinə görə, vəd vermənin şeytanın hiyləsi olduğu xatırlansa (“Nisa”, 4/120; “İbrahim”, 14/22), bu insanlarla şeytan arasında əlaqənin olması ortaya çıxır.

Aradan yüz illər keçsə də, texnika inkişafı fərqiindən başqa o vaxtlarla indiki arasında heç bir dəyişiklik yoxdur. Şairlərin yerini dinə qarşı olan mərkəz və qurumlar tutur. Boş vədlərlə xalqı aldatma, həqiqəti başqa formada göstərmə bu dairələrin işlətdikləri yollardır. Yalan xəbərlərlə həqiqətin yeri dəyişdirilməklə Allah yolundan insanları uzaqlaşdırmaq üçün hər cür günahın təbliğati dünya tarixinin heç bir dövründə belə güclü edilməmişdir. Müsəlmanları qaralama, onlara iftira atma, İslamı zəiflətməyə çalışma şeytanın nəzarəti altında davam edir.

Ataların dini

İnsanlar İslam dinini Qurandan öyrənir. Buna görə, şeytan da bəzi insanları Qurandan uzaqlaşdıraraq atalardan gələn cəhalət və xurafatla dolu batil dinə yönəldir. Şeytanın bu tələsinə düşən bu kimsələr Allah`ın vəhyinə deyil, yüz illər boyu bir-birinə ötürülərək gəlmiş xurafatlara uyar. Şeytan bunların şüurlarını o qədər örtmüşdür ki, Allah`ın endirdiyi haqq dinə dəvət edildiklərində fikirlərini israrla sürdürürlər:

“Onlara: “Allah`ın nazil etdiyi Qurana tabe olun”, - deyildikdə onlar: “Xeyr, biz atalarımızın getdiyi yola tabe olacağıq”, -deyə cavab verərlər. Bəs şeytan onları cəhənnəm odunun əzabına çağırırsa, necə?” (“Loğman”, 31/21)

Məsələn, indiki dövrün cahil insanların adət və xurafatlarla dolu dinində qadın ikinci dərəcəli varlıq sayılır. Bu kimsələr kişinin üstünlüyünü əsas götürüb qadına dəyər verməzlər. Quranda isə cinsi üstünlüyə dayanan ayə yoxdur. Quranda ən üstün sayılan təqvacı ən irəlidə olandır. Bu durum müxtəlif dairələrin İslam adı altında atalarından gələn xurafatları yaşadıqlarının dəlilləridir.

Atalarının dininə uyan insanlar inadcıl olurlar. Heç bir açıqlama vermədən, aydınlaşdırmadan ata-babalarından gələn adət üzrə yaşamağı tərک etməzlər:

“Bütpərəstlərə: “Allah`ın göndərdiyinə tabe olun”, - deyildiyi zaman onlar: “Biz ancaq atalarımızın getdiyi yolla gedəcəyik”, - deyirlər. Bəs ataları bir şey anlamayıb doğru yolda deyildilərsə, necə? Kafirilər səda və nidadan başqa bir şey anlamayanlara bənzərlər. Onlar kar, lal və kordurlar. Buna görə də haqqı dərk etməzlər” (“Bəqərə”, 2/170-171).

ŞEYTANIN FIRQƏSİ: MÜNAFİQLƏR

“Münafiq” kəlməsi “nifaq salan”, “fitnə-fəsad törədən” mənasını verir. Münafıqlar mömin olmadıqları halda, möminlərin güc və imkanlarından istifadə etmək məqsədilə özlərini mömin göstərməyə və mömin toplumu içində gizlənməyə çalışan kimsələrdir.

Qəlblərində xəstəlik olan bu insanlar istədiklərini tapmadıqda və yaxud möminlərin başına bir sıxıntı və ya çətinlik gəldikdə onlardan ayrılır və həqiqi sifətlərini göstərirlər. Möminlərdən ayrıldıqdan sonra, yaxud da ayrılarkən zərər verməyə, onlar arasındakı birliyi pozmağa çalışırlar. Məqsədlərinə çatmaq üçün kafirlərlə birləşməyi də əldən vermirlər.

Quranın bir çox ayələrində münafıqların xarakter və davranışı möminlərə açıqlanır, münafıqlarla şeytanın arasındakı əlaqələr üzərində dayanılır. Bu üzəndə şeytanın bir çox xüsusiyyətləri münafıqlar üzərində təcəlli edir. Bir ayədə münafıqların şeytanın firqəsi halına gəldiyi bildirilir:

“Şeytan onlara hakim olmuş və Allah`ı zikr etməyi onlara unutdurmuşdur. Onlar şeytanın firqəsidir. Xəbəriniz olsun ki, şeytanın firqəsi, məhz onlar ziyana uğrayanlardır” (“Mücadələ”, 58/19).

Şeytanın bütün xasiyyətləri münafıqlarda əks olunur. Münafıqlar şeytan kimi əsassız ifadələrdən istifadə edir, anormal davranışlar edir. Aralarındakı ən çox bilinən bənzərlik özünü üstün tutmadır. Şeytan

da hz. Adəmə səcdə etməyi özünü üstün tutma xəstəliyi üzündən rədd edir. Şeytanın bu təkəbbürlülüyü “Sad” surəsində belə bildirilir:

“Buna görə də mələklərin hamısı birlikdə səcdə etdi. Yalnız iblisdən başqa! O, təkəbbür göstərdi və kafirlərdən oldu. Allah buyurdu: “Ey iblis! Sənə Mənim öz əlimlə yaratdığımıza səcdə etməyə nə mane oldu? Təkəbbür göstərdin, yoxsa özünü yuxarı tutdun?” İblis dedi: “Mən ondan daha yaxşıyam. Çünki Sən məni oddan, onu isə palçıqdan yaratmısan!” (“Sad”, 38/73-76)

Özünü üstün tutma başqa ayələrdə də vurğulanır. Məsələn, şeytanın hz. Adəmə səcdə etməyi özünə yaraşdırmadığı **“Sənin palçıqdan yaratdığını mən səcdə edəməmmi?”** (“İsra”, 17/61) ifadəsində anlaşılır. Bir başqa ayədə bildirilən **“Sənin quru və qoxumuş qara palçıqdan yaratdığın insana səcdə etmək mənə yaraşmaz”** (“Hicr”, 15/33) ifadəsi şeytanın təkəbbürlülüyünü daha aydın şəkildə büruzə verir. Ancaq burada çox mühüm bir nöqtə var ki, şeytanın əsrarəngiz məntiqi bunun altında yadır. Ayələrdəki ifadələrə diqqət edilərsə, şeytan Allah'ın varlığına və onun yaradını olduğuna qarşı çıxmır və Allah'dan qorxur, ancaq təkəbbürlülükdən dolayı itaət də etmir.

Bütün bu biliklərinə baxmayaraq, özünü üstün tutması, adi fiziki fərq üzündən özünü insandan üstün görməsi, insana verilən məqama həsəd etməsi, ona səcdə etmək istəməməsi, beləliklə də Allah'ın əmrinə qarşı gəlməsi onu yaradılmışların ən pisi halına salır. Şeytan kimi münafıqlar də özlərini üstün, fərqli və seçkin görürlər. Məsələn, **“Bəqərə”** surəsinin 13-cü ayəsində bildirilən münafıqlar möminlər kimi iman etməyə çağırıldıqlarında səmimi möminləri ağılsız, səfeh adlandırıb onlarla bir səviyyədə olmağı rədd edirlər. Qurandakı ayə belədir:

“Onlara: “Başqaları iman gətirdikləri kimi siz də iman gətirin!” - deyildiyi zaman: “Biz də səfeh ağılsızlar kimi iman gə-

tirək?” - deyə cavab verirlər. Agah olun ki, səfeh onların öz-ləridir. Lakin bilmirlər!” (“Bəqərə”, 2/13)

Münafıqlar iman gətirmədiyi üçün özlərinin üstün, möminlərin isə guya aşağı olduqlarını önə sürərək və özlərini inandıraraq, əslində, möminlərin uyduqları yola tabe olmağı rədd edirlər. Möminləri aşağı səviyyəli adlandırmalarının əsas məqsədi insanların iman etdiyi kimi iman etməmək, yəni elçiyə təslim olmamaqdır.

Əslində isə dünyada da, axirətdə də üstünlük Allah`a, onun Rəsuluna və möminlərə aiddir.

Quranda bu həqiqət “...Halbuki şan-şərəf də, qüvvət və qələbə də yalnız Allah`a, onun peyğəmbərinə və möminlərə məxsusdur. Lakin münafıqlar bunu bilmirlər!” (“Munafiqun”, 63/8) ayəsi ilə xəbər verilir.

Rəsula qarşı çıxmaq

Allah`ın elçisinə itaət Quranın əsas hökmlərindən biridir. Münafıqların ən azgın xüsusiyyəti bu hökmü pozaraq Allah`ın elçisinə üsyan deməkdir.

İblis də hz. Adəmə səcdə etməyi - onun üstünlüyünü qəbul etməyi - rədd edərək Allah`a qarşı çıxmışdır. Münafıqlar da, şeytan da Allah`ın itaət etmələrini istədiyi bir varlığa tabe olmağı rədd etdikləri üçün Allah tərəfindən cəzalandırılırlar.

Münafıqlar elçiyə itaət etmənin, əslində, Allah`a itaət etmək olduğunu (“Nisa”, 4/80) qavraya bilməzlər. İçlərindəki həsəd onların bir başqa insana tabe olmalarına mane olur. Əslində, elçiyə itaət Quranın əsas hökmlərindən biridir. Çünki elçi Allah`ın dinini əmrlərini çatdırmaq üçün seçilən bir insandır. İnsanlar qeyd-şərtsiz ona tabe olmağa görə məsuliyyət daşıyırlar. Allah bu haqda hökm vermişdir:

“Biz hər bir peyğəmbəri ancaq ona Allah`ın izni ilə itaət olun-sun deyə göndərdik” (“Nisa”, 4/64).

Hətta elçinin verdiyi hökmə qarşı içində sıxıntı duyanların belə iman etmiş sayılmayacağı sonraki ayədə bildirilir:

“Amma xeyr! Sənin Allah`ına and olsun ki, onlar öz arala-rında baş verən ixtilaflarda səni hakim təyin etməyincə və verdiyin hökmlərə görə özlərində bir sıxıntı duymadan sənə tam bir itaətlə boyun əyməyincə iman gətirmiş olmazlar” (“Nisa”, 4/65).

Şeytanla münafıqların arasında bənzərlik olduğu kimi, səmimi möminlərlə mələklər arasında da bir bənzərlik var. Çünki mələklər hz. Adəmə səcdə əmrini alan kimi heç sormadan, təkəbbür etmədən tam təslimiyyətlə səcdə etdilər. Mələklərin itaəti Quranda belə bil-dirilir:

“Biz mələklərə: “Adəmə səcdə edin!” dedikdə iblisdən başqa hamısı səcdə etdi. O, lovğalanaraq səcdə etməkdən imtina etdi və kafirlərdən oldu” (“Bəqərə”, 2/34).

Bənzər şəkildə həqiqi möminlər Allah`ın elçisinə heç tərəddüd etmədən tam təslimiyyətlə itaət edirlər. Möminlərin bu haqda özləri “Bəqərə” surəsində bu şəkildə bildirilir:

“Biz peyğəmbərlər arasında heç bir fərq qoymuruq. Eşitdik və itaət etdik” (“Bəqərə”, 2/285).

Əsrarəngiz üsyan

Şeytanın üsyanındakı əsrarəngizlikdən əvvəlki səhifələrdə bəhs edildi. Allah`ı bilib tanıdığı halda üsyan etmək ağıldan xaric bir işdir. Bu hal təkəcə şeytana xas deyil. Şeytanın firqəsi olan münafıqlar onunla eyni məntiqdə olurlar. Şeytanın bilə-bilə üsyan etməsi,

Allah`ın əmrinə qarşı çıxması, əfv diləməməsi, etdiyinin günah olduğunu bildiyi halda günahında israr etməsi, Allah tərəfindən haqsızlığa uğradığını düşünməsi, özünü haqlı görməsi, başqalarını da öz halına salmağa çalışması... Münafıqlar də bu halı izlərlər:

“Şeytanın insanı aldatmasına bənzəyir. O, insana: “Kafir ol!” - deyər. İnsan kafir olan kimi şeytan: “Mənim sənənlə heç bir əlaqəm yoxdur. Mən aləmlərin rəbbi olan Allah`dan qorxuram”, - deyər” (“Həşr”, 59/16).

Münafıqlar şeytan kimi bilgi sahibidir. Şeytan Allah`la danışmışdır. Onun gücünü, cənnəti, cəhənnəmi bilir. Münafıqlar də şeytan kimi Allah`dan, onun varlığından, kitabından, hökmlərindən, hətta elçisindən xəbərdardır.

Qurani əzbər bilən münafıqlar olur. Münafıqlar də, şeytan da önəmli biliyə sahib olduqları halda, Allah`ın əmrinə qarşı çıxdıqlarına görə yaradılmışların ən pisi sayılırlar. Sahib olduqları bilik onları cəzadan qurtarmaz. Əksinə, bilə-bilə azdıqları üçün çəkəcəkləri əzab daha artıq olar.

Münafıqlərin başqa azgınlığı isə Allah`ı və elçisini tanıdıqdan sonra onları yalançı saymasıdır. “Əhzab” surəsində bildirilən münafıqlar düşmənlə üzləşdikdə belə azgın hərəkətdə olur. Unudulmamalıdır ki, normal halda, onlar möminlər kimi davranır, görünüşdə möminlərlə bərabər elçiyə itaət edər, çətinliyə halı olmayana kimi qəlblərindəki xəstəliyi gizlədə bilirlər. Ancaq döyüşün qızgın yerində içlərindəki pisliyin necə xaricə çıxdığını görürsən:

“O zaman münafıqlar və qəlblərində mərəz olanlar: “Allah və onun peyğəmbəri bizə yalan vəd etmişdir”, - deyirdilər” (“Əhzab”, 33/12).

Şeytanın Allah`ın varlığını bildiyi halda üsyan etməsindəki əsrar münafıqlərin başqa hərəkətlərindən də görünür. Məsələn, Allah`ın

elçisinə vəhy gəldiyinə şahid olub onun doğruluğunu bilən münafıqlar var. Hətta vəhyin doğruluğuna o qədər əmindirlər ki, qəlblərində olan xəstəliyin elçiyə yenə vəhy yolu ilə xəbər verilməsindən çəkinirlər:

“Münafıqlar ürəklərində olanı xəbər verəcək surənin nazil edilməsindən çəkinirlər. De ki: “Siz istehza etməyinizdə olun. Allah qorxub çəkdiyiniz şeyi üzə çıxaracaqdır”” (“Tövbə”, 9/64).

Münafıqların başqa ağıl xəstəliklərinə dair misal “Maidə” surəsində verilir. Hz. Musanın qövmündəki münafıqlar savaşa əmri aldıqda Hz. Musaya: **“Sən və Rəbbin gedib onlarla vuruşun. Biz isə burda oturacağıq”** (“Maidə”, 5/24) - deyərək ağlabatmaz bir azgınlıq edirlər. Bu insanlar Allah'ı və elçisini tanıdıqları halda onun hökmünə qarşı çıxırlar. Eyni zamanda, bir başqa qrup münafığın də kəfirliklə cihadə çağırıldıqlarında şiddətli qorxuya düşərək dirəndikləri bildirilir:

“Onlara cihad etmək vacib olduqda içərilərindən bir qismi Allah'dan qorxan kimi və ya daha artıq insanlardan qorxuya düşərək: Ey Rəbbimiz! Cihad etməyi nə üçün bizə vacib etdin, nə olardı ki, bizi yaxın zamana qədər (öz əcəlimiz çatana qədər yubandıraydın)” - dedilər” (“Nisa”, 4/77).

Ancaq burada diqqəti cəlb edən məqam savaşa getmək istəməyən münafıqların Allah'ın varlığını inkar etmədikləri halda, hətta bəzilərinin savaşa qarşı olmasıdır. Bu insanlar özlərini müsəlman olaraq görür, savaşın bir müddət gec olmasını istəyir. Məsələn: **“Bu istidə döyüşə çıxmayın”** (“Tövbə”, 9/81), - deyərək müvafiq hallarda savaşa istəyirmiş kimi görünürlər. Özlərinə görə yaxşı görünən bu istək həqiqətdə qəlblərində gizlətdikləri xəstəliyi ortaya qoyur. Allah: **“Bu istidə savaşa çıxmayın”**, - deyənlərin hökmünü:

“Cəhənnəm atəşinin istiliyi daha şiddətlidir”, - deyərək bildirir (“Tövbə”, 9/81).

Bu insanlar özlərinə tərəfdar toplaya bilirlər. Ancaq onlar özləri kimi qəlblərində xəstəlik olanları cəlb edə bilirlər. Allah'ın elçisinin əmrinə qarşı gələn bu qrup böyük bir fitnənin içinə düşür. Çünki hansı şərt olursa-olsun, elçinin əmri yerinə yetirilməlidir. Belə insanlar savaşımaq və Allah yolunda şəhid olmaq kimi ixlaslı ibadəti Allah izn verməyəcəyi halda yerinə yetirməzlər. Müsəlmançılıqları ancaq sözdə olur.

Yenə Peyğəmbərimizin (s.ə.v.) dövründəki başqa bir qrup münafiq də Allah yolunda döyüşə getməmək üçün evlərinin təhlükəsizlikdə olmadığını bəhanə gətirmişdi:

“Başqa bir dəstə isə: “Evlərimiz açıq və kimsəsizdir”, - deyərək geri qayıtmaq üçün peyğəmbərdən izn istəmişdi. Həqiqətdə isə evləri açıq və kimsəsiz deyildi. Onlar ancaq döyüşdən qaçırdılar” (“Əhzab”, 33/13).

Allah'a tam təslim olmuş bir insanın Allah yolunda cihad etməyə izn istəməsi gərək deyil. Belə izni ancaq Allah'a təslim olmamış, onun gücünü idrak etməmiş kimsələr istər. Peyğəmbərimizin (s.ə.v.) dövründəki insanların savaş əmri gəldikdə göstərdiyi tənbellik qəlblərindəki gizli şeytanlığın üzə çıxmasıdır.

Özlərini aldadırlar

Münafıqların ağlabatmaz hərəkətlərindən biri Allah'ı aldatdıqlarını zənn etmələridir. Quran münafıqların bu qəflətini belə bildirir:

“Onlar elə güman edirlər ki, küfrü gizlətməklə Allah'ı və möminləri aldadırlar. Bilmirlər ki, əslində, özlərini aldadırlar” (“Bəqərə”, 2/9).

Burada olduqca çaşdırıcı bir mənzərə ilə qarşılaşırıq. Bir insana onu yaradan Allah'ı aldatdığını zənn etməsi olduqca böyük ağılsız-

lıqdır. Çünki Allah ürəklərdə olanı və gizlinin gizlisini də biləndir (“Fətir”, 35/38; “Taha”, 20/7).

Münafıqların bu hərəkəti özünü aldatmadan başqa bir şey deyil və bunun heç bir açıqlaması yoxdur.

Münafıqların özlərini aldatdıqları başqa nöqtə onların Allah’dan deyil, insanlardan qorxmasıdır. Münafıqlar içlərindəki xəstəliyin Allah tərəfindən bilindiyini bilirlər. Bu, onlarda qorxu yaratmaz. Ancaq bu hallarının müsəlmanların bilməsindən qorxarlar. Quran bu halı belə bildirir:

“Münafıqlar qəblərdə olanı xəbər verəcək bir surənin nazil edilməsindən çəkinirlər...” (“Tövbə”, 9/64)

Münafıqlar Allah’dan qorxduqlarını ifadə edərlər. Ancaq hərəkətlərində Allah’dan qorxan kimsənin çəkinməsi yoxdur. Bu da münafıqlarla şeytanın oxşar xüsusiyyətidir. Çünki şeytan da Allah’dan qorxduğunu ifadə edər. Ancaq şeytan Allah’dan qorxduğunu söyləməyə, insanlara üsyan tələqini etmək kimi qorxunc günah işləyir.

Bu şüursuz cəsarət münafıqları Allah’a qarşı yalan söyləmə qəflətinə sürükləyər. “Tövbə” surəsində bəhsi keçən münafıqların vəziyyəti buna misaldır. Bu insanlar sözdə sədəqə vermək və Allah yolunda xərcləmək məqsədi ilə Allah’dan mülk istərlər. Allah bu duanı qəbul edib verdikdən sonra xəsislik edərək Allah’a verdikləri sözü yerinə yetirməzlər:

“Münafıqların bəzisi də Allah’la belə əhd etmişdi. Əgər Allah bizə öz nemətindən bəxş etsə, biz mütləq sədəqə verəcək və sözsüz ki, salehlərdən olacağıq. Allah öz nemətindən onlara ehsan buyurduqda xəsislik etdilər və itaətdən də üz döndərdilər. Onlar elə zətən dönükdürlər” (“Tövbə”, 9/75-76).

Bu kimsələr Allah’ı aldatdıqlarını zənn edərlər. Allah etdikləri

bu hərəkətə görə münafıqların qəlbinə nifaqı məhsər gününə qədər həkk edərək ən böyük cəzanı verir. Mənfəət əldə etməyə çalışan bu insanlar sonsuz həyatlarını itirdiklərinin fərqudə olmayıb özlərini aldadırlar. Bu insanların durumu Quranda belə bildirilir:

“Allah`a verdikləri vədə xilaf çıxdıqlarına, yalan danışdıqlarına görə, Allah da onların ürəyinə qovuşacaqları qiyamət gününə qədər davam edəcək (nifaq) saldı” (“Tövbə”, 9/77).

Təvil edirlər

“Təvil”, əsasən, “açıqlamaq” anlamına gəlir. İkinci mənası isə insanın etdiyi bir xətanı düzgün göstərən mənasız zərurətlər irəli sürər. Bir az diqqətlə baxılsa, bu hərəkətin ilk sahibinin şeytan olduğu yada düşər.

Bilindiyi kimi, şeytan təkəbbür üzündən Allah`ın hz. Adəmə səcdə etmə əmrini yerinə yetirmir. Allah ondan niyə belə etdiyini soruşduqda etdiyi hərəkəti doğru göstərməyə çalışır, xətanı qətiyyənlə qəbul etmir. Səhv bir məntiq içində odun palçıqdan üstün olduğunu öndə sürərək haqlı olduğunu göstərməyə çalışır.

Şeytanın bu xüsusiyyəti münafıqlarda da görünür. Münafıqlar yalan sözlər danışmış xalqı çaşdırır və dinə yaraşmayan davranış sərgiləyirlər. Nəfslərini qorumaq, davranışlarını haqlı göstərmək üçün danışmağa başladıkları zaman sanki ağızlarından şeytanın sözləri tökülür. Özlərini qoruma və təmizə çıxarma fəaliyyətində açıq şəkildə gözlənilən hərislik vardır. Bu hərisliklə hər cür harama girər, yalan söyləyə, iftira ata bilirlər. Hadisə ilə əlaqəsi olmayan mənasız açıqlamaları ar-arda düzülür.

Təvil edən insanların üzlərindən və ifadə pozuntusundan şüurlarının bağlı olduğu bilinir. Fəqət bu açıqlamaları heç bir mənə daşımır. Bu hallar səmimi möminə Allah`ın izni ilə açılır. Bir çox ayələrdə

münafıqlərin bu səmimiyyətsiz açıqlamaları göstərilir. Məsələn, savaştan qaçmaq üçün evlərinin qorunmadığını önə sürən münafıqlər (“Əhzab”, 33/13), havanın istiliyini bəhanə edən münafıqlər (“Tövbə”, 9/81), savaştın bir müddət sonraya saxlanmasını istəyən (“Nisa”, 4/77), “Əgər gücümüz çatsaydı, biz də sizinlə bərabər səfərə çıxardıq” (“Tövbə”, 9/42) - deyən münafıqlər bunlardan bəziləridir. Ancaq üzr hansı səbəbdən olursa-olsun, Allah yolunda mücadilədən hər hansı bəhanə gətirərək qalanlar həqiqətdə qəlblərində iman olmayan kimsələrdir. Allah bunu ayələrində bildirir:

“Allah`a və axirət gününə iman gətirənlər malları və canları ilə cihad etmək bərəsində səndən izn istəməzlər. Allah müttəqiləri tanıyandır. Səndən izn istəyənlər ancaq Allah`a və axirət gününə iman gətirməyənlər və ürəklərində şəkksübhəyə düşənlərdir. Onlar öz sübhələrində tərəddüd edib dururlar” (“Tövbə”, 9/44-45).

Təvil edən bir insan müxtəlif oyunlarla özünü haqlı göstərsə də, ancaq müəyyən insanları aldada bilir.

“Allah ürəklərdə olanı biləndir” (“Maidə”, 5/7). Allah`ı isə əsla aldada bilməzlər. Allah bu haqda hökmü belə verir:

“Özlərini təmizə çıxaranları görmürsənmi? Xeyr, elə deyil. Allah istədiyini təmizə çıxarar və onlara xurma çəyirdəyindəki nazik tel qədər zülm olunmaz” (“Nisa”, 4/49).

Haqsızlığa məruz qaldıqlarını düşünənlər

Şeytanın hz. Adəmə səcdə etməyi rədd etməsinin səbəbi haqqının tapdandığını düşünməsidir. Münafıqlər də şeytanla eyni iddiadadır. Yaradan və hidayət verən Allah`a və hidayətinə vəsilə olan elçiyə qarşı bu cür davranmaq son dərəcə nankor bir hərəkətdir. Bu durum “Nur” surəsində belə bildirilir:

“Onların qəlblərində xəstəlikmi vardır? Yaxud Allah`ın və peyğəmbərinin onlara cövr, haqsızlıq edəcəklərindən qorxurlar? Xeyr, onlar özləri zülmkardırlar!” (“Nur”, 24/50)

Fiziki yöndən çökürlər

Şeytan münafıqları fiziki yöndən ciddi şəkildə çökdürür. Çaşqın ruha sahib olduqlarından çox tez zəifləyir, həqiqi yaşlarından on-on beş yaş daha yaşlı görünürlər. Baxışlarındakı pozuntu onlara bir cür ağıl xəstəsi görünüşü verir. Güclü həyəcan, qorxu, qəm-kədər üz və bədəndə qırıqlar yaradır. Gözlər kiçilir, ağız quruyur, yanaq və dodaqlar titrəyir. Şeytanın verdiyi bu mənfi təsirlər vücudu zəiflədir. Yorğun, halsız bir vücud ortaya çıxır. Üzləri xəstə, sarı və ya bəyazdır. Bəzən kədərli, bəzən də özünə nəzarət edə bilməyən dəli kimi olurlar.

Üz ifadələri də fərqlidir. Kiminin üzündə təbəssüm, kiminkində də əsəbi bir ifadə olur. Bu fiziki çöküntüyə mimika və ifadə pozuntuları da əlavə ediləndə bu insanlar çox asan tanınırlar. Quranda bu duruma belə işarə edilir:

“Əgər biz istəsəydik, onları mütləq sənə göstərə, sən də onları mütləq tanıyardın. Sən onsuz da onları danışiq tərzindən mütləq tanıyaçaqsan. Allah sizin bütün əməllərinizi bilir” (“Muhəmməd”, 47/30).

Özlərini doğru yolda görürlər

Hər cür azğın fikirli münafıqların elə bir özəllikləri var ki, bu, olduqca iyrenc bir vəziyyət yaradır. Münafıqlar özlərini doğru yolda görür və hidayətə çatmış sayırlar.

Ayələrdə münafıqların niyə özlərini doğru yolda gördükləri bil-

dirilir. Münafıqlar, əslində, şeytan tərəfindən əhatələnmiş və şeytanın dostları halına gəlmişlər.

Şeytana bir dost qədər yaxın olan kimsə isə əlbəttə, onun təlqinləri altında hərəkət edir. Bu təlqin münafıqları doğru yolda olduqlarına inandıracaq qədər güclüdür. Allah bunu Quranda belə bildirir:

“Hər kəs Rəhmanın zikrindən boyun qaçırsa, biz ona şeytani ürcəh edərək və o, şeytanın yaxın dostu olar. Şeytanlar onları doğru yoldan çıxarar, onlar isə özlərinin haqq yolda olduqlarını zənn edirlər” (“Zuxruf”, 43/36-37).

“Allah insanların bir qismini doğru yola yönəltdi, onların bir qismi isə azmağa layiq görüldü. Çünki onlar Allah`ı qoyub şeytanları özlərinə havadar tutmuşdular və özlərinin doğru yolda olduqlarını güman edirlər” (“Əraf”, 7/30).

Bu ayələrdən də anlaşıldığı kimi, heç bir münafıq etdiyinin xəta olduğunu qəbul etməz. Əksinə, Allah və din adına hərəkət etdiyini iddia edir, hətta Allah`ın adına and içər. İçində olduğu vəziyyətdən xəbəri olmaz. Şüuru o qədər qapalıdır ki, qiyamət günü cəhənnəmə atıldığında Allah`a and içərək özünün doğru yolda olduğunu sübut etməyə çalışar:

“Allah onların hamısını dirildəcəyi gün onlar sizə yalandan and içdikləri kimi Allah`a da and içəcək və bir şey qazanacaqlarını zənn edəcəklər. Bilin ki, onlar əsl yalançılardır” (“Mücadilə”, 58/18).

Münafıqlar şeytanın onları Allah adına aldatdığının fərqiində deyillər. Bu gerçəyi ancaq axirətdə anlayacaqlar. Məhşər günü möminlərlə münafıqlar arasında olan danışiq Quranda belə göstərilir:

“O gün mömin kişilərin və qadınların nurunun onların önlərindən və sağ tərəflərindən axıb şölə saçdığını görəcəksən.

“Bu gün sizin müjdəniz altından çaylar axan cənnətlərdir. Siz orada əbədi qalacaqsınız! Bu ən böyük qurtuluş və uğurdur! O gün münafiq kişi və qadınlar iman gətirənlərə: “Gözləyin ki, nurunuzdan bir qədər işıq alaql!” - deyəcəklər. Belə cavab veriləcəkdir: “Geriyə dönüb işıq axtarın”. Bu sözlərdən sonra möminlərlə münafıqların arasında qapısının içəri tərəfindən mərhəmət, bayır tərəfində əzab olan sədd çəkiləcəkdir”. Münafıqlar möminləri səsləyib deyəcəklər: “Məgər biz sizinlə birlikdə deyildikmi?!” Möminlər belə cavab verəcəklər: “Bəli, bizimlə birlikdə idiniz. Lakin siz özünüzü fitnəyə salıb məhvə düçar etdiniz, gözlədiniz və şəkk etdiniz. Allah`ın əmri gəlib çatanadək sizi xam xəyallar, tamah aldatdı. Sizi Allah barəsində o tovladan tovladı!” (“Hədid”, 57/12-14)

ŞEYTANIN GÜCÜ ZƏİFDİR

Şeytan haqqında unudulmaması lazım gələn mühüm bir həqiqət vardır. Şeytan Allah`ın nəzarətindən kənarı müstəqil bir güc deyil. Allah tərəfindən yaradılmışdır və Onun nəzarətindədir. Düşmənçiliyi insana qarşıdır.

Şeytanın Allah`ın nəzarətindən kənarı müstəqil güc olduğunu düşüncələr var. Bu insanların şeytanın Allah`a qarşı mücadiləsi olduğunu zənn edirlər. Əslində isə şeytan bilir ki, insanları ziyana düşür etməyin yeganə yolu Allah`ın dinini yaşatmaq istəməməsidir. Yoxsa şeytanın Allah`a qarşı bir düşmənçiliyi məntiqə sığmazdır. Nəticə olaraq, o da Allah`ın yaratdığı bir quldur və fəaliyyətini onun izni ilə davam etdirir. Ona verilən müddət bitdikdə cəzasını çəkmək üçün azdırdığı insanlarla bərabər cəhənnəmə atılacaqdır:

“Mən mütləq cəhənnəmi sənənlə və sənənin ardınca gedənlərlə dolduracağam” (“Sad”, 38/85).

Unudulmamalıdır ki, şeytanın möminlər üzərində bir gücü yoxdur. Şeytanın gücü yalnız Allah`ın təsbit etdiyi, daha doğrusu, cəhənnəm üçün yaratdığı insanlar üzərində təsirlidir.

Şeytan Allah`ın mömin olaraq yaratdığı bir qulu azdırma bilməz. Sadəcə olaraq möminin dünya həyatında imtahan üçün bəzi kiçik xətlər etməsinə vəsilə olur. Şeytanın azdırma təsiri yalnız qəlbində xəstəlik olan kimsələrə olur. Bu həqiqət Quranda belə bildirilir:

“Həqiqətən, iman gətirib yalnız öz Rəbbinə təvəkkül edənlə-

rin üzərində şeytanın heç bir hökmü yoxdur! Şeytanın hökmü yalnız ona itaət edib Allah`a şərikin qoşanların üzərindədir!” (“Nəhl”, 16/99-100)

Başqa bir ayədə möminlərin şeytan tərəfindən azdırılmayacağı belə bildirilmişdir:

“Doğrusu, Mənim bəndələrim üzərində sən heç bir hökmranlığın ola bilməz. Rəbbinin vəkil olması kifayət edər” (“İsra”, 17/65).

Şeytan da Allah tərəfindən yaradılmış bir varlıq olduğuna görə, hər şeydə olduğu kimi, onun da yaradılışında sonsuz hikmətlər var. Məsələn, şeytanla bərabər böyük bir insan kütləsinin cəhənnəmə atılması qiyamət günü möminlərin Allah`a şükürlərin, cənnətə girdikdə sevinci artıracaq bir ünsürdür. Şeytan, eyni zamanda, möminlər topluluğunun içində gizlənən münafıqların ortaya çıxmasına səbəb olur. Beləliklə, münafıqlar möminlər topluluğu içində gizlənməyərək özlərini ifşa edirlər. Möminlər də içlərində gizlənməyə çalışan bu pislilik qrupunu asanlıqla müəyyən edir. Sonra şeytanın fəaliyyətini və münafıqlar üzərindəki təsirini görənlərin Quranda keçən ayənin təcəllisini gördükləri üçün imanları və Allah`a yaxınlıqları artır:

“Şeytanın vəsvəsesini qəlblərində mərəz və ürəkləri qatı sərt olanlar üçün bir sınaq vasitəsi etsin. Şübhəsiz ki, zalımlar haqdan uzaq itiləfdadırlar. Və özlərinə elm verilən kəslər də bilsinlər ki, haqq sən Rəbbindədir. Artıq ona inansınlar və ürəkləri ondan xatircəm olsun. Şübhəsiz ki, Allah iman gətirənləri doğru yola yönəldər!” (“Həcc”, 22/53-54)

Bu, mömin toplumunun təmizlənməsi mənasına gəlir. Onsuz da Allah`ın şeytana möhlət verməsinin bir səbəbi də budur. Allah bu durumu Quranda belə açıqlayır:

“İblisin onlar haqqındakı zənni düz çıxdı. İçlərindən bir dəstə mömin istisna olmaqla, hamısı ona uydu. Əslində, iblisin onların üzərində heç bir hökmranlığı yoxdur. Lakin Biz axirətə inananla ona şəkk edəni ayırd edib bilmək üçün (İblisə bu imkanı verdik). Sənin Rəbbin hiyfz edəndir!” (“Səba”, 34/20-21)

Cahiliyyə cəmiyyəti tərəfindən bilinməyən başqa nöqtə isə şeytanın məcbur etmə gücünün olmamasıdır. O, insanı yalnız dəvət edər. Əgər insanın qəlbində xəstəlik varsa, bu dəvətə gedər, yoxdursa, şeytanın onun üzərində heç bir gücü yoxdur. Özünə uyanların nə qədər qəflət içində olduğunu bilir. Şeytanın qiyamət günü ona tabe olanlara edəcəyi etiraf ayədə belə xəbər verilir:

“İş bitdikdə şeytan belə deyəcək: “Allah sizə doğru vəd vermişdi. Mən də sizə vəd vermişdim, amma sonra vədimə xilaf çıxdım. Əslində, mənim sizin üzərinizdə heç bir hakimiyyətim yox idi. Lakin mən sizi çağırdım, siz də mənə uydunuz. İndi mənə yox, özünüzü qınayın. Nə mən sizin dadınıza çata bilərəm, nə də siz mənə dadıma. Mən öncə sizin mənə Allah`a şərik qoşmağınızı da inkar etmişdim”. Həqiqətən, zalımları şiddətli əzab gözləyir” (“İbrahim”, 14/22).

ƏLAVƏ BÖLMƏ TƏKAMÜL YALANI

Darvinizm, yəni təkamül nəzəriyyəsi yaradılış həqiqətini inkar etmək məqsədilə irəli sürülmüş, ancaq uğursuzluqla nəticələnmiş elmdən kənar cəfəngiyatdan başqa bir şey deyil. Canlıların cansız maddələrdən təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edən bu nəzəriyyə kainatda və canlılarda çox möcüzəvi nizam olduğunun elm tərəfindən sübut edilməsi ilə və təkamül prosesinin əsla baş vermədiyini göstərən 350 milyona yaxın fosilin tapılması ilə süqut etmişdir. Beləliklə, Allah'ın bütün kainatı və canlıları yaratdığı elm tərəfindən də sübut edilmişdir. Bu gün təkamül nəzəriyyəsini dirçəltmək üçün dünya səviyyəsində aparılan təbliğat sadəcə elmi həqiqətlərin təhrif olunmasına, tərəfli şərhinə, elm adı altında söylənilən yalan və saxtakarlıqlara əsaslanır.

Ancaq bu təbliğat həqiqəti gizlətmir. Təkamül nəzəriyyəsinin elm tarixində ən böyük xəta olması son 20-30 il ərzində elm dünyasında getdikcə daha ucadan dilə gətirilir. Xüsusilə 1980-ci illərdən sonra aparılan tədqiqatlar darvinist iddiaların tamamilə səhv olduğunu üzə çıxarmış və bu həqiqət bir çox elm adamı tərəfindən dilə gətirilmişdir. ABŞ-da biologiya, biokimya, paleontologiya kimi fərqli sahələrlə məşğul olan bir çox elm adamı darvinizmin əsassızlığını görür, canlıların mənşəyini artıq yaradılışla açıqlayırlar.

Təkamül nəzəriyyəsinin süqutundan və yaradılış dəlillərindən

digər bir çox əsərimizdə bütün elmi təfərrüatları ilə bəhs etmişik və etməyə davam edirik. Ancaq əhəmiyyəti baxımından mövzudan burada da bəhs etməkdə fayda var.

Darvini məhv edən çətinliklər

Təkamül nəzəriyyəsi tarixi qədim yunanlara gedib çıxan bir təlim olmasına baxmayaraq, XIX əsrdə hərtərəfli şəkildə irəli sürüldü. Nəzəriyyəni elm dünyasının gündəminə gətirən ən mühüm irəliləyiş Çarlz Darvinin 1859-cu ildə nəşr edilən “Növlərin mənşəyi” adlı kitabı idi. Darvin bu kitabda dünyadakı müxtəlif canlı növlərini Allah’ın ayrı-ayrı yaratdığına qarşı çıxırdı. Darvinin fikrincə, bütün növlər orta qəddardan törəmiş və zaman ərzində kiçik dəyişikliklərlə müxtəlifləşmişdilər.

Darvinin nəzəriyyəsi heç bir konkret elmi tapıntıya əsaslanmırdı; özünün də qəbul etdiyi kimi, sadəcə bir məntiq yeritmə idi. Hətta Darvin kitabındakı “Nəzəriyyənin qarşısında duran çətinliklər” başlıqlı uzun bölmədə etiraf etdiyi kimi, nəzəriyyə bir çox mühüm suala cavab verə bilmirdi.

Darvin nəzəriyyəsinin qarşısındakı çətinliklərə inkişaf edən elmin üstün gələcəyinə, yeni elmi kəşflərin nəzəriyyəsinə gücləndirəcəyinə ümid edirdi. Bunu kitabında tez-tez bildirirdi. Ancaq inkişaf edən elm Darvinin ümidlərinin tam əksinə, nəzəriyyənin əsas iddialarını bir-bir əsassız qoydu.

Darvinizmin elm qarşısındakı məğlubiyyətini üç əsas başlıq altında təhlil etmək olar:

1) Nəzəriyyə həyatın yer üzündə ilk dəfə necə ortaya çıxdığını əsla açıqlaya bilmir.

2) Nəzəriyyənin irəli sürdüyü təkamül mexanizmlərinin, əslində, təkamül xarakterinə malik olduğunu göstərən heç bir elmi tapıntı yoxdur.

3) Fosillər təkamül nəzəriyyəsinin iddialarının tam əksini göstərir.

Bu bölmədə bu üç əsas başlığı əsaslı təhlil edəcəyik.

Keçilməz ilk pillə: həyatın mənşəyi

Təkamül nəzəriyyəsi bütün canlı növlərinin bundan təxminən 3.8 milyard il əvvəl dünyada fantastik şəkildə təsadüfən meydana gələn bircə canlı hüceyrədən törədiklərini iddia edir. Bircə hüceyrənin milyonlarla kompleks canlı növünü necə əmələ gətirməsi və əgər həqiqətən bu cür təkamül baş vermişsə, nə üçün izlərinin fosillərdə tapılmadığı nəzəriyyənin açıqlaya bilmədiyini suallardandır. Ancaq bütün bunlardan əvvəl iddia edilən təkamül prosesinin ilk pilləsi üzərində dayanmaq lazımdır. Həmin ilk hüceyrə necə ortaya çıxmışdır?

Təkamül nəzəriyyəsi cahilliklə yaradılışı inkar etdiyinə görə, həmin ilk hüceyrənin heç bir plan və nizam olmadan təbiət qanunları çərçivəsində təsadüfən meydana gəldiyini iddia edir. Yəni bu nəzəriyyəyə əsasən, cansız maddə kortəbii təsadüflər nəticəsində ortaya canlı hüceyrə çıxarmalıdır. Ancaq bu, məlum olan ən təməl biologiya qanunlarına zidd iddiadır.

Həyat həyatdan gəlir

Darvin kitabında həyatın mənşəyindən heç bəhs etməmişdi. Çünki onun dövründəki ibtidai elm anlayışı canlıların çox sadə quruluşa malik olduqlarını fərz edirdi. Orta əsrlərdən bəri “spontane generation” adlı nəzəriyyəyə əsasən, cansız maddələrin təsadüfən birləşərək canlı varlıq əmələ gətirməsinə inanırdılar. Bu dövrdə həşəratların yemək artıqlarından, siçanların da buğdadan əmələ gəlməsi geniş yayılmış düşüncə idi. Bunu sübut etmək üçün qəribə təcrübələr aparılmışdı. Çirklə əsginin üstünə bir az buğda qoyulmuş və bir müddət sonra bu qarışıqdan siçanların əmələ gəlməsini

gözləmişdilər.

Ətin qurdlanması da həyatın cansız maddələrdən törədiyinə dəlil hesab edilirdi. Lakin daha sonra məlum olacaqdı ki, ətin üstündəki qurdlar öz-özlərindən əmələ gəlmirlər, milçəklərin gətirib qoyduğu gözlə görülməyən sürfələrdən çıxırdılar. Darvin “Növlərin mənşəyi” adlı kitabını yazdığı dövrdə isə bakteriyaların cansız maddədən əmələ gəlməsi inancı elm dünyasında geniş şəkildə qəbul edilirdi.

Lakin Darvinin kitabının nəşr edilməsindən beş il sonra məşhur fransız bioloq Lui Paster təkamülə əsas verən bu inancı qəti şəkildə təkzib etdi. Paster apardığı uzun elmi fəaliyyət və təcrübələrdə gəldiyi nəticəni belə şərh etmişdi:

“Cansız maddələrin həyatı əmələ gətirməsi iddiası artıq qəti şəkildə tarixə gömülmüşdür”. (*Sidney Fox, Klaus Dose, Molecular Evolution and The Origin of Life, New York: Marcel Dekker, 1977, səh. 2*)

Təkamül nəzəriyyəsinin tərəfdarları Pasterin kəşflərinə uzun müddət qarşı çıxdılar. Ancaq inkişaf edən elm canlı hüceyrəsinin mürəkkəb quruluşunu üzə çıxardıqca həyatın öz-özünə əmələ gəlməsi iddiasının əsassızlığı daha da açıq şəkil aldı.

XX əsrdəki nəticəsiz səylər

XX əsrdə həyatın mənşəyi mövzusunı tədqiq edən ilk təkamülçü məşhur rus bioloq Aleksandr Oparin oldu. Oparin 1930-cu illərdə irəli sürdüyü bəzi tezislərlə canlı hüceyrəsinin təsadüfən meydana gələ biləcəyini sübut etməyə çalışdı. Ancaq bu fəaliyyətlər uğursuzluqla nəticələnəcək və Oparin bu etirafı etməli olacaqdı:

“Təəssüf ki, hüceyrənin mənşəyi təkamül nəzəriyyəsinin tamamilə əhatə edən ən qaranlıq nöqtədən ibarətdir”. (*Alexander I. Oparin, Origin of Life, (1936) New York, Dover Publications, 1953 (Reprint), səh. 196*)

Oparinin yolunu davam etdirən təkamülçülər həyatın mənşəyi problemini həll etmək üçün təcrübələr aparmağa çalışdılar. Bu təcrübələrin ən məşhuru amerikalı kimyaçı Stenli Miller tərəfindən 1953-cü ildə aparıldı. Miller ibtidai atmosferdə mövcud olduğunu iddia etdiyi qazları bir təcrübədə birləşdirdi və bu qarışıqca enerji verərək zülalları təşkil edən bir neçə üzvi molekul (amin turşusu) sintezlədi.

O illərdə təkamüllə bağlı mühüm mərhələ kimi tanıtılan bu təcrübənin əsassız olduğu və təcrübədə tətbiq edilən atmosferin yer şərtlərindən çox fərqli olduğu sonrakı illərdə üzə çıxacaqdı. (*"New Evidence on Evolution of Early Atmosphere and Life"*, *Bulletin of the American Meteorological Society*, c. 63, Kasım 1982, səh. 1328-1330)

Uzun sükutdan sonra Millerin özü də tətbiq etdiyi atmosfer mühitinin həqiqi olmadığını etiraf etdi. (*Stanley Miller, Molecular Evolution of Life: Current Status of the Prebiotic Synthesis of Small Molecules*, 1986, səh. 7)

Həyatın mənşəyi problemini açıqlamaq üçün XX əsr boyu göstərilən bütün təkamülçü səylər uğursuzluqla nəticələndi. San Di-yeqo Skrips İnstitutundan məşhur geokimyəvi Cefri Bada təkamülçü "Earth" jurnalında 1998-ci ildə dərc edilən bir məqalədə bu həqiqəti belə qəbul edir:

"Bu gün XX əsr arxada qoyarkən hələ də XX əsrin başlanğıcındakı ən böyük həll edilməmiş problemlə qarşı-qarşıya-yıq: həyat yer üzündə necə başlayıb". (*Jeffrey Bada, Earth, Şubat 1998, səh. 40*)

Həyatın kompleks quruluşu

Təkamülçülərin həyatın mənşəyi ilə bağlı bu qədər çıxılmaz vəziyyətə düşməsinin başlıca səbəbi ən sadə hesab etdikləri canlıların

bu qədər mürəkkəb quruluşa malik olmasıdır. Canlı hüceyrəsi insanın hazırladığı bütün texnoloji məhsullardan daha mürəkkəbdir. Belə ki, bu gün dünyanın ən qabaqcıl laboratoriyalarında belə cansız maddələr birləşdirilərək nəinki canlı hüceyrə, hətta hüceyrəyə aid bircə zülal da hasil etmək mümkün deyil.

Bir hüceyrənin meydana gəlməsi üçün lazımlı şərtlər əsla təsadüflərlə açıqlanmayacaq qədər çoxdur. Lakin bunu açıqlamağa heç ehtiyac yoxdur. Təkamülçülər hələ hüceyrə səviyyəsinə çatmadan çıxılmaz vəziyyətə düşürlər. Çünki hüceyrənin əsasını təşkil edən zülalların təsadüfən sintezlənmə ehtimalı riyazi cəhətdən sıfırdır.

Bunun ən əsas səbəbi budur ki, bir zülalın əmələ gəlməsi üçün başqa zülallar da olmalıdır. Bu səbəb bir zülalın təsadüfən əmələgəlmə ehtimalını tamamilə aradan qaldırır. Ona görə, təkcə bu fakt təkamülçülərin təsadüf iddiasını təkzib etmək üçün kifayətdir. Mövzunun əhəmiyyətini qısaca açıqlayaq:

- **Fermentlər olmasa, zülal sintezlənmə bilməz, fermentlər də zülaldır.**
- **Bircə zülalın sintezlənməsi üçün 100-ə yaxın hazır zülal olmalıdır. Ona görə, zülalların olması üçün zülallar lazımdır.**
- **Zülalları sintezləyən fermentləri DNT hazırlayır. DNT olmasa, zülal sintezlənmə bilməz. Ona görə, zülalların əmələ gəlməsi üçün DNT də lazımdır.**
- **Zülal sintezlənmə prosesində hüceyrədəki bütün orqanoidlərin mühüm funksiyaları var. Yəni zülalların əmələ gəlməsi üçün tam funksional hüceyrə bütün orqanoidləri ilə birlikdə mövcud olmalıdır.**

Hüceyrənin nüvəsində yerləşən, genetik məlumat daşıyan DNT molekulu isə informasiya bankıdır. İnsan DNT-sindəki informasiyanı kağıza köçürmək istəsək, hər biri 500 səhifədən ibarət 900 cildlik kitabxana ortaya çıxar.

Burada çox maraqlı dilemma da var: DNT ancaq bir sıra xüsusi zülalların (fermentlərin) köməyi ilə qoşalaşa bilər. Amma bu fermentlər də ancaq DNT-dəki informasiya əsasında sintezlənir. Bir-birlərindən asılı olduqlarına görə, DNT-nin qoşalaşması üçün ikisi də eyni anda mövcud olmalıdır. Bu isə həyatın öz-özünə meydana gəlməsi ssenarisini çıxılmaz vəziyyətə salır. San Diyeqo Kaliforniya Universitetindən məşhur təkamülçü prof. Lesli Orcel “Scientific American” jurnalının 1994-cü il oktyabr sayında bu həqiqəti belə etiraf edir:

“Olduqca kompleks quruluşa malik olan zülalların və nuklein turşularının (RNT və DNT) eyni yerdə və eyni zamanda təsadüfən əmələ gəlmələri həddindən artıq ehtimaldan kənardır. Ancaq bunların biri olmadan digərini əldə etmək də mümkün deyil. Ona görə, insan məcburən həyatın kimyəvi yollarla meydana gəlməsinin tamamilə qeyri-mümkün olduğu nəticəsinə gəlir”. (*Leslie E. Orgel, The Origin of Life on Earth, Scientific American, c. 271, Ekim 1994, səh. 78*)

Şübhəsiz ki, əgər həyatın kortəbii təsadüflərlə öz-özünə meydana gəlməsi mümkün deyilsə, onda həyatın yaradıldığı qəbul edilməlidir. Bu həqiqət əsas məqsədi yaradılışı inkar etmək olan təkamül nəzəriyyəsini açıq-aydın əsassız edir.

Təkamülün xəyali mexanizmləri

Darvinin nəzəriyyəsini əsassız edən ikinci əsas cəhət nəzəriyyənin təkamül mexanizmləri kimi irəli sürdüyü iki anlayışın da, əslində, heç bir təkamül gücünə malik olmamasıdır.

Darvin irəli sürdüyü təkamül iddiasını tamamilə təbii seleksiya mexanizmi ilə əlaqələndirmişdi. Bu mexanizmə verdiyi əhəmiyyət kitabının adından da açıq şəkildə başa düşülür: “Növlərin mənşəyi, təbii seleksiya yolu ilə...”

Təbii seleksiya təbii seçmə deməkdir, təbiətdəki həyat uğrunda mübarizədə təbii şərtlərə uyğun və güclü canlıların həyatda qalacağı düşüncəsinə əsaslanır. Məsələn, yırtıcı heyvanlar tərəfindən təhlükəyə məruz qalan bir maral sürüsündə daha sürətlə qaçan marallar həyatda qalacaq. Beləliklə, maral sürüsü sürətlə qaçan və güclü fərdlərdən ibarət olacaq. Amma bu mexanizm maralların təkamül keçirməsinə səbəb olmaz, onları başqa bir canlı növünə, məsələn, atlara çevirməz.

Ona görə, təbii seçmə mexanizmi heç bir təkamül gücünə malik deyil. Darvin də bu həqiqəti anlamışdı və “Növlərin mənşəyi” adlı kitabında: **“Faydalı dəyişikliklər baş vermədikcə təbii seçmə heç bir şey edə bilməz”**, - demək məcburiyyətində qalmışdı. (*Charles Darwin, The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition, Harvard University Press, 1964, səh. 184*)

Lamarkın təsiri

Bəs bu faydalı dəyişikliklər necə baş verə bilirdi? Darvin öz dövrünün ibtidai elm anlayışı çərçivəsində bu suala Lamarka əsaslanaraq cavab verməyə çalışmışdı. Darvindən əvvəl yaşamış fransız biolog Lamarka görə, canlılar həyatları boyu keçirdikləri fiziki dəyişiklikləri sonrakı nəsələ ötürürlər, nəsildən-nəslə toplanan bu xüsusiyyətlər nəticəsində yeni növlər meydana gəlir. Məsələn, Lamarkın fikrincə, zürafələr ceyranlardan törəyiblər, hündür ağacların yarpaqlarını yeməyə çalışarkən nəsildən-nəslə boyunları uzanmışdır.

Darvin də buna bənzər misallar çəkmiş, məsələn, “Növlərin mənşəyi” kitabında qida tapmaq üçün suya girən bəzi ayıların tədricən balinalara çevrildiyini iddia etmişdi. (B. G. Ranganathan, *Origins?*, Pennsylvania: The Banner Of Truth Trust, 1988.)

Lakin Mendelin kəşf etdiyi və XX əsrdə inkişaf edən genetika elmi ilə qəti şəkildə sübut edilən genetika qanunları qazanılmış xüsusiyyətlərin sonrakı nəsillərə ötürülməsi əfsanəsini məhv etdi.

Beləliklə, təbii seçmə “təkbaşına” və tamamilə təsirsiz mexanizm olaraq qaldı.

Neodarvinizm və mutasiyalar

Darvinistlər isə bu vəziyyətə bir çıxış yolu tapmaq üçün 1930-cu illərin sonlarında müasir sintetik nəzəriyyəni və ya daha geniş yayılmış adı ilə neodarvinizmi ortaya atdılar. Neodarvinizm təbii seçmənin yanına faydalı dəyişiklik səbəbi kimi mutasiyaları, yəni canlıların genlərində radiasiya kimi xarici amillər və ya transkripsiya xətaləri nəticəsində əmələ gələn pozulmaları əlavə etdi. Bu gün də elmi cəhətdən əsassız olduğunu bilmələrinə baxmayaraq, darvinistlər neodarvinist modeli müdafiə edirlər. Nəzəriyyə yer üzündəki milyonlarla canlı növünün, onların qulaq, göz, ağciyər, qanad kimi say-sız-hesabsız mürəkkəb orqanlarının mutasiyalara, yəni genetik pozulmalara əsaslanan bir proses nəticəsində əmələ gəldiyini iddia edir. Amma nəzəriyyəni çarəsiz qoyan bir açıq elmi həqiqət var: mutasiyalar canlıları təkmilləşdirmirlər, əksinə, hər zaman canlılara zərər verirlər.

Bunun səbəbi çox sadədir: DNT çox mürəkkəb quruluşa malikdir. Bu molekula olan hər hansı təsadüfi təsir ancaq zərər verir. Amerikalı genetik B.G. Ranqanatan bunu belə açıqlayır:

“Mutasiyalar kiçik, təsadüfi və zərərliyədir. Çox nadir meydana gəlirlər və ən yaxşı halda təsirsizdirlər. Bu üç xüsusiyyət mutasiyaların təkamül xarakterli təsir meydana gətirməyəcəyini sübut edir. Yüksək dərəcədə xüsusiləşmiş orqanizmdə meydana gələn təsadüfi dəyişiklik ya təsirsiz, ya da zərərli olur. Bir qol saatında meydana gələn təsadüfi dəyişiklik qol saatını təkmilləşdirməz. Ona böyük ehtimalla zərər verər və ya ən yaxşı halda təsir etməz. Bir zəlzələ bir şəhəri daha yaxşı hala salmaz, onu məhv edər”. (*Charles Darwin,*

The Origin of Species: A Facsimile of the First Edition, Harvard University Press, 1964, səh. 179)

Bu günə qədər heç bir faydalı, yəni genetik məlumatı təkmilləşdirən mutasiya müşahidə edilməyib. Bütün mutasiyaların zərərli olması aşkar edilib. Aydın olmuşdur ki, təkamül nəzəriyyəsinin təkamül mexanizmi kimi göstərdiyi mutasiyalar, əslində, canlıları sadəcə məhv edən, şikəst edən genetik hadisələrdir (insanlarda mutasiyanın ən çox rast gəlinən təsiri xərçəngdir). Əlbəttə, məhvədicə mexanizm təkamül mexanizmi ola bilməz. Təbii seçmə isə Darvinin də qəbul etdiyi kimi, tək başına heç bir şey edə bilməz. Bu həqiqət bizə təbiətdə heç bir təkamül mexanizminin olmadığını göstərir. Təkamül mexanizmi olmadığına görə, təkamül deyilən xəyali proses də baş verməyib.

Fosillər: ara-keçid formalardan əsər-əlamət yoxdur

Təkamül nəzəriyyəsinin iddia etdiyi prosesin baş vermədiyinin ən açıq göstəricisi isə fosillərdir.

Təkamül nəzəriyyəsinə görə, bütün canlılar bir-birlərindən törəyiblər. Əvvəlcədən mövcud olan bir canlı növü zaman ərzində digərinə çevrilmiş və bütün növlər bu şəkildə əmələ gəlmişlər. Nəzəriyyəyə əsasən, bu çevrilmə yüz milyon illər davam edən uzun dövrü əhatə etmiş və mərhələ-mərhələ irəliləmişdir. Bu təqdirdə iddia edilən uzun çevrilmə prosesi zamanı saysız-hesabsız ara növlər əmələ gəlməli və yaşamalılırlar.

Məsələn, keçmişdə balıq xüsusiyyətlərini daşımalarına baxmayaraq, bir tərəfdən də bəzi sürünən canlı xüsusiyyətlərini qazanmış yarı-balıq, yarı-sürünən canlılar yaşamalılıdır və ya sürünən xüsusiyyətlərini daşıyan, bir tərəfdən də bəzi quş xüsusiyyətləri qazanmış sürünən quşlar ortaya çıxmalıdır. Bunlar bir keçid prosesində olduqları üçün şikəst, yarımçıq, qüsurlu canlılar olmalıdır. Təkamülçülər

keçmişdə yaşadığına inandıqları bu nəzəri məxluqları “ara-keçid forması” adlandırırlar.

Əgər, həqiqətən, bu cür canlılar keçmişdə yaşayıbsa, onların sayı və növü milyonlarla, hətta milyardlarla olmalıdır və bu əcaib canlıların qalıqlarına mütləq fosil izlərində rast gəlinməlidir. Darvin “Növlərin mənşəyi”ndə bunu belə açıqlamışdır:

“Əgər nəzəriyyəmə doğrudursa, növləri bir-birilə əlaqələndirən saysız-hesabsız ara-keçid növləri keçmişdə mütləq yaşamalıdır... Onların yaşadığının dəlilləri də sadəcə fosil qalıqları arasında tapıla bilər”. (*Charles Darwin, The Origin of Species, səh. 172, 280*)

Ancaq bu sətirləri yazan Darvin ara-keçid formaların heç cür tapılmadığını bilir və bunun nəzəriyyəsi üçün böyük problem olduğunu görürdü. Ona görə, “Növlərin mənşəyi” kitabının “Nəzəriyyənin qarşısında duran çətinliklər” (Difficulties on Theory) adlı bölməsində belə yazmışdı:

“Əgər, həqiqətən, növlər digər növlərdən yavaş dəyişikliklərlə törəyibsə, nə üçün saysız-hesabsız ara-keçid formasına rast gəlmirik? Nə üçün bütün təbiət qarmaqarışq vəziyyətdə deyil, məhz yerli-yerindədir? Saysız-hesabsız ara-keçid forması olmalıdır, bəs nə üçün yer üzünün çoxsaylı təbəqələrində onları tapmırıq?... Nə üçün hər geoloji forma və hər təbəqə belə qalıqlarla dolu deyil?” (*Charles Darwin, The Origin of Species, səh. 172, 280*)

Darvinin puç olan ümidləri

Ancaq XIX əsrin ortasından indiyə qədər dünyanın hər tərəfində qızgın fosil araşdırmaları aparılmasına baxmayaraq, ara-keçid formalarına rast gəlinməmişdir. Aparılan qazıntı işlərində və tədqiqatlarda əldə edilən bütün tapıntılar təkamülçülərin gözlədiklərinin

əksinə, canlıların yer üzündə birdən-birə, tam və qüsursuz formada ortaya çıxdıqlarını göstərmişdir.

Məşhur ingilis paleontoloq Derek V. Eycer təkamülçü olmasına baxmayaraq, bu həqiqəti belə etiraf edir:

“Problemimiz budur: fosilləri hərtərəfli tədqiq etdikdə növlər və ya siniflər səviyyəsində belə daima eyni həqiqətlə qarşılaşırıq; mərhələli təkamüllə təkmilləşən deyil, birdən-birə yer üzündə əmələ gələn qruplar görürük”. (*Derek A. Ager, “The Nature of the Fossil Record”, Proceedings of the British Geological Association, c. 87, 1976, səh. 133*)

Yəni fosil qeydlərində bütün canlı növləri aralarında heç bir keçid forması olmadan, tam formada ani surətdə ortaya çıxırlar. Bu, Darvinin fikirlərinin tam əksidir. Habelə, bu, canlı növlərinin yaradıldıqlarını göstərən çox güclü dəlildir. Çünki bir canlı növünün heç bir əcdadı olmadan, bir anda və qüsursuz şəkildə ortaya çıxmasının tək açıqlaması var: o növ yaradılmışdır. Bu həqiqət məşhur təkamülçü biolog Duqlas Futuyma tərəfindən də qəbul edilir:

“Yaradılış və təkamül yaşayan canlıların mənşəyi haqqında iki yeganə açıqlamadır. Canlılar dünyada ya tamamilə mükəmməl və tam formada ortaya çıxmışlar, ya da belə olmamışdır. Əgər belə olmamışdırsa, bir dəyişiklik prosesi nəticəsində özlərindən əvvəl mövcud olan bəzi canlı növlərindən təkamül keçirərək meydana gəlməlidirlər. Amma əgər tam və mükəmməl formada ortaya çıxıblarsa, onda sonsuz güc sahibi olan bir ağıl tərəfindən yaradılmışlar”. (*Douglas J. Futuyma, Science on Trial, New York: Pantheon Books, 1983. Səh. 197*)

Fosillər isə canlıların yer üzündə tam və mükəmməl formada ortaya çıxdıqlarını göstərir. Yəni “növlərin mənşəyi” Darvinin hesab etdiyinə əksinə, təkamül deyil, yaradılışdır.

İnsanın təkamülü nağlı

Təkamül nəzəriyyəsinin tərəfdarlarının ən çox gündəmə gətirdikləri məsələ insanın mənşəyidir. Bununla bağlı darvinist iddia bu gün yaşayan müasir insanın meymunabənzər məxluqlardan törədiyini zənn edir. 4-5 milyon il əvvəl başladığı fərz edilən bu prosesdə müasir insan ilə əcdadları arasında bəzi ara-keçid formaların yaşadığı iddia edilir. Əslində, tamamilə fantastik olan bu ssenaridə dörd əsas kateqoriya var:

Australopithecus

Homo habilis

Homo erectus

Homo sapiens

Təkamülçülər insanların ilk “meymunabənzər əcdadları”na “cənub meymunu” mənasını verən “Australopithecus” adını veriblər. Bu canlılar, əslində, nəslə kəsilmiş meymun növüdür. Lord Solli Zuckerman və prof. Çarlz Oksnord kimi İngiltərə və ABŞ-dan iki məşhur anatomun *australopithecus* nümunələri üzərində apardığı hərtərəfli araşdırmalar bu canlıların sadəcə nəslə kəsilmiş meymun növünə aid olduqlarını və insanlarla heç bir bənzərlik təşkil etmədiklərini göstərmişdir. (*Charles E. Oxnard, “The Place of Australopithecines in Human Evolution: Grounds for Doubt”, Nature, c. 258, səh. 389*)

Təkamülçülər insanın təkamülünün sonrakı mərhələsini də “homo”, yəni insan kimi təsnif edirlər. İddiaya əsasən, homo sırasındakı canlılar *australopithecus*lardan daha çox inkişaf ediblər. Təkamülçülər bu fərqli canlılara aid fosilləri ardıcıl düzərək fantastik təkamül sxemi qururlar. Bu sxem xəyalidir, çünki bu fərqli siniflərin arasında təkamül xarakterli əlaqə olması əsla sübut edilə bilməmişdir. Təkamül nəzəriyyəsinin XX əsrdəki ən mühüm tərəfdarlarından biri olan Ernst Mayr: “*Homo sapiens*ə uzanan zəncir halqası, əslində, itib”, - deyərək bunu qəbul edir. (*J. Rennie, “Darwin’s Current Bull-*

dog: Ernst Mayr”, *Scientific American*, Aralık 1992)

Təkamülçülər “*ausrtalopithecus* > *homo habilis* > *homo erectus* > *homo sapiens*” ardıcılığını qurarkən bu növlərin hər birinin daha sonrakının əcdadı olmasını irəli sürürlər. Lakin paleoantropoloqların son kəşfləri *australopithecus*, *homo habilis* və *homo erectus*un dünyanın müxtəlif bölgələrində eyni dövrlərdə yaşadıklarını göstərir. (Alan Walker, *Science*, c. 207, 1980, s. 1103; A. J. Kelso, *Physical Antropology*, 1. baskı, New York: J. B. Lipincott Co., 1970, s. 221; M. D. Leakey, *Olduvai Gorge*, c. 3, Cambridge: Cambridge University Press, 1971, səh. 272)

Habelə, *homo erectus* sinfinə aid olan insanların bir qismi çox müasir dövrlərə qədər yaşayıblar, *homo sapiens neandertalensis* və *homo sapiens sapiens* (insan) ilə eyni mühitdə birlikdə mövcud olmuşlar. (*Time*, noyabr 1996)

Bu isə, əlbəttə, bu siniflərin bir-birilərinin əcdadı olduqları iddiasının əsassızlığını açıq şəkildə ortaya qoyur. Harvard Universitetinin paleontoloqlarından Stiven Cey Quld, təkamülçü olmasına baxmayaraq, darvinist nəzəriyyənin düşdüyü bu çıxılmaz vəziyyəti belə açıqlayır:

“Əgər bir-biri ilə paralel şəkildə yaşayan üç müxtəlif hominid (insanabənzər) sxemi varsa, onda bizim soy ağacımıza nə oldu? Aydınır ki, bunların biri digərindən törəyə bilməz. Habelə, biri digəri ilə müqayisə edildikdə təkamül xarakterli inkişaf meyli göstərmirlər”. (*S. J. Gould, Natural History*, c. 85, 1976, səh. 30)

Qısaca desək, KİV-də və ya dərsliklərdə verilən bir cür fantastik yarı-meymun yarı-insan canlıların rəsmləri ilə, yəni sırf təbliğat yolu ilə dirçəldilməyə çalışılan insanın təkamülü ssenarisi heç bir elmi əsas olmayan nağıldan ibarətdir. Bu mövzunu uzun illər tədqiq edən, xüsusilə *australopithecus* fosilləri üzərində 15 il araşdırma aparan

İngiltərənin ən məşhur və hörmətli elm adamlarından biri olan Lord Solli Zukerman təkamülçü olmasına baxmayaraq, meymunabənzər canlılardan insana uzanan nəsil ağacı olmadığı nəticəsinə gəlmişdir.

Zukerman maraqlı elm şkalası da qurmuşdur. Elmi hesab etdiyi elm sahələrindən elmdən kənar qəbul etdiyi elm sahələrinə qədər şaxəli cədvəl çəkmişdir. Zukermanın bu cədvəlində ən elmi, yəni konkret faktlara əsaslanan elm sahələri kimya və fizikadır. Cədvəldə bunlardan sonra bioloji elmlər, daha sonra sosial fənlər gəlir. Şaxələnmənin ən kənar ucunda, yəni elmdən kənar hesab edilən hissədə isə Zukermanın fikrincə telepatiya, altıncı hiss kimi hissın fəvqündə olan qavrama anlayışları və bir də insanın “təkamülü” yerləşir! Zukerman şaxələnmənin bu ucunu belə açıqlayır:

“Obyektiv reallıq sahəsindən çıxıb bioloji elm fərz edilən bu sahələrə, yəni hissın fəvqündə olan qavramaya və insanın fosil tarixinin şərh edilməsinə daxil olduqda, təkamül nəzəriyyəsinə inanan bir şəxs üçün hər şeyin mümkün olduğunu görürük. Belə ki, nəzəriyyələrinə qəti şəkildə inanan bu şəxslərin ziddiyyətli bəzi rəyləri eyni anda qəbul etmələri belə mümkündür”. (*Solly Zuckerman, Beyond The Ivory Tower, New York: Toplinger Publications, 1970, səh. 19*)

İnsanın təkamülü nağılı da nəzəriyyələrinə kor-koranə inanan bir sıra insanların tapdıqları bəzi fosillər haqqında qabaqcadan rəy verərək şərh etmələrindən ibarətdir.

Darvin formulu!

İndiyə qədər təhlil etdiyimiz bütün dəlillərlə yanaşı, istəyirsinizsə, təkamülçülərin necə cəfəng inanca malik olduqlarına bir də uşaqların belə anlayacağı qədər açıq misalla baxaq.

Təkamül nəzəriyyəsi canlıların təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edir. Ona görə, bu iddiaya əsasən, cansız və şüursuz atomlar

birləşərək əvvəlcə hüceyrəni əmələ gətirmiş və sonra eyni atomlar birləşərək digər canlıları və insanı meydana gətirmişlər. İndi düşünək, canlıların əsasını təşkil edən karbon, fosfor, azot, kalium kimi elementləri birləşdirdikdə bir yığın əmələ gəlir. Bu atom yığını hansı prosesdən keçirilsə də, bircə canlı belə əmələ gətirməz. İstəyirsinizsə, bununla bağlı bir təcrübə keçirək və təkamülçülərin, əslində, müdafiə etdikləri, amma ucadan söyləyə bilmədikləri iddianı onların adından “Darvin formulu” adı ilə nəzərdən keçirək:

Təkamülçülər çoxlu sayda böyük çənin içinə canlıların əsasını təşkil edən fosfor, azot, karbon, oksigen, dəmir, maqnezium kimi elementlərdən bol miqdarda qoysunlar. Hətta normal şərtlərdə mövcud olmayan, ancaq bu qarışıqın içində lazımlı bildikləri maddələri də bu çənlərə əlavə etsinlər. Qarışıqların içinə istədikləri qədər amin turşusu, istədikləri qədər də zülal doldursunlar. Bu qarışıqlara istədikləri nisbətdə temperatur və rütubət versinlər. Bunları istədikləri ən yaxşı texnoloji cihazlarla qarışdırırsınlar. Çənlərin başında nəzarətçi kimi dünyanın qabaqcıl elm adamlarını qoysunlar. Bu mütəxəssislər atadan oğula, nəsildən-nəslə ötürülərək növbə ilə milyardlarla, hətta trilyonlarla il fasiləsiz çənlərin başında gözləsinlər. Bir canlının əmələ gəlməsi üçün hansı şərtlərin mövcud olmasını lazım bilirlərsə, hamısını tətbiq etsinlər. Ancaq nə etsələr də, o çənlərdən əsla bir canlı çıxara bilməzlər. Zürafələri, aslanları, arıları, bülülləri, tutuquşuları, atları, delfinləri, gülləri, səhləb çiçəklərini, zanbaqları, qərənfilləri, bananları, portağalları, almaları, xurmaları, pomidorları, qovunları, qarpızları, əncirləri, zeytunları, üzümləri, şaftalıları, tovuz quşlarını, qırqovulları, rəngarəng kəpənəkləri və bunlar kimi milyonlarla canlı növündən heç birini əmələ gətirə bilməzlər. Nəinki burada sadaladığımız bir neçə canlıyı, bunların bircə hüceyrəsini belə əldə edə bilməzlər.

Qısaca desək, şüursuz atomlar birləşərək hüceyrəni əmələ

gətirə bilməzlər. Sonra yeni qərar verərək bir hüceyrəni iki yerə bölüb, sonra ardıcıl başqa qərarlar verib elektron mikroskopunu icad edən, sonra öz hüceyrə quruluşunu bu mikroskop altında tədqiq edən professorları əmələ gətirə bilməzlər. **Maddə ancaq Allah'ın üstün yaratması ilə həyat qazanır.** Bunun əksini iddia edən təkamül nəzəriyyəsi isə ağıla tamamilə zidd cəfəngiyatdır. Təkamülçülərin ortaya atdığı iddialar üzərində bir az düşünmək yuxarıdakı misalda göstəriləndiyi kimi, bu həqiqəti üzə çıxarar.

Göz və qulaqdakı texnologiya

Təkamül nəzəriyyəsinin qətiyyəən açıqlaya bilmədiyi digər məsələ isə göz və qulaqdakı üstün duyğu keyfiyyətidir.

Gözlə bağlı mövzuya keçməzdən əvvəl “Necə görürük?” sualına qıscaca cavab verək. Bir cisimdən gələn şüalar gözdə tor qişaya tərsinə düşür. Bu şüalar buradakı hüceyrələr tərəfindən elektrik siqnallarına çevrilir və beyinin arxa hissəsindəki görmə mərkəzi adlanan kiçik nöqtəyə ötürülür. Bu elektrik siqnalları bir sıra ardıcıl proseslərdən sonra beyindəki bu mərkəzdə görüntü kimi şərh edilir. Bu məlumatdan sonra düşünək: beyin işığa qapalıdır. Yəni beyinin içi qarqaranlıqdır, işıq beyinin yerləşdiyi yerə girə bilməz. Görmə mərkəzi adlanan yer qarqaranlıq, işığın düşmədiyi, bəlkə, heç qarşılışmadığınız qədər qaranlıq yerdir. Ancaq siz bu zülmət qaranlıqda işıqlı, aydın dünyanı izləyirsiniz.

Üstəlik, bu, o qədər aydın və keyfiyyətli görüntüdür ki, XXI əsrin texnologiyası belə hər cür imkanı olmasına baxmayaraq, bu aydın görüntünü əldə edə bilmir. Məsələn, hal-hazırda oxuduğunuz kitaba, kitabı tutan əllərinizə baxın, sonra başınızı qaldırın və ətrafınıza baxın. Hal-hazırda gördüyünüz aydın və keyfiyyətli görüntünü başqa bir yerdə görmüsünüzmü? Bu qədər aydın görüntünü sizə dünyanın qabaqcıl televizor şirkətlərinin istehsal etdiyi təkmilləşdi-

rilmiş televizor ekranı belə verə bilməz. 100 ildən bəri minlərlə mühəndis bu aydın görüntünü əldə etmək üçün çalışır. Bunun üçün fabriklər, böyük müəssisələr qurulur, tədqiqatlar aparılır, planlar və dizaynlar edilir. Bir televizor ekranına baxın, bir də hal-hazırda əlinizdə tutduğunuz bu kitaba. Arada böyük aydınlıq və keyfiyyət fərqi olduğunu görəcəksiniz. Həm də televizorun ekranı sizə iki ölçülü görüntü göstərir, lakin siz üç ölçülü, dərin perspektivi olan görüntü izləyirsiniz.

Uzun illərdən bəri on minlərlə mühəndis üç ölçülü televizor icad etməyə, gözün görmə keyfiyyətini əldə etməyə çalışırlar. Bəli, üç ölçülü televizor kimi sistem istehsal edə bildilər, amma onu da eynəksiz üç ölçülü görmək mümkün deyil, həm də bu, süni üçölçülü görüntüdür. Arxa tərəf daha bulanıq, ön tərəf isə kağız dekorasiya kimi görünür. Heç bir zaman gözün gördüyü qədər aydın və keyfiyyətli görüntü əmələ gəlmir. Kamerada da, televizorda da mütləq görüntü itkisi olur.

Təkamülçülər bu keyfiyyətli və aydın görüntünü əmələ gətirən mexanizmin təsadüfən əmələ gəldiyini iddia edirlər. İndi birisi sizə otağınızda ki televizorun təsadüflər nəticəsində əmələ gəldiyini, atomların birləşib bu görüntünü əmələ gətirən aləti meydana gətirdiyini desə, nə düşünərsiniz? Minlərlə insanın birlikdə edə bilmədiyini şüursuz atomlar necə etsin?

Gözün gördüyündən daha bəsit görüntünü əmələ gətirən alət təsadüfən əmələ gəlmirsə, gözün və gözün gördüyü görüntünün də təsadüfən meydana gəlməyəcəyi çox açıqdır. Eyni vəziyyət qulağa da aiddir. Xarici qulaq ətrafdakı səsleri qulaq seyvanı vasitəsilə toplayıb daxili qulağa ötürür; daxili qulaq da bu titrəyişləri elektrik impulslarına çevirərək beyinə göndərir. Eynilə görmədə olduğu kimi, eşitmə prosesi də beyindəki eşitmə mərkəzində həyata keçir.

Göz üçün dediklərimiz qulağa da aiddir, yəni beyin işıq kimi səsə

də qapalıdır, səs keçirmir. Ona görə, xarici aləm nə qədər səs-küylü olsa da, beyinin içi tamamilə səssizdir. Buna baxmayaraq, ən aydın səslər beyində eşidilir. Səs keçirməyən beyninizdə orkestr simfoniyaları dinləyir, ətraf mühitin bütün səs-küyünü eşidirsiniz. Ancaq həmin anda həssas bir cihazla beyninizin içindəki səs səviyyəsi ölçülsə, burada səssizliyin hakim olduğu məlum olacaqdır. Aydın görünüşü əldə etmək ümidi ilə texnologiyadan necə istifadə edilsə, səs üçün də eyni söylər on illərdən bəri davam etdirilir. Səsyazma cihazları, musiqi mərkəzləri, bir çox elektron alət, səs qəbul edən musiqi sistemləri bu fəaliyyətlərin nəticələrindən bəziləridir. Ancaq bütün texnologiyaya və bu sahədə minlərlə mühəndis və mütəxəssis işləməsinə baxmayaraq, qulağın əmələ gətirdiyi qədər aydın və keyfiyyətli səs əldə edilməmişdir. Ən böyük musiqi sistemi şirkətinin istehsal etdiyi ən keyfiyyətli musiqi mərkəzini düşünün. Səsi qeyd etdikdə mütləq səsin bir hissəsi itir, az da olsa təhrif olur və ya musiqi mərkəzini işə saldıqda hələ musiqi çalmazdan əvvəl mütləq bir cızıltı eşidirsiniz. Ancaq insan orqanizmindəki texnologiyanın məhsulu olan səslər olduqca aydın və qüsursuzdur. İnsan qulağı heç vaxt musiqi mərkəzində olduğu kimi cızıltılı və ya təhrif olunmuş şəkildə səs eşitməz; səs necədirsə, tam və aydın şəkildə onu eşidir. Bu, insan yaradıldığı gündən bəri belədir. İndiyə qədər insanın istehsal etdiyi heç bir görünüşü və səs cihazı göz və qulaq qədər həssas və keyfiyyətli qəbulədicisi olmamışdır. Ancaq görmə və eşitmə hadisəsində bütün bunların fəvqündə duran çox böyük həqiqət də var.

Beynin içində görən və eşidən şüur kimə aiddir?

Beynin içində parlaq, rəngli dünyanı izləyən, simfoniyaları, quşların civiltilərini dinləyən, gülü qoxulayan kimdir?

İnsanın gözlərindən, qulaqlarından, burnundan gələn siqnallar elektrik impulsu kimi beyinə ötürülür. Biologiya, fiziologiya və ya biokimya kitablarında bu görüntünün beyində necə əmələ gəlməsinə

dair bir çox şey oxuyursunuz. Ancaq bu mövzu haqqında ən mühüm həqiqətə heç bir yerdə rast gələ bilməzsiniz: beyində bu elektrik impulslarını görüntü, səs, qoxu və hiss kimi qavrayan kimdir? Beyinin içində gözə, qulağa, buruna ehtiyac hiss etmədən bütün bunları qavrayan bir şüur var. Bu şüur kimə aiddir?

Əlbəttə, bu şüur beyini təşkil edən sinirlər, yağ təbəqəsi və sinir hüceyrələrinə aid deyil. Elə buna görə, hər şeyin maddədən ibarət olduğunu zənn edən darvinist-materialistlər bu suallara heç cür cavab verə bilmirlər. Çünki bu şüur Allah'ın yaratdığı ruhdur. Ruhun görüntünü izləmək üçün gözə, səsi eşitmək üçün qulağa ehtiyacı yoxdur. Eyni zamanda, düşünmək üçün beyinə də ehtiyacı yoxdur.

Bu açıq və elmi həqiqəti oxuyan hər insan beyinin içindəki bir neçə sm³-lik, qapqaranlıq yerə bütün kainatı üçölçülülük, rəngli, kölgəli və işıqlı şəkildə sığışdıran uca Allah'ı düşünüb, Ondan qorxub Ona sığınmalıdır.

Materialist inanc

Bura qədər təhlil etdiklərimiz təkamül nəzəriyyəsinin elmi kəşflərə zidd iddia olduğunu göstərir. Nəzəriyyənin həyatın mənşəyi haqqındakı iddiası elmə ziddir, irəli sürdüyü təkamül mexanizmlərinin heç bir təkamül gücü yoxdur və fosillər nəzəriyyənin iddia etdiyi ara keçid formalarının yaşamadığını göstərir. Bu təqdirdə, əlbəttə, təkamül nəzəriyyəsi elmə zidd fərziyyə kimi bir kənara qoyulmalıdır. Belə ki, tarix boyu dünya mərkəzli kainat modeli kimi bir çox düşüncə tərzi elmin gündəmindən çıxarılmışdır. Ancaq təkamül nəzəriyyəsi təkidlə elmin gündəliyində saxlanılır. Hətta bəzi insanlar nəzəriyyənin tənqid edilməsini elmə təcavüz kimi göstərməyə çalışırlar. Axı niyə? Bunun səbəbi təkamül nəzəriyyəsinin bəzi kütlələr üçün əl çəkilməz doqmatik inanc olmasıdır. Bu kütlələr materialist fəlsəfəyə kor-koranə bağlıdırlar və darvinizmi də təbiət haqqında ye-

ganə materialist açıqlama olduğu üçün mənimsəyiblər. Bəzən bunu açıq şəkildə etiraf edirlər. Harvard Universitetindən məşhur genetik və eyni zamanda, qabaqcıl təkamülçülərdən olan Riçard Levontin əvvəlcə materialist, sonra elm adamı olduğunu belə etiraf edir:

“Bizim materializmə bir inancımız var, bu “a priori” (əvvəlcədən qəbul edilmiş, doğru fərz edilmiş) inandır. Bizi dünya haqqında materialist açıqlama verməyə məcbur edən şey elmi metodlar və qanunlar deyil. Əksinə, materializmə olan “a priori” bağlılığımız səbəbi ilə dünya haqqında materialist açıqlama verən tədqiqat metodları və anlayışlarını uydururuq. Materializm mütləq doğru olduğuna görə də İlahi açıqlamanın səhnəyə çıxmasına icazə verə bilmərik”. (*Richard Lewontin, “The Demon-Haunted World”, The New York Review of Books, 9 Ocak, 1997, səh. 28*)

Bu sözlər darvinizmin materialist fəlsəfəyə bağlılığı uğrunda davam etdirilən bir doqma olduğunun açıq ifadəsidir. Bu doqma maddədən başqa heç bir varlıq olmadığını qəbul edir. Bu səbəbdən də cansız, şüursuz maddənin həyatı əmələ gətirdiyinə inanır. Milyonlarla müxtəlif canlı növünün, məsələn, quşların, balıqların, zürafələrin, pələnglərin, həşəratların, ağacların, çiçəklərin, balinaların və insanların maddənin öz daxilindəki reaksiyalarla, yəni yağan yağışla, çaxan şimşəklə, cansız maddədən əmələ gəldiyini qəbul edir. Əslində isə bu, həm ağıla, həm də elmə ziddir. Amma darvinistlər Allah'ın açıq-aşkar varlığını qəbul etməmək üçün bu ağıldan və elmdən kənar fikri cahilliklə müdafiə etməkdə davam edirlər.

Canlıların mənşəyinə materialist düşüncə ilə baxmayan insanlar isə bu açıq həqiqəti görəcklər: bütün canlılar üstün güc, bilik və ağıla malik olan Yaradanın əsəridir. Yaradan bütün kainatı yoxdan var edən, ən qüursuz şəkildə nizama salan və bütün canlıları yaradan Allah'dır.

Təkamül nəzəriyyəsi dünya tarixinin ən təsirli sehridir

Burada bunu da bildirmək lazımdır ki, heç bir ideologiyanın təsiri altında qalmadan, sadəcə ağılı və məntiqini işlədən hər insan elm və mədəniyyətdən uzaq xalqların xurafatlarını xatırladan təkamül nəzəriyyəsinə inanmağın qeyri-mümkün olduğunu asanlıqla anlayacaqdır.

Yuxarıda da bildirildiyi kimi, təkamül nəzəriyyəsinə inananlar böyük bir çənin içinə bir çox atomu, molekulu, cansız maddəni dol-duran və bunların qarışığından zaman ərzində düşünən, dərk edən, kəşflər edən professorların, universitet tələbələrinin, Eynşteyn, Habl kimi elm adamlarının, Frank Sinatra, Çarlton Heston kimi aktyorların, bununla yanaşı, ceyranların, limon ağaclarının, qərənfillərin çıxacağına inanırlar. Həm də bu cəfəng iddiaya inananlar elm adamları, professorlar, mədəniyyətli, təhsilli insanlardır. Bu səbəbdən, təkamül nəzəriyyəsi haqqında dünya tarixinin ən böyük və ən təsirli sehi ifadəsini işlətmək yerinə düşər. Çünki dünya tarixində insanların bu dərəcədə ağılı başından alan, ağıl və məntiqlə düşünmələrinə imkan verməyən, gözlərinin qarşısına sanki bir pərdə çəkib çox açıq olan həqiqətləri görmələrinə mane olan başqa inanc və ya iddia yoxdur. Bu, afrikalı bəzi qəbilələrin totemlərə, Səba xalqının Günəşə tapınmasından, hz. İbrahimin qövmünün düzəltmələri bütələrə, hz. Musanın qövmünün qızıldan düzəltmələri buzova tapınmalarından daha qorxulu və ağlasığmaz korluqdur. Əslində, bu vəziyyət Allah'ın Quranda işarə etdiyi ağılsızlıqdır. Allah bəzi insanların anlayışlarının bağlı olacağını və həqiqətləri görməkdən məhrum olacağını bir çox ayəsində bildirir. Bu ayələrdən bəziləri belədir:

Həqiqətən, kafirləri əzabla qorxutsan da, qorxutmasan da, onlar üçün birdir, iman gətirməzlər. Allah onların

ürəyinə və qulağına möhür vurmuşdur. Gözlərində də pərdə vardır. Onları böyük bir əzab gözləyir! (Bəqərə surəsi, 6-7)

... Onların qəlbləri vardır, lakin onunla anlamazlar. Onların gözləri vardır, lakin onunla görməzlər. Onların qu-laqları vardır, lakin onunla eşitməzlər. Onlar heyvan kimidirlər, bəlkə də, daha çox zəlalətdədirlər. Qafil olanlar da məhz onlardır! (Əraf surəsi, 179)

Allah “Hicr” surəsində də bu insanların möcüzələr görsələr də, inanmayacaq qədər sehrləndiklərini belə bildirir:

Əgər onlara göydən bir qapı açsaq və oradan durmadan yuxarı dırmaşsalar yenə də: “Gözümüz bağlanmış, biz sehrlənmişik”, - deyərlər. (Hicr surəsi, 14-15)

Bu qədər geniş kütləyə bu sehrin təsir etməsi, insanların həqiqətlərdən bu qədər uzaq saxlanması və 150 ildən bəri bu sehrin pozulmaması isə sözlə ifadə edilməyəcək qədər heyvətli vəziyyətdir. Çünki bir və ya bir neçə insanın qeyri-mümkün ssenarilərə, cəfəng və məntiqsiz iddialara inanmalarını anlamaq olar. Ancaq dünyanın hər tərəfindəki insanların şüursuz və cansız atomların ani qərarla birləşib qeyri-adi mütəşəkkillik, nizam, ağıl və şüur nümayiş etdirərək qüsursuz sistemlə işləyən kainatı, həyat üçün uyğun hər cür xüsusiyyətə malik olan Yer planetini və saysız-hesabsız kompleks sistemdən ibarət canlıları meydana gətirdiyinə inanmasının sehrdən başqa heç bir açıqlaması yoxdur.

Allah Quranda inkarçı fəlsəfənin tərəfdarı olan bəzi şəxslərin etdikləri sehrlərlə insanlara təsir etdiklərini Hz. Musa ilə firon arasında baş verən bir hadisə ilə bizə bildirir. Hz. Musa firona haqq dini təbliğ etdikdə firon Hz. Musaya öz bilici sehrkarları ilə insanların toplaşdığı bir yerdə qarşılaşmasını söyləyir. Hz. Musa sehrkarlarla qarşılaşdıqda əvvəlcə onların bacarıqlarını göstərməsini əmr edir. Bu hadisənin danışıldığı ayə belədir:

(Musa:) “Siz atın”, - dedi. Onlar (əsalarını yerə) atdıqda, adamların gözlərini bağlayıb (sehrləyib) onları qorxutdu-lar və böyük bir sehr göstərdilər. (Əraf surəsi, 116)

Göründüyü kimi, fironun sehrkarları Hz. Musa və ona inananlar-dan başqa insanların hamısını sehrləyə bilmişdilər. Ancaq onların at-dıqlarına qarşı Hz. Musanın ortaya qoyduğu dəlil onların bu sehrini, ayədəki ifadə ilə uydurduqlarını udmuş, yəni təsirsiz etmişdir:

Biz də Musaya: “Əsanı tulla!” - deyə vəhy etdik. Bir də (baxıb gördülər ki,) əsa onların uydurub düzəltmələri büt-ün şeyləri udur. Artıq haqq zahir, onların uydurub düzəltmələri yalanlar isə batil oldu. (Sehrbazlar) orada məğlub edildilər və xar olaraq geri döndülər. (Əraf surəsi, 117-119)

Ayələrdə də bildirildiyi kimi, əvvəllər insanlara sehrləyərək təsir göstərən bu şəxslərin etdiklərinin saxtakarlıq olmasının başa dü-şülməsi ilə sözügedən şəxslər alçalmışlar. Dövrümüzdə də bir sehrin təsiri ilə elmilik adı altında olduqca cəfəng iddialara inanan və bun-ları müdafiə etmək üçün həyatlarını qurban verənlər əgər bu iddia-lardan əl çəkməsələr, həqiqətlər tam mənası ilə üzə çıxdıqda və sehr pozulduqda alçalacaqlar. Belə ki, təqribən 60 yaşına qədər təkamülü müdafiə edən və ateist filosof olan, ancaq sonradan həqiqətləri görə-n Malkolm Maqeric təkamül nəzəriyyəsinin yaxın gələcəkdə düşəcəyi vəziyyəti belə açıqlayır:

“Mən özüm təkamül nəzəriyyəsinin xüsusilə tətbiq edil-di-yi sahələrdə gələcəyin tarix kitablarındakı ən böyük yumor hədəflərindən biri olacağına inandım. Gələcək nəsillər bu qədər çürük və qeyri-müəyyən hipotezin inanılmaz saflıqla qəbul edilməsini heyrətlə qarşılayacaqlar”. (Malcolm Muggeridge, *The End of Christendom, Grand Rapids: Eerd-mans, 1980, səh. 43*)

Bu gələcək uzaq deyil, əksinə, çox yaxın gələcəkdə insanlar “təsadüf”lərin ilah olmasının mümkünsüzlüyünü anlayacaqlar və təkamül nəzəriyyəsi dünya tarixinin ən böyük yalanı və ən güclü sehiri kimi tərif ediləcəkdir. Bu güclü sehr böyük sürətlə dünyanın hər tərəfində insanlar üzərində təsirini itirməyə başlamışdır. Təkamül yalanının sirtinin öyrənən bir çox insan bu yalana necə aldandığını heyrət və təəccüblə qarşılayır.

**...Sənin bizə öyrətdiklərimdən
başqa bizdə heç bir bilik yoxdur!
Həqiqətən, Sən Bilənsən,
Müdriksən! (Bəqərə surəsi, 32)**